

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

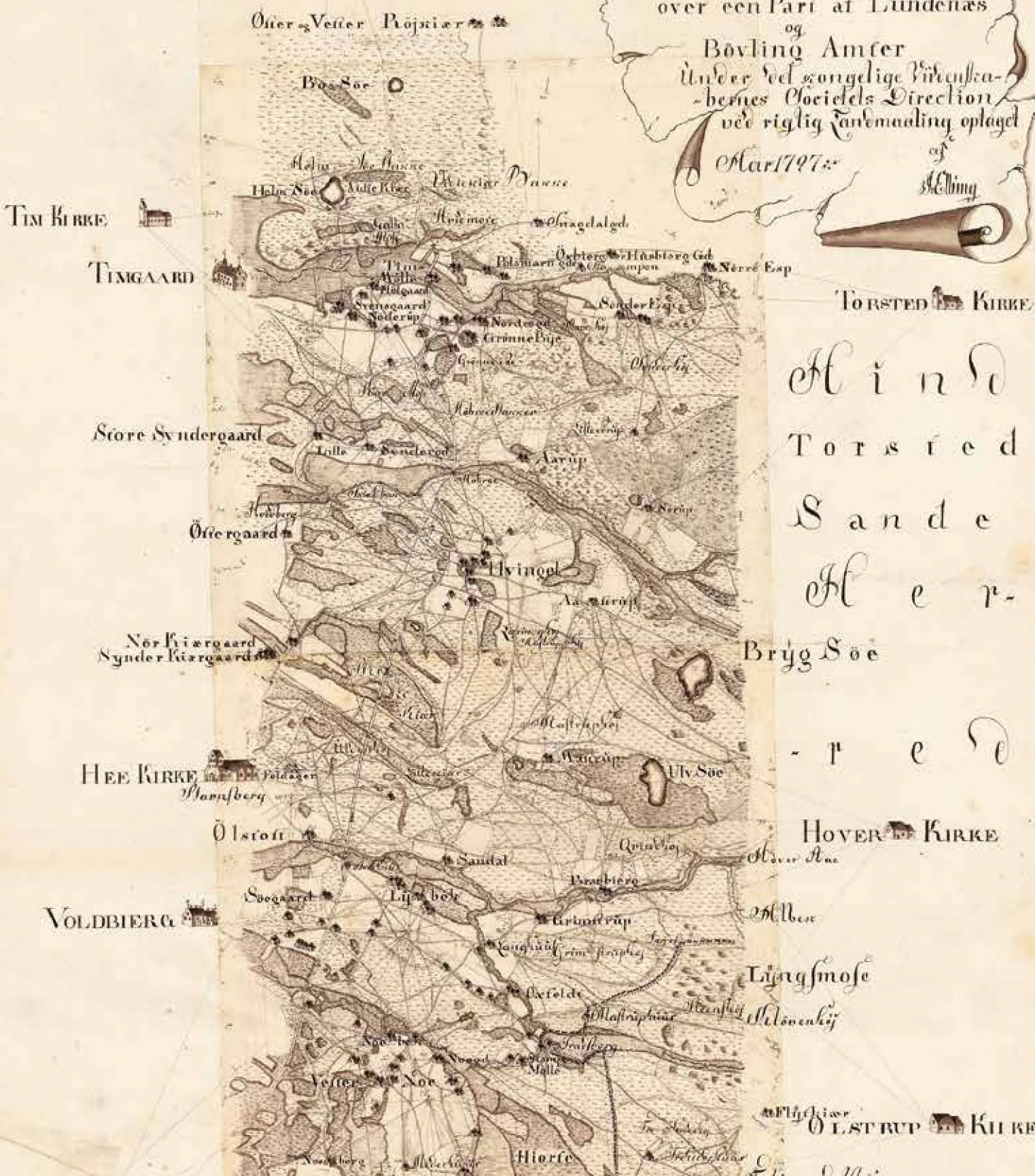
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KORT

over een Part af Lundenæs
og
Bøvling Amter
Under det kongelige Videnskabs-
selskabs Oeffnels Direction
ved rigtig Landmaaling oplaget
i
Mars 1797.

H i n d
T o r s t e d
S a n d e
H e r-
B r y g S ø e
- r e d

SLÆGTSFORSKEREN

MEDLEMSBLAD FOR DANSKE SLÆGTSFORSKERE · ÅRGANG 39 · NR. 1 · 2024

SP ö l

**Udgives af foreningen Danske
Slægtsforskere**

www.slaegt.dk

Mail- og adresseændringer: opdateres af medlemmerne via slaegt.membersite.dk
Log ind og rediger din profil.
Første gang du logger på, skal du bestille et password:
Tryk "Log ind" og derefter "Glemt password".
Du modtager en mail med et link til at sætte dit password.

Ind- og udmeldelse

Indmeldelse sker via: slaegt.membersite.dk
Hvis du er medlem af Danske Slægtsforskere, skal du logge ind for at købe medlemskab af en lokalforening. Udmeldelse:
Send en mail til ekspedition@slaegt.dk

Redaktionen:

Kathrine Tobiasen, ansvarshavende redaktør
Korsagervej 13, 8940 Randers SV
Tlf. 41 28 65 30, kto@slaegt.dk
Redaktionsmedlemmer:
Michael Dupont, Peter Olsen og John Buch Larsen
Korrektur: Henning Beck og Kirsten Sanders.

Redaktionen kan kontaktes via adressen:
redaktion@slaegt.dk

Layout, sats og tryk:

Jørn Thomsen Elbo A/S
Trykplag: 7.400 eksemplarer

Artikler i bladet afspejler ikke nødvendigvis foreningens holdning. Artikler uden forfatterangivelse kan betragtes som foreningsstof. Redaktionen påtager sig intet ansvar for uopfordret indsendt materiale og forbeholder sig ret til at redigere i tilsendte artikler. Eftertryk er tilladt efter aftale med redaktionen. Det skal forsynes med tydelig kildeangivelse, ligesom redaktionen skal have tilsendt en kopi.

Bladet udkommer 4 gange årligt.

Næste deadline: Udkommer:

15. april 2024   Juni 2024
15. juli 2024   September 2024

Bladet sendes gratis til medlemmer af Danske Slægtsforskere.

INDHOLD nr. 1 – Marts 2024

Drag ud i foråret _____	3
Den frivillige vejledning på Rigsarkivet i København _____	3
Tuberkulose trækker et ondt spor gennem min slægt _____	4
En genfundne brevskat _____	8
Brev fra Algeriet _____	12
Et afskedsbrev fra 1814 _____	14
Fra bondesøn til afholdt lærer ved Latinskolen i Vejle _____	16
Våbener tilhørende Vinding/Winding ætterne _____	23
En grufuld forbrydelse _____	27
TEMA: Historiske Kort _____	30
Vester Skerninge _____	40
Brandforsikring _____	46
Aftægtskontrakter _____	51
Københavneren, der blev gartner _____	56
En guldgrube af Aalborg-fotografier _____	61
Ordinær generalforsamling _____	63
Bestyrelsens beretning for året 2023 _____	64
Anmeldelser _____	68
Gotisk tekstprøve _____	70
Jagten på artefakten _____	72

Forsiden

Et eksempel på et af de smukt tegnede kort, som Videnskabernes Selskab stod for i slutningen af 1700-tallet. Kortet, der viser dele af Lundenæs og Bøvling Amter, senere Ringkøbing Amt, er tegnet 1797 af Iver Elling. Bemærk de mange detaljer, kirker, møller, huse og landskabsformer.

Læs mere om historiske kort i dette nummers tema s. 30

Kilde: historiskekort.dk

Formandens klumme

DRAG UD I FORÅRET

Når vinteren rinder i grøft og i grav ....

Så er det på tide at pakke pc og internetforbindelse sammen og drage ud i landet.

Nu har vi siddet hele vinteren med næsen begravet i kirkebøger, lægdsruller, tingbøger (og måske også DNA-resultater) hjemme ved pc'en.

Og det er der sikkert også kommet meget godt og spændende ud af.

Men nu begynder solen at skinne, og dagene bliver længere.

Så grib din mobil, hvor du selvfølgelig har plottet alle de sogne/steder ind, hvor dine direkte aner har boet, og bevæg dig ud i det smukke, danske land. Opsøg landsbyerne, gårdene, kirkerne og lokalarkiverne.

Gå ind i de lokale butikker, og hør dem fortælle om de gamle på egnen. Opsøg graveren på kirkegården og hør om de gamle gravminder, og benyt måske lejligheden til at affotografere stenene på kirkegården, hvis de ikke allerede er affotograferet.

Husk at undersøge, hvornår lokalarkivet er åbent, og skriv måske til dem i forvejen med oplysning om den eller de personer, som du specielt er interesseret i. Det kan være, at de holder åbent specielt for dig, hvis du spørger pænt.

På denne måde slår du indtil flere fluer med ét smæk.

Det kan være givende at bevæge sig omkring på en kirkegård. Ikke mindst i lapidariet, samlingen af kasserede gravsten, kan der gøres fund. Her fra Byrum Kirkegård på Læsø.

Du får set egne af landet, hvor du måske ikke har været før.

Du får beriget din slægtsforskning med lokalkolorit og kan gå ad de veje, hvor dine aner måtte trave hver dag for at passe deres egen og godsejerens jord.

Du får kendskab til de kirker, hvor dine aner kom hver eneste søndag for at høre præstens budskaber – ikke kun Guds ord, men også forordninger fra konge og statsmagt.

Glædeligt forår til alle medlemmer!

DEN FRIVILLIGE VEJLEDNING PÅ RIGSARKIVET I KØBENHAVN

I forårssæsonen 2024 fortsætter den frivillige vejledning i slægtsforskning på Diamanten i København. Vi er fire erfarne slægtsforskere, der har vejledt mange hundrede både nybegyndere og meget erfarne slægtsforskere siden foråret 2014. Vi holder til i lokalet "Store K", som ligger oppe for enden af trappen, der er vist på fotoet. Hvis du ikke lige ved, hvor det ligger, så spørg i informationen, som er placeret i stueetagen i det runde glasbur over for indgangen.

I det nye år begyndte vi tirsdag d. 9. januar, og vi holder åbent fra kl. 10-14 på tirsdage i de lige uger. Sidste gang i forårssæsonen er tirsdag d. 30. april. Du behøver ikke at bestille tid, men kan for det meste komme til med det samme.

*På vejledergruppens vegne
Jørn Dietrich*

TUBERKULOSE TRÆKKER ET ONDT SPOR GENNEM MIN SLÆGT

Karen-Margrethe Fischer Madsen
Hasselvej 2, 2600 Glostrup
Tlf.: 31 36 46 46
karenmargrethemadsen63@gmail.com

Marie døde 39 år gammel, Arctander blev 37 og Marius 29 år. Deres historie viser, hvad tuberkulose har betydet i min familie.

Corona og andre pandemier

De sidste par års coronapandemier fik os til at leve under restriktioner af mange slags. I isolation og med stort set ingen social aktivitet. Sygdommen har floreret i mere end to år og har efterladt nu over 7800 døde danskere, som på dødstidspunktet var inficeret med corona. Et ukendt antal lever med senfølger. På verdensplan er dødstallet efterhånden oppe på mindst seks millioner, muligvis det dobbelte.

Denne pandemi har påvirket alle, og den har hos mig også medført tanker om tidligere tiders pandemier. Bl.a. den spanske syge 1918 til 1920 med dens mange døde. Coronapandemien har haft store omkostninger for samfundet. Hvilke menneskelige omkostninger har den haft for mig? Jeg kender mange, der har været covid positive, men heldigvis kun få der har været alvorligt syge. Ingen døde.

Fortællingen om tuberkulosen i min familie

Med en baggrund som læge får pandemien mig til at tænke tilbage på min barndom, hvor min mor og mine mostre ofte talte om tuberkulosen og de mange slægtninge, der var blevet ramt af den forfærdelige sygdom. Den havde store menneskelige omkostninger for mine oldeforældre, mine bedsteforældre og min mor.

Min mormor, Caroline Matthiesen (1864-1935), skriver i sine erindringer:

"Hvor ville henfarne Slægter undre sig, hvis de kunne staa op af deres Grave og skue Nutidslivet, og hvor ville det i Sandhed blive svært, hvis Nutidsmennesket skulle leve og

arbejde under de primitive og slidsomme Kaar, som de ældre Slægter maatte nøjes med. Men et havde de at holde sig til, naar alt andet svigtede, og de store Sorger kom. Det var troen paa en kærlig Fader i Himmelen og paa Jesus Kristus som Frelser og Forsoner. Og det er jo ogsaa nok til at leve og dø paa".

Levevilkårenes betydning

Levevilkårene var virkelig svære i midten af 1800-tallet, hvor den gennemsnitlige levealder for mænd var 42,9 år og for kvinder 45 år. Til sammenligning er den i dag 79,4 år for mænd og 83,1 år for kvinder. Bedre medicinsk og kirurgisk behandling, bedre hygiejne og boligforhold, bedre kost og bedre uddannelse har nærmest fordoblet vores livslængde. Det bliver tydeligt, når man ser tilbage på slægtstræets grene.

Peder Madsens gang i det indre København i midten af 1800-tallet (Nationalmuseet)

Min oldefars familie

Mine oldefar, Peder Matthiessen (4.7.1815 - 14.6.1888), havde et lille lærerembede ved Hindevad Skole i Hårslev Sogn på Fyn. Han blev gift med Maren Ebbesdatter (1.5.1813 - 31.7.1893), og sammen fik de seks børn. Min mor fortalte, at de var fattige. Aftensmaden kunne bestå af et stykke flæsk stegt på panden. Faderen fik flæsket, og børnene fik lov at dyppe brødet i fedtet. Hindevad Skole var en mindre bygning, så om dagen har eleverne, der samledes fra lokalområdet, siddet tæt i skolestuen. Om natten har familiens børn sovet tæt sammen med deres forældre. Der var således mange timer, hvor børn og voksne var tæt sammen i dårligt ventilerede rum, hvilket har øget smitterisikoen, hvis blot én havde sygdommen. Datidens behandling, ud over eventuelle kirurgiske indgreb, var nærende kost og masser af frisk luft. Vi kender alle billeder fra tuberkulosehospitalerne med patienter liggende på terrassen. Godt indpakket året rundt. Kvægtuberkulose var udbredt, og familiefortællingen om, at også kvæget kunne smitte mennesker, viste sig at være rigtig.

Ved siden af undervisningen var der et lille landbrug knyttet til skolen, hvor man dyrkede 4½ tønder land, holdt to køer og to får. Det lille udbytte heraf og den beskedne lærerløn har formentlig været medvirkende årsag til den utilstrækkelige kost til de mange børn, hvilket har øget deres modtagelighed for at blive smittet og syge af tuberkulose.

Hindevad skole

Mine oldeforældres børn

Maren Ebbesdatter og Peder Matthiessens børn var

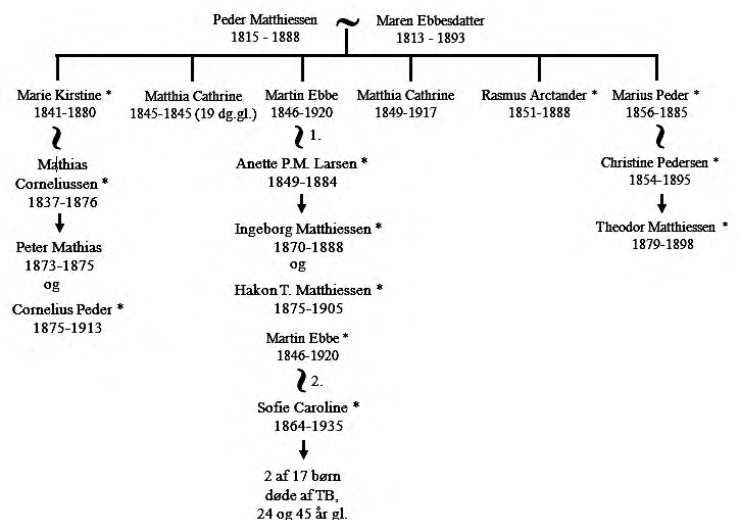
1. Marie Kirstine Matthiessen: 5.1.1841 - 25.11.1880
2. Matthia Cathrine Matthiessen: 11.1.1845 - 30.1.1845
3. Martin Ebbe Matthiessen: 25.2.1846 - 2.1.1920
4. Matthia Cathrine Matthiessen: 20.1.1849 - 6.5.1917
5. Rasmus Arctander Matthiessen: 8.11.1851 - 16.4.1888
6. Marius Peder Matthiessen: 17.4.1856 - 22.12.1885

Familiefoto fra ca. 1903 med Martin Ebbe Matthiessen og hans 2. hustru Sofie Caroline samt deres børn, hvoraf Hakon var fra Martins 1. ægteskab.

Forreste række fra venstre: Anette Petrine Margrethe, Hakon Theodor, Astrid, Martin Ebbe, Sofie Caroline, Jens Peter Ejvind og Olav.

Bagerste række fra venstre: Abigael Maren Ingeborg, Aage Andreas, Ejnar Arvid Johannes Peter, Ebba Dorthea Petra Mariane, Arctander og Anette Marie.

Slægtstræ for mine oldeforældre, deres seks børn, nogle svigerbørn og børnebørn. Familiemedlemmer markeret med en stjerne blev ramt af tuberkulose.

I det følgende er det beskrevet, hvordan tuberkulosen har påvirket livet for barn nr. 1, 3, 5 og 6 samt for deres ægtefæller og børn.

1. Marie Kirstine blev gift med farver Mathias Corneliussen, som var bosiddende i Aarup. Han døde i 1876, 39 år gammel, af tuberkulose. Dødsattesten er ikke fundet, kun mundtligt overleveret. Der var to børn. Det ældste barn, Peter Mathi-

as, døde 1½ år gammel. Dødsårsagen er ukendt. Knap to år senere døde hans far. Herefter flyttede Marie Kirstine til Odense med sin yngste søn. Hun ernærede sig af rentepenge og håndarbejde, hvilket fremgår af folketællingen for Odense. Marie Kirstine døde den 25. november 1880, 39½ år gammel. Ifølge dødsattesten havde hun været syg i flere år. Dødsårsag: Lunge phthisis (tuberkulose).

Mycobacterium Tuberculosis, farvet røde, i opspyt.

Om Marie Kirstines yngste søn, Cornelius Peder, anføres det i 1889, at han er skolediscipel i Odense. Ifølge folketællingen flyttede han ca. 1901 til København. Han blev gift med Anna Kathrine Schmidt (født i 1878), som han fik fire børn med. Han blev ansat på Politiken som chef for annonceafdelingen. Ved sin død blev han beskrevet som "forhenværende redaktør", hvilket kan tyde på, at han har været syg i en længere periode. Han døde som 38-årig, den 29. april 1913, på Frederiksberg Hospital. Dødsattesten angiver dødsårsagen til at være "Empyema" (pusansamling imellem lungehinderne), formentligt tuberkulose.

3. Martin Ebbe Matthiessen, min morfar, var lærer i Hårslev på Fyn. Med sin første kone, Anette Petrine Margrethe Larsen, fik han syv børn. Ifølge dødsattesten havde hans kone, der døde i 1884, knap 35 år gammel, været syg igennem flere år af "Bronchitis chronica", kronisk betændelse i øvre luftveje. Men hun havde ikke nødvendigvis tuberkulose. Ifølge min mor døde hun imidlertid af tuberkulose.

Deres ældste barn, Ingeborg Theodora Johanne Marie, døde i 1888, 18 år gammel. Dødsårsag: Kirtler i maven. Formentligt tuberkulose.

Deres søn, Hakon Theodor, rejste i 1896 til København for at tage præliminæreksamen, men han klarede sig dårligt til sidste eksamen. Efterfølgende brød hans kæreste forlovelsen, hvorfor han besluttede sig for at rejse til Argentina. På grund af sygdom vendte han dog efter kort tid tilbage til Danmark og bosatte sig i Hårslev Skole. Han døde i 1905, 29 år gammel. Dødsårsag: "Tuberculosis pulmonum" (lungetuberkulose). Han havde da været syg i omkring ni år.

Eksempel på en dødsattest fra 1885 med diagnosen "Phthisis pulmonum"

Ingen af de øvrige søskende døde af tuberkulose relaterede sygdomme.

Martin Ebbe Matthiessen fik i sit andet ægteskab, med Sofie Caroline Jensen, 17 børn. Hun blev som 14-årig syg. Hun fortalte, at hun havde en byld i ryggen. Lægen tilså hende, og hun blev lagt på spisebordet, hvor han skar bylden op. Hele det efterfølgende år måtte hun ligge syg i hjemmet. Bylden har formentlig været en tuberkuløs absces, der involverede rygsøjlen. Efterfølgende var hun rundrygget, som var forårsaget af et sammenfald i rygsøjlen. Men hun blev altså alligevel mor til 17 børn, hvoraf fem døde som små af lungebetændelse og cholera (diarre sygdom).

To af hendes børn vides at have haft tuberkulose:

Aage Andreas døde som 45-årig af miliær tuberkulose (udbredt spredning af sygdommen, bl.a. med talrige hirsekornstore pletter i lungerne), og en tre år yngre søn, Olav, døde 24 år gammel. Dødsårsag: "Coxitis" (betændelse i hofte). Han var syg af tuberkulose i ca. 20 år. Min mor fortalte, at han som barn faldt på isen og slog sin hofte, hvilket hun forbandt med hans senere sygdom. Olav Matthiessen blev uddannet bogholder. På grund af svære hoftesmerter blev han indlagt på Odense Sygehus, hvor han tilbragte ca. et år.

Tuberkuløs coxitis (betændelse i hofte). De røde pile markerer destruktions i begge hofte. Case courtesy of Matt Skalski, Radiopaedia.org, rID: 25197.

Min mormor gik hver dag den to-tre kilometer lange tur til hospitalet for at besøge ham.

5. Rasmus Arctander, der var præst på Strynø, døde 36 år gammel. På dødsattesten er "Phithisis" (tuberkulose) angivet som dødsårsag. Varighed fire-fem år. Ingen efterkommere.

Udskrift fra Ølandenes Dagblad 17. april 1888:

"Her begyndte den Brystlidelse, der nu har endt hans Dage, hvorfor han tog Afsked fra nævnte Gjerning i Sommeren 1885 og rejste efter sin Læges Råd til Norge. Lidt styrket vendte han tilbage og overtog i samme Efteraar en Plads som Hjælpepræst i Nørre Broby. Død 16. april 1888 på Strynø. For 8 Dage siden kom han dertil med sin unge Hustru, der som han modtoges med Kjærlighed, og der var almindelig Flagning for at give Ankomsten et festligt Præg, ligesom adskillige modtog dem ved Landstigningen. Om Søndagen forrettede han Gudstjenesten på vanlig Vis og havde Konfirmanderne til Alters, saa det vakte lige saa stor Undren som Deltagelse, da Budskabet om hans bratte Død Mandag Morgen lød ud over Øen. Han blev gift d. 10. april 1888 i Nørre Broby med Anna Maltheline Blicher f. 19. September 1857 i København."

Forfatterinden Jenny Blicher Clausen, der var søster til Anna Maltheline Blicher, skrev efterfølgende romanen "Farbror Frans", hvor Rasmus Arctanders historie danner grundlag for bogens hovedperson. Hun beskriver i bogen, hvordan han falder død om efter en blodstyrning.

6. Marius Peder, der døde i 1885, blev 29 år. Han arbejdede som lærer i Gærup i Brahetrolleborg Sogn. Dødsattest: Phthisis pulmonum (tuberkulose), varighed flere år. Han var gift med Christine Pedersen, og de fik fire børn. Efter Marius Peders død giftede Christine sig i 1891 med Hans Nielsen Dreier. Han var tidligere immigreret til Californien, men han vendte tilbage til Danmark for at finde sig en hustru.

Efter brylluppet rejste parret med deres fire børn til USA (passagerliste for Rugia). De ankom til Ellis Island 1891 og rejste videre til Sacramento i Californien, hvor hun døde af tuberkulose i 1895, 45 år gammel. Det ældste barn, Theodor Ebbe Thorvald, døde i 1898, 18 år gammel, af tuberkulose.

Skibet S/S Rugia besejlede i 1882-1895 ruten Hamborg – Le Havre – New York. Med plads til 3.500 passagerer. Sejltiden var knap 14 dage.

Noget om tuberkulose

Tuberkulose er en smitsom bakteriesygdom (*Mycobacterium Tuberculosis*), der oftest spredes ved dråbesmitte og, i sin hyppigste form, angriber lungerne. Infektionen kan danne bylder i lungerne, som i nogle tilfælde åbnes kirurgisk. Bylden kan eventuelt blive indkapslet og ligge inaktiv, indtil patienten dør af anden årsag.

I andre tilfælde kan infektionen efter mange år, eventuelt betinget af anden sygdom, blive genaktiveret og dermed spredes til andre organer. Bl.a. til knogler, lever eller hjerne. I sin alvorligste form kan infektionen sprede sig via blodet til mange organer, såkaldt "milier tuberkulose", der dog er sjælden i vestlige lande. Selv i endemiske områder (dvs. i områder af verden hvor sygdommen er mere almindeligt forekommende) stilles diagnosen oftest først efter døden.

Sygdommen kan kureres med langvarig antibiotikabehandling. Der blev i 2020 på verdensplan beskrevet 1,5 millioner dødsfald betinget af tuberkulose. I Danmark diagnosticeres 300-400 nye tilfælde årligt. Heraf er to tredjedele af patienterne født i lande, hvor sygdommen er langt mere udbredt end herhjemme.

BCG-vaccine (Calmette) indgik i børnevaccinationsprogrammet indtil begyndelsen af 1980'erne. Der er stadig mange områder i verden, hvor tuberkulose er et stort problem. F.eks. i Rusland ser man en særlig alvorlig og ofte dødelig form, der ikke er følsom for antibiotika. Denne form siges specielt at florere i fængselsmiljøer. Spændende forskningsresultater antyder, at Calmette-vaccinerede opbygger en vis beskyttelse mod coronasygdom.

Begge er gravlagt på Sacramento City Cemetery, Sacramento, Californien.

Min mor fortalte, at man i de første år modtog en hel del breve fra familien i USA, men fra omkring 1904 kom der ikke flere. Det fik slægtningene på Fyn til at tro, at de kunne være omkommet ved det store jordskælv i San Francisco. Jeg har dog fundet og skrevet med en af deres efterkommere, som bor i området omkring Seattle.

Et sidste kendt tilfælde i min familie er min nu afdøde bror, der som barn var hjemme fra skole et år med tuberkulose. Efterfølgende var han på alle måder velfungerende uden indskrænkninger. I høj alder blev han svækket af bl.a. Parkinsons sygdom og almen svækkelse, hvilket reaktiverede tuberkulosen, der var en medvirkende dødsårsag. Således sygdom og død af en fortsat florerende infektionssygdom.

Breve i slægtsforskningen

I seneste nummer af Slægtsforskeren efterlyste vi historier om og erfaringer med at bruge efterladte breve i slægtsforskningen. Den opfordring er der rigtig mange, der har taget op! Så mange medlemmer har sendt skanninger og afskrifter af breve, de har i deres slægtsgemmer, og beretninger om, hvad de har fået ud af dem, at det totalt ville sprænge rammerne for et enkelt nummer.

Derfor bringer vi brevene drypvis med nogle stykker i hver af de kommende numre. De første tre følger her.

EN GENFUNDEN BREVSKAT

Af Ole Sietam
Viborg
sietam@gmail.com
Hjemmeside: olesietam.dk

I 1976, da jeg var 23 år gammel, døde mine forældre med et halvt års mellemrum, min far i en færdselsulykke og senere min mor af kræft. Jeg var enebarn og stod nu med en forretning, der skulle afvikles, et stort hus, der skulle sælges, og en masse indbo. En stor del af indboet blev solgt, og en del "forsvandt" – jeg husker ikke hvorhen. Jeg gemte dog også noget, bl.a. alle fotografier, som altid har betydet meget for mig. Slægtens historie var ikke noget, jeg tænkte på, heller ikke den lille kasse med breve, som min far havde arvet fra sin faster Mi (Marie), der døde i 1974.

I min voksne alder har jeg fået interesse for slægtsforskning, startende med nysgerrighed om, hvor mit efternavn Sietam stammer fra (jeg er døbt Sietam Christensen), og jeg har gennem de seneste 10 år dyrket denne interesse og er blevet medlem af Slægtshistorisk Forening for Viborg og Omegn og senere Danske Slægtsforskere.

I sommeren 2018 havde min kone og jeg besøg af min faster Ellen, som bor i Schweiz og er den ældste nulevende i familien. Det var oplagt at spørge hende om min fars, farfars og farmors historie, og hvad hun ellers vidste om familien. På et tidspunkt fik jeg også spurgt hende, om hun vidste, hvor de gamle breve, min far havde arvet efter sin faster Marie, var blevet af?

"Jamen dem har jeg da liggende hjemme i min kælder i Schweiz", svarede min faster. Der havde brevene været siden min fars død i 1976. Hun fortalte, at hun havde prøvet at læse dem, men måtte opgive det. Jeg spurgte så, om jeg

måtte få dem "hjem" til Danmark og prøve, om jeg kunne læse dem. Jeg fik et ja! En brevskat var genfundet.

Jeg havde aftalt at køre min faster hjem fra Danmark. Hun var taget til Danmark med biltog til Hamburg og var kørt til Viborg. Hun var 82 år, en frisk faster. Efter besøget her i Danmark kørte vi sammen, først til Holland for at besøge min kusine, og her fandt jeg en anden skat, to familiealbum med billeder og breve, hvoraf de første breve var fra 1826. Dem fik jeg også lov til at tage med til Danmark, hvor jeg gik i gang med at digitalisere dem.

Skatten var ikke guld eller ædelstene, men en ydmyg papkasse med cirka 1000 breve med korrespondance mellem min oldefar, Anders Christen Christensen, og oldemor, Mikkeline Christensen, f. Olsen, der var født og boede i Marstal, samt breve fra deres børn, venner og skibsrederne Harboe, og derudover kvitteringer, notesbøger m.m. Brevene lå i øvrige stadig i de kuverter, som min far havde lagt dem i, sorteret i årgange.

Der var:

340 breve fra min oldefar, Anders Christen Christensen ("Hydra" Christensen), 342 breve fra min oldemor, Mikkeline Olsen, 130 breve til og fra deres børn Elna, ACC jun., Mi og Hans Oluf, 68 breve fra Harboefamilien (skibsredere og bryggere i Skælskør), 121 diverse breve fra 1876 til 1905, diverse regninger m.m., 30 kuverter, 52 postkort og 1 dokument fra den venezuelanske præsident. Jeg havde selv 125 fotografier, som jeg havde gemt og fundet frem igen. Dertil kom fotografier af familien, samt en hel del af sømænd (visitfotografier) og forretningsforbindelser.

Brevene var skrevet fra 1876 til 1910, en periode på ca. 34 år. Min oldefar sejlede, efter at han var blevet gift med Mikkeline, i 22 år som skipper på langfart, og arbejdede derefter 16 år som vurderingsekspert for Søassuranceforeningen Ærø med over 100 udenlandsrejser.

*Skipper og brevskriver
Anders Christen
Christensen fra Marstal*

*Anders Christen
Christensen og hans
hustru, Mikkeline*

Tilbage i Viborg gik jeg så i gang med arbejdet, renskrivning af de mange breve. Min oldefars breve var svære at læse. Jeg fik hjælp på et lynkursus i gotisk håndskrift ved Anton Blaabjerg, som hjalp mig i gang, og stille og roligt fik jeg læst og transskriberet brevene. Jeg blev grebet af brevene, som gav mig et unikt indblik i hans liv som skipper og hans historie. Min oldemors breve var endnu sværere at læse. Jeg kunne kun læse brudstykker. Jeg talte med min fætters datter, der er lærer og slægtsinteresseret; hun prøvede, men måtte give fortabt. Hvad gør man så? Jeg fandt ud af, at jeg godt kunne læse de nyeste breve, hun havde skrevet, og jeg fik renskrevet ca. 180, men brevene fra 1881 til 1890 måtte jeg opgive at læse.

Jeg brugte et par timer om dagen i 10-12 måneder (vintermåneder) over 2 år på transskriberingen.

Efter 1 1/2 års arbejde med transskriptionen af brevene dukkede tanken op. Der skulle laves en bog om mine oldeforældre! Brevene fortæller jo en fantastisk historie og er en skat af viden og indsigt i et langt liv som sømand og sømandskone.

Hvad var så mere nærliggende end at kontakte Marstal Søfartsmuseum, byen, hvor mine oldeforældre levede?

Jeg ringede og aftalte et møde med lederen, Erik Kromann, og tog så i august 2020 til Marstal. Jeg var spændt på, hvad de mente om ideen og materialet. Var der nok indhold til at udgive en bog, og ville de udgive den på deres forlag?

Mødet med Erik Kroman og historikeren Karsten Hermansen gik over al forventning. De var begejstrede for ideen, og Karsten mente, at der måske skulle udgives to bøger. En bog med uddrag af brevene og et samlet værk med alle brevene. Så efter mødet var jeg lettet og glad. De ville udgive bogen og være behjælpelige med viden og råd.

I oktober 2020 var jeg så igen i Marstal og arbejdede fire dage med dokumenter og fotografier fra Museets omfattende samling, og jeg havde medbragt de 165 af min oldemors breve, som jeg ikke kunne læse. Karsten Hermansen fik hjælp af flere af museets frivillige, der kunne læse dem.

Eksempler på brevene:

Marstal d 2° November 1881

Min kjære elskede Mand!

Jeg har født en lille Pige, min egen kjære Ven, som Du nu er bleven Fader til. Du er jo da glad for en lille Pige, min Ven, om du end helst kunde have ønsket en Dreng. Hun er ikke ret stor, det Skind, men en sød lille een, som vi vil bede den gode Gud at give os Glæde af, men først takke ham for at skjænket os. Jeg har det saa godt som jeg kan vente det efter Omstændighederne og vil vi bede til at det vedblivende maae gaae fremad. Det var jo d 29 October om Morgenens Kl. 3 at hun blev født, min Ven, som Din Moder vel har meddelt Dig, og om Aftenen fik jeg det Lods brev, som jeg havde gaaet og ventet paa, min Ven, og om Middagen havde jeg faaet Brev fra Broder Hans, som vedblivende har det godt og tjener gode Penge. Ja, Du faaer vist noies for idag, lille søde Faer, nu er Du jo virkelig Fader, ikke sandt Du, for jeg kan knapt holde om Pennen mere af den Grund jeg har skrevet, det er mærkelig saa Kraften og alting kan forsvinde, og jeg ligger jo i Sengen og skriver, var Du endog hjemme, min Ven, saa vilde jeg først være glad kunde jeg have Dig og tale med, men det kan jo ikke hjælpe. Gud give nu I snart kunde komme lykkelig og vel til Swansea, min Ven, og vær nu hjerteligst hilset fra Din lille Pige og Din egen hengivne Hustru. Mikkeline Christensen

Jeg skriver igjen saafremt jeg kan taale det, min Ven

Hamburg d. 11 februar 1884

Min egen Kjereste Kone

Tak for dine Breve min egen Wen men først og fremmest være Du Takket for Drengen, og vil jeg kun Ønske at Du maae og kan blive soe glad for Ham som er Din egen som

jeg er var og blev for min Pige, Du kan troe jeg er ikke mindre Glad for Sønnen Udagdet man vel ikke burde glede sig so meget over en andens Barn som over sit eget for Drengen er og bliver nu engang sin Moders og Tulle vil jeg haabe er og bliver min. Vor er jeg dog Glad for di Børen Du, Jeg tænker at Afreise herfra i Aften og haaber soledes at være i Skjelskør i morgen og vil Gud med Rolf i Marstal overmorgen paa Onsdag, og haaber jeg at du Ordner det soledes at Drengen kan komme i Kirke paa Søndag den 17 jeg kan ikke blive Hjemme ret mange Dage og som Du syndes kan Wi jo gjerne kalde Ham efter mig, vor jeg dog Lenges efter at see Dig min kjæreste Wen

Levnu vel Dit Skind og ver Hjertelig Hilset fra Din hengivne mand

C Christensen

Paa Onsdag vil jeg haabe at gjensee Eder alle 3

Brev fra Anders Christen Christensen Junior til fader og moder. Marstal den 3. maj 1897.

(A.C.C junior er 13 år, red.)

Kjære Fader og Moder.

Vi har modtaget dit brev. Jeg ser at du har skrevet at vi kan komme ned til Liverpool, men jeg mener at Elna ogsaa kan komme med, for ellers bliver hun vist ked.

Poppegøjen har jeg baaret op til tante Ane, for ellers blev den ked af at stå ene.

Den anden aftes var jeg omme ved min tante Trine til Sølvbrulup, det stod i avisen.

I dag er det Petersens brylupsdag og da er hans og Elna derover. Jeg glemte at fortælle at Elna var inde i Madam Jakobsens aftenen efter at di havde haft sølvbrulup.

Dette billede er formentligt taget i Sharpness, England i 1900. Det viser Hydras besætning. I midten med kasket Hydra Christensen og tv. hans kone, Mikkeline. Deres ældste søn Anders Christen junior sejlede med og står bagerst i midten.

I denne tid springer alt ud i haven, for Elna passer den godt. Krigen er jo brudt ud der inde og di slaas jo paa kraft. Grækenland taber men Tyrkiet faar jo vistnok klø af Frankrig og Rusland. Tyskland har stadig noget imod Grækenland.

Du skal huske at købe en Farvekasse, men hvis du køber en salonbøsse til Hans skal du ogsaa købe en til mig, og du du skal huske at købe noget du kan more os med.

Er det store skib snart ferdig, du skal huske at tage nogle fri-mærker me dig hjem, men spørg min fader, om at di betaler told af dem. Gamle Mads Boje omme i Tejlen er død.

Vi har det godt er sunde og raske. Mi fortæller at det er din brylupsdag paa torsdag, derfor vil jeg gratulere jer og ønske at naar det er jer brylupsdag igen, at min fader kan være festen her hjemme hos os.

*Nu slutter jeg med en kærlig hilsen fra din hengivne søn
A. Christen Christensen*

Halifax den 10 November 1900.

Hr. G. Harboe, Skjelskør.

Deres meget ærede af 28 Oktober, modtog jeg i dag og takker for samme, det er gaaet meget smodt med lastningen, vi har inde til nu cirka 176 stand.

Det er snart 7 aar siden jeg reiste til Gestemünde vor "Hydra" i sin tid laa oplagt, siden den tid har jeg været hjemreist 2 gange, fra Havre i 10 dage, og fra Fletwood 7 dage. I alt i de 7 Aar har jeg været i Marstal 17 dage.

Jeg vilde gjerne tilbringe denne vinter i mit eget hjem, sofremt De tillader det, eller om De tillader at jeg tager min Hustru med en tur, sofremd hun mener at hun kan gaae fra hjem og børn. Skulde jeg gaa fra skibet en reise, da er Styrmanden i alle retninger paalidelig og sekker nog til at gaa med skibet.

Jeg har i dag tilsendt min kone brev og forklaret hende hvad jeg har anmodet dem om og bedet hende at skrive til Newport om hun mener at gjøre en tur med "Hydra", sofremd Rhederiet tillader samme, ligeledes haaber jeg at De godhedsfuld vil meddele mig deres mening.

Jeg har tænkt at dersom kulfragterne er nogenlunde fra Newport, da at slutte til Cap Verde, Canarie øerne, Nord Brasilien eller Vestindien og derfra til Brunwick, sokort en reise som mulig, for om vi til neste aar kunde faa 2 ture herfra Kanada, vil Kanada fragterne holde dem som de er, da er der ingen tvivl om end det er det bedste for skibet.

I haab om at jeg snart maa kunde melde Dem min afgang herfra.

*Tegner jeg mig med megen agtelse ærbødigs
A.C. Christensen*

Samtidigt med arbejdet med brevene dukkede der selvfølgelig en masse spørgsmål op?

Barken Hydra af Skælskør, som Anders Christen Christensen var skipper på. Han fik endda tilnavnet Hydra.

Hvem var fx den Frederik Jørgensen, der blev nævnt i brevene? Hvem var Harboe familien i Skælskør, primært rederen Jørgen Gunnarsen Thuerecht Harboe og hans søn Gunner Gunnarsen Harboe, skibsreder og brygger, og hvem var de personer, der var på de mange billeder?

I min søgen fandt jeg en historie i Historisk Samfund for Sorø Amts Årbog 2002. Her er en lang beretning om letmatrosen Carl Ferdinand Andresens tur med "Hydra" i 1890 til 1892. Ved at google nogle af de navne, der stod på de gamle fotografier, fandt jeg flere oplysninger om personerne. Bl.a. om nogle af de marstallere, min oldefar besøgte i San Francisco, og en sjov historie om Hans A. Kure, som min oldefar besøgte i Wilmington, USA. Der blev han en kendt mand og har fået en strand opkaldt efter sig: Kure Beach.

Jeg fandt også gode oplysninger i Mediestream, blandt andet om min oldemor, en viden, som gav et mere nuanceret billede af hende som en stærk kvinde, der i 1915 var med til at stifte Konservativ Kvindeforening i Marstal.

Endvidere var hjemmesiden marstaller.dk en guldgrube af viden om Marstals ejendoms historie. En viden, der gav mig yderligere indsigt i min oldefars fantastiske liv.

I folketællingerne fandt jeg ud af, at familiens fortælling om min tipoldefar, Geert Diderich Christensens, død i 1851 ikke var sand – han var opført som tvangsarbejder på Københavns ladegård i FT 1855! Det var sandsynligvis en stor skam for familien, og Maren Boye (Geerts kone) måtte flytte fra København tilbage til Marstal. Her modtog hun efterfølgende fattighjælp fra København – 40 rdl. om året. Hvornår Geert så døde, har det endnu ikke været muligt for mig at finde. Så hvis nogen kan finde hans dødsdato, vil det glæde mig!

Alle de oplysninger, jeg har kunnet finde på nettet, har været en stor hjælp. Så tak til alle de mennesker, der har gjort det muligt at tilgå historiske kilder digitalt.

Museet og hjemmesiden marstaller.dk har været til stor hjælp i min søgen efter oplysninger til bogen.

Men også ved min oldefars død er der ting, jeg ikke har kunnet finde ud af.

Min oldefar bliver fundet død i Marstal Bedding om morgenen den 24. juni 1916, 70 år gammel. Han var druknet om natten, hans ur viste 12.20. Dødsattesten siger, at dødsårsagen var suicidal. I min familie har der verseret en historie om grunden til hans død, nemlig at hans kone, Mikkeline, havde lånt den ældste søn, Anders Christen Christensen junior, 40.000 kroner til at starte en forretning (måske skibshandel). Han var gået konkurs og havde formøbet de 40.000 kroner. Penge, der var sparet op gennem mange år af Hydra Christensen. 40.000 kr. i 1915 svarer til over 2 millioner nutidskroner.

Jeg har ikke kunnet finde oplysninger, der bekræfter historien, men ved Mikkelines død i 1927 var der intet af større værdi i boet.

Årene med arbejdet med brevene og bogen har været en spændende rejse ind i mine oldeforældres liv, livet på havet som skipper og livet som sømandskone i Marstal.

Brevene giver et unikt indblik i livet som sømand og sømandskone. Det er i den grad usædvanligt, at en så stor korrespondance er bevaret. Især det, at Mikkelines breve er bevaret, er usædvanligt.

Ifølge Karsten Hermansen havde Carsten Jensen i sin research til bogen "Vi de druknede" svært ved at finde kildemateriale, der beskrev kvindernes liv i Marstal.

I maj 2023 udkom bogen "Ægteskab på sejlskibskår" på Marstal Søfartsmuseums forlag.

I bogen er lidt over hundrede breve gengivet, samt en del af fotografierne m.m.

Alt materialet, breve, fotografier, redskaber, en broche, m.m., er blev doneret til museet, så det er offentligt tilgængeligt og bevaret for eftertiden.

Bogen kan købes på museet for 200 kr. eller gennem min hjemmeside: olesietam.dk.

BREV FRA ALGERIET

Bodil Anthony (boamog@gmail.com) har været i sine slægts-gemmer, hvor hun har nogle breve, som hun gerne deler med andre.

Brevet her skyldes hendes farfars bror, styrmand Valdemar Roosén Anthony, der var født 2. august 1868. Han boede Lille Colbjørnsensgade 9, 3. sal, hvor han døde kun 25 år gammel af tuberkulose. Han var ugift og blev begravet 10. december 1893.

Valdemar Roosén Anthony i sit styrmandsdræss

Brevet er stilet til hans søster og er skrevet under et ophold i Algeriet, hvor han oplevede en meget fremmedartet kultur.

Algier den 18 Fbr. 1893.

Kære søster Thyra!

Da jeg ved min Afrejse lovede at sende dig et specielt Brev, opfylder jeg herved pligtskyldigt mit Løfte. Jeg modtog eders Breve forleden Dag, og det glæder mig at høre, at I alle have

det godt. Jeg havde forresten opgivet at høre fra Eder ..... efter mit sidste Brev ikke kunne vide, hvor jeg var om en måned, men jeg kommer nu ikke herfra førend den 25de, da jeg saa at sige er indefrossen her, hvad der dog ikke maa tages i bogstavelig Forstand, da det vist vanskelig lod sig gøre, da Solen nu alt staa ligesaa højt paa Himlen, som om sommeren hjemme, men Damperne have været indespærret i Odessa, men nu kommer Alexander III¹.

Af eders Brev synes det at I ikke have modtaget mit første Brev fra Antwerpen. Jeg gaar for resten og keder mig i højeste Grad og skulde være glad over at være velbeholden herfra, thi Adspredelser ere her kun faa af, og jeg kender nu Byen og nærmeste Omegn ud og ind. Havde jeg haft Raad til det, vilde jeg være taget ud til Blidah, som ligger 2 1/2 Times Vej med ..... sydefter; den er nemlig en arabisk Kirkegaard, nogle hellige Steder, samt udstrakte Mandarinskove. Faste-lavns tirsdag var her en Del Kommers i Gaderne paa Grund af Karnevalet, og der var en del komiske Optog, og Droskerne kørte rundt fulde af kostumerede Folk, og fra Vinduer og Vogne smed de Papirsstumper Nødder og Mel paa hinanden, saa man til Slut kom til at se net ud.

Saa er her ellers deres Ligtog, hvor Præsterne og en Snes Chordreng i hvide Skjorter og med Lys og Røgelseskar i Hænderne drager gennem Gaderne og synger Salmer og Lithanier for den salig hensovede, som de bære bagefter. Af Jøder er her mange, og de gaa næsten alle i deres orientalske Dragt og man træffer mange lig ham i Aladdin. Jeg har et par gange været helt oppe ved det gamle arabiske Dey Slot² "Casba" en stor maurisk Bygning med udstrakte Volde og Grave udenom; men der skal løses Kort til for at komme indenfor og bese Hæremmerne og hvad der ellers er tilbage fra svunden Tid. Vejen derop til fører gennem Araberbyens smalle mørke trappeagtige Gyder, hvor ingen Solstraale kan trænge ned, og ud fra Araberkafeerne, hvor Araberne sidder inde med korslagte Ben og drikker deres Mokka og spiller Sjavs³ eller hvad de nu kalder det, staaer en tyk Tobaksrøg.

I Mørkningen vilde jeg ikke foretage den Tour, Thi Overfald og Plyndringer høre her til Dagsordenen. I gaar skød en mand sin Elskerinde og dennes Mand udenfor ved en af Kafeerne, 3 Skud paa hende og 2 paa ham, førend han blev grebet. Saa har der været Væddeløb et Par Gange med prægtige arabi-

¹ Det skib, som Valdemar har ventet på

² Dey palæet, slot i byen Algier, bygget i 1500-tallet

³ Dansk kortspil, kendt allerede i 1800-tallet

Første side af brevet fra
Valdemar Anthony

ske Heste, og for et par Uger siden serveredes der med Panthersteg paa et af hotellerne, men den skal have været noget sejt, saa den efter al Rimelighed havde forslugt sig paa en gammel Kabyldemoer⁴, som dens Organer ikke har kunnet fordøje. Forleden blæste Scirocoen ret livlig og store Støvskyer væltede sig ud over Byen og Søen inde fra Sahara af, saa det var ikke den reneste Bjærgluft, man her indaandede.

Det glæder mig at høre, du har forært Olga en Kaabe, den lindrer vel lidt paa hendes Frostknuder. Hvorledes er du kommen saadan ovenpaa? Jeg ønsker Hjalmar til Lykke med hans nye Skøjter og vil haabe han maa have stor om ogsaa kortvarig Glæde af dem. I have vel intet hørt fra Liverpool eller Tævedaar. Det er jo sørgeligt at Asmus Stavning er afgaaet ved Døden paa den Maade.

Nu blev jeg afbrudt ved at Retræten trak herforbi, og jeg skulde ud paa Altanen og høre den (hver Lørdag Aften Kl. 8 gaar nemlig Musikken gennem Byen med en snes Trommer og ligesaa mange Signalthorn og spille Retræten) og da jeg kom ind havde jeg tabt Traaden og kunde ikke finde den igen, hvorfor jeg saa mig nødsaget til at slutte og bede dig hilse Moder, Dagmar og Eder alle, dig selv iberegnet fra din Broder Valdemar og takke for deres Breve.

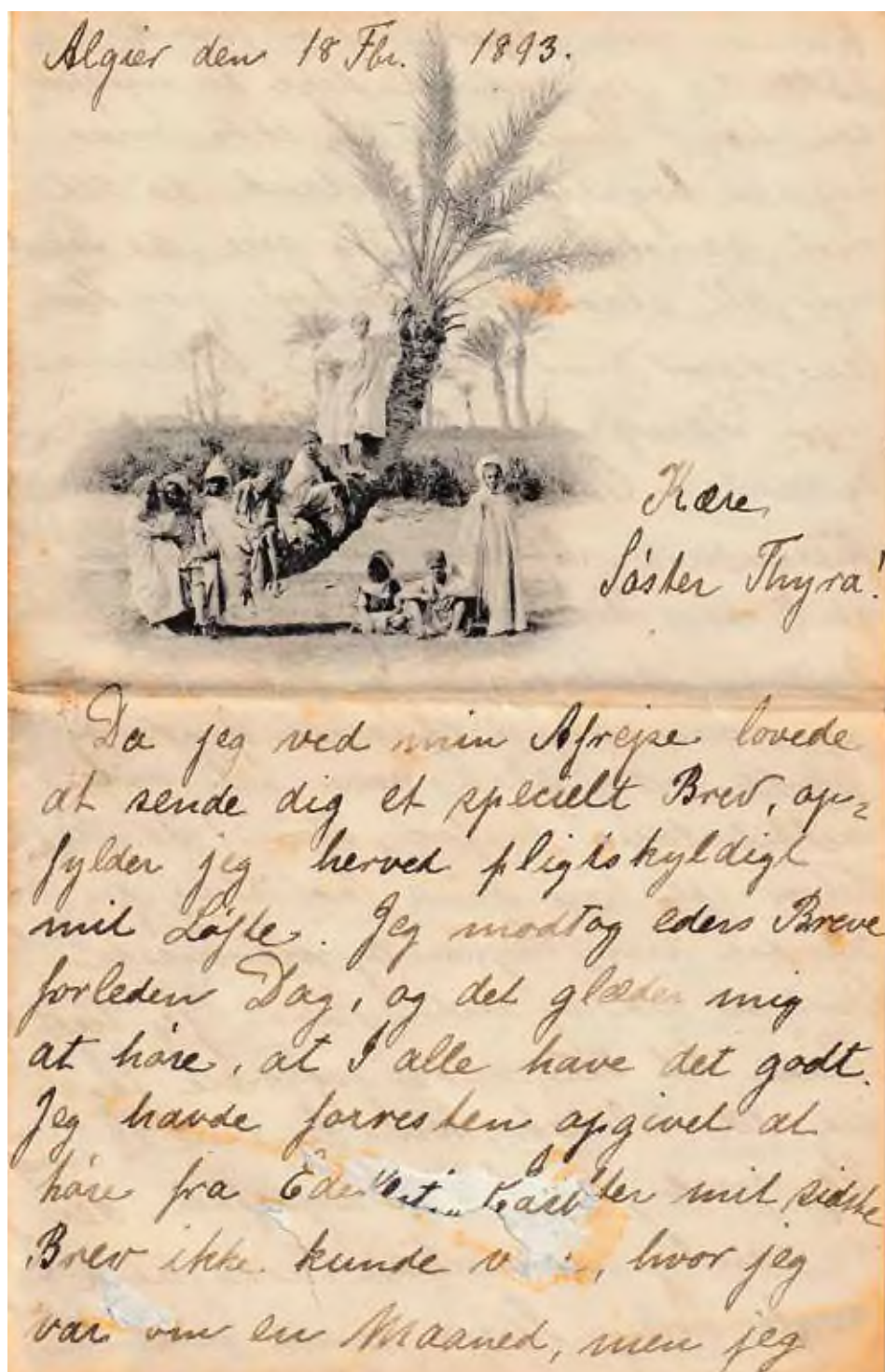
Algier den 24de Februar.

Jeg afrejser i Dag herfra med Alexander III til Antwerpen, hvorfra jeg har i Sinde at udmønstre. Saafremt I skrive til

mig, maa I ikke afsende noget Brev efter den 7de fra København efter Adr.

V. R. Anthony
Dpsk. Alexander III
De Leeuw & Philippsen
Antwerpen
Belgien

da jeg snart haaber at være ude at sejle.

⁴ Må være "Kabylemor", en kvinde af kabylefolket, en berberstamme fra det nordlige Algeriet

ET AFSKEDSBREV FRA 1814

Hans Ove Mussmann (ovemuss@gmail.com) har sendt dette brev, som hans farfar, Jacob Peter Mussmann, skrev til sine svigerforældre i 1914, lige før han skulle i krig for Tyskland. Brevet lyder således:

”Hjerndrupgaard d. 3/8 14

Kære Svigerforældre!

Dette Brev er for at sige Eder begge farvel. Tirsdag morgen (d. 4/8) reiser jeg til Flensborg, hvor det saa gaar hen, hved man ikke, maaske til Rusland eller Frankrig. Dette her er rædsomt. Alle Folk, der skal med, ere nedtrykte. Men stakels Adda det er værst for hende, men en Trøst er at Far er saa god mod os, skulde det behøves, vil han bo heroppe. Han kommer herop i Dag for at ordne en del. Bare Forvalteren bliver, men han kan indkaldes i Danmark, han er dygtig og kendt med det. Fodermesteren og Forkarlen ere indkaldte i Danmark, to Daglejere skal ... .. og maaske to Karle til tid Danmark. Skulde jeg ikke komme mere tilbage, saa er det min sidste Bøn til Eder at være gode mod Adda og Børnene og hjælpe dem og det er min sidste Vilje at ingen af Drengene maa blive tysk Soldat. Jeg beder Eder saa snart det lader sig gøre at skrive til Adda og senere at komme ned til hende. Tusind tak for alt det gode I har gjort for mig og for alt det I har været for mig. Jeg har alle Tider holdt saa meget af Eder begge. Vil I hilse Christen og Paula og Sophie, Hjalmer og Børnene fra mig og sige Eder alle farvel.

Mit sidste farvel og lev vel.

Eders Peter”

På bagsiden af sin mands brev skrev min farmor:

”Kære Far og Mor. Det er saa rart, at I kan høre lidt hernede fra en gang imellem, og det vil være dejligt – at høre lidt fra Eder; jeg skal nok være ved godt mod, og haaber vi alle til Gud, at Krigen ikke maa være længe – Naar bare Fødevarerne ikke maa slippe op, kan vi jo nok klare os; foreløbig har vi ingen Indkvartering, men det er vel kun et tidsspørgsmål. – Børnene trives og er Gud Ske Lov sorgløse.

Kys til Eder begge fra børnene og eders Adda”

Om personerne, der er nævnt i brevet: Adda Mussmann, født Krøyer, var gift med Jacob Peter; Chresten var Addas bror, og han var gift med Paula. Sophy var farmors ældste søster, og hun var gift med Lyman. Adda Mussmann var født i 1884 og døde i 1974, mens Jacob Peter var født 1883 og døde i 1926.

Jacob Peter Mussmanns jagttegn

Jacob Peter, som var født 31. maj 1883 i Fjelstrup, Haderslev Amt, var i 1915 soldat i et Ersatz-Kompagni under 22. Arme-korps; det var i infanteriet. Disse hærenheder blev ikke straks indsat ind i slagene. Han og hans enhed var stationeret ved Gent tæt ved Ypres i Flandern i Belgien, og han var med i hele krigen 1914-1918 på Vestfronten.

Jacob Peter overlevede krigen, kom hjem og genoptog arbejdet ved landbruget, fra 1910 som forpagter af forældrenes gård. Han blev efter genforeningen i 1920 medlem af sognerådet, hvor han var imod partisplittelsen. Indtil da havde der ikke været partier i Sønderjylland, men kun én vælgerforening.

Gården havde Jacob Peter overtaget ved sin fars død i 1924, samtidig med at der blev skiftet med hans søskende. I 1948 solgte min farmor og hendes 2. mand gården.

Jacob Peter døde 24. december 1926, 43 år gammel, efter flere måneders sygeleje. Begravelsen fandt sted torsdag den 30. december 1926, og den blev forestået af Pastor Boeskov, som bl.a. sagde: ”De, som kom i berøring med Mussmann, lærte at skatte ham som en retlinet og godhjertet Mand, for sine Medhjælpere og Undergivne en rettænkende Personlighed”, hvilket fremgår af et avisreferat fra begravelsen.

Jacob Peter efterlod sig enke og 3 drenge, den yngste født i 1918.

Han var ikke fysisk skadet i 1918, og familien kunne fortsætte på deres gård. Andre familier blev hårdt ramt med dødsfald eller handicaps, der gjorde soldaterne uarbejdsdygtige.

Hans Ove Mussmann,
barnebarn, bosiddende i Frederikssund.

3

Hjersundbygaard d. 3/8. 14.

Kære Singesforældre!

Alle Breve er for at sige Eder hege farvel. Torsdag Morgen
reiser jeg til Fleusby, hvor det skal, som den her med mig ikke
maatte til Høstland eller Frankrig. Alle her er rodet out.
Alle Folk der skal med'ere nedbyde. Men slukket Adre
det er væst for Adre, men en Vugle er at Vær er saager
med os, skulde det helst var vil have vil to koger. Men
kommer herop i Høj. for at ordet er det. Bare Konvalleren
bliver, men kan man i adreder i Høstland, kan en dygtig
og kommer med' det. For, mesten og Værder kan en i adreder
i Høstland, so Højder skal skal her og maatte to Høst
til til Høstland. Skulde jeg ikke komme med tilbage
som en med'ere til Høj til Eder at være gode med Adre
og Bjørnen og Højder Høj og det er med'ere vilje
at ingen af Bjørnen kunne blive bysk faldet. —
Jeg lever Eder her snart det skal sig gøre at skrive
Mit Adre og senere at komme med'ere Høst. Torsdag
Tek for alt det gode I har gjort for mig og for alle der i her
samt for mig. jeg har alle tider været den Høj og Eder
hege. Vil I hille Christen og Perle og Høj. Højder
og Bjørnen fra mig og sig. Med'ere alle Farvel!
Mit sidste Farvel og Høst.
Eder Peter.

FRA BONDESØN TIL AFHOLDT LÆRER VED LATINSKOLEN I VEJLE

John Buch Larsen
Mølholm Landevej 19
7100 Vejle
Tlf. 40 44 72 25
jblvejle@gmail.com

Bernt Marius Jensen (BMJ) kom til verden søndag den 12. maj 1867 på Vindelevgaard i Vindelev Sogn, Vejle Amt, som nummer fire af elleve søskende, hvoraf de otte nåede voksenalder. Hans far, Mogens Jensen, og hans farfar, Jens Jensen, var gårdmænd, sognefogeder og lægds mænd i Vindelev Sogn. Gården havde været i familiens eje siden 1827, hvor Jens Jensen købte den af sin svigermor. Af BMJ's fem brødre blev de tre landmænd, en blev isenkræmmer og købmand, mens den femte blev politibetjent. En søster blev viet til en gårdmand og den anden søster til en murer og lagerforvalter.

*Vindelevgaard 1947. Danmark set fra luften.
Det Kongelige Bibliotek.*

Skolegang og ansættelse som lærer

Den første skolegang foregik i Vindelev Skole, der er opført i 1870 og beliggende skråt over for kirke og kro. Han blev konfirmeret 2. oktober 1881 i Kollerup Kirke og fik mg i kundskab og opførsel. Som 14-årig blev han optaget på Latin- og Realskolen i Vejle den 15. februar 1882, hvorfra han som 20-årig blev student sommeren 1887. Derefter gik turen til Københavns Universitet, hvorfra han efter et års studier blev

cand.phil. Filosofikum bestod dengang af logik, psykologi, moralfilosofi og filosofiens historie med propædeutik (forberedende undervisning). Der blev undervist fire timer ugentlig, og studiet blev afsluttet med én mundtlig eksamen. Det var hans mening herefter at studere naturfag, men da han sommeren 1888 aflagde sin gamle skolebestyrer, Krarup, en høflighedsvisit, overtalte denne ham til at modtage stillingen som lærer ved skolen. Hvad han manglede i kundskaber, erstattede han siden ved deltagelse i kurser og ved læsning. Han underviste mest i naturhistorie og geografi. Og da almenskoleloven af 1903 indførte naturfag (geografi, geologi og biologi) i gymnasiet, overtog han dette fag.

*BMJ og hans fætter Karl Henrik Jensen som studenter.
Fotograf ukendt. Lokalthistorisk Arkiv i Jelling.*

Den lærde skole i Vejle

Den første latinske skole i Vejle blev oprettet ca. 1542 ved det sydøstlige hjørne af Sct. Nicolai Kirkegård. Som en følge af Christian VI's forordning af 1739 blev bl.a. Latinskolen i Vejle nedlagt, da kun 20 af 58 latinske skoler blev bevaret med den hensigt at højne kvaliteten af undervisningen. Da indbyggertallet i Vejle op gennem 1800-tallets første 60 år steg fra 1310 til 4920, tog en kreds af mænd i Vejle og omegn i 1865 initiativ til at oprette "Privatskolen" på Rådhusstrøget. Fra 1870 fik skolen ret til at afholde realeksamen af lavere grad, også kaldet den lille præliminæreksamen, og fra 1875 realeksamen af højere grad, også kaldet den store præliminæreksamen. I 1874 flyttede skolen pga. pladsmangel til Dæmningen 5 (adressen blev senere ændret til nr. 21), og samtidig skiftede skolen navn til "Vejle Latin- og Realskole". Fra 1884 fik skolen tilladelse til at afholde studentereksamen for studerende af sproglig-historisk retning, og i 1893 blev de første fire kvindelige elever optaget. 1894 kunne skolen flyt-

Den Højere Almenskole 1895-96. Fotograf ukendt. Vejle Stadsarkiv

Fotografi fra 1892-93 af elever og lærere i skolegården på Dæmningen 21. Midt i forreste række sidder rektor Krarup, og Bernt Marius Jensen står i anden række som nr. fire fra venstre. Fotograf ukendt. Vejle Stadsarkiv.

te til nybyggeri på Nørrebrogade 6, og 1903 skiftede skolen navn til "Vejle Højere Almenskole", der fra 1910 også afholdt nysproglig og matematisk-naturvidenskabelig studentereksamen. Endnu engang skiftede skolen navn, denne gang til "Vejle Kommunale Gymnasium". Det skete i 1935.

I 25-års jubilæumsbogen om studenterne fra 1887 (i Danmark) kan man læse den korte levnedsskildring herunder, ledsaget af to portrætter. Formentlig som student og som 25-års jubilær.

BMJ havde den sorg at miste sin hustru i 1908, da deres eneste barn, Caja Louise Jensen, var knap 10 år gammel. Caja bestod i 1913 mellemskoleeksamen ved Vejle Højere Almenskole. I 1925 blev hun borgerligt viet i Vejle til lærer Kaj Ferdinand Carl Larsen, som hun lærte at kende, mens han var lærer ved Kirketorvets Skole i Vejle. De boede i Nyborg i mange år, hvor Cajas mand, ifølge folketællingen 1930, var lærer ved Nyborg Hovedskole. De fik ingen børn.

BERNT MARIUS JENSEN
CAND. PHIL., ADJUNKT VED VEJLE HØJERE ALMENSKOLE

	
--	---

Født 12. Maj 1867 paa Vindelevgaard, Søn af Proprietær Mogens Jensen og Bodil Marie, født Sørensen. Cand. phil. 1888 og har gennemgaaet Kursus i Naturhistorie, Sundhedslære, Geologi og Fysiologi; Lærer ved Vejle Latin- og Realskole August 1888, kommunal Adjunkt ved Vejle fuldstændige, højere Almenskole fra 1905. — Sekretær i Sønderjydsk Forening for Vejle og Omegn og i Vejle Borgerforening. Kredsforstander for »Svalen«. — Gift 19. Maj 1893 i Vejle med Christine Nielsen, født 18. Januar 1867 i Korsør, død 1908, Datter af Postmester Niels Christian Nielsen og Dorteia Henriette, født Salomon.

Hvordan var det at være elev i "Den lærde Skole"?

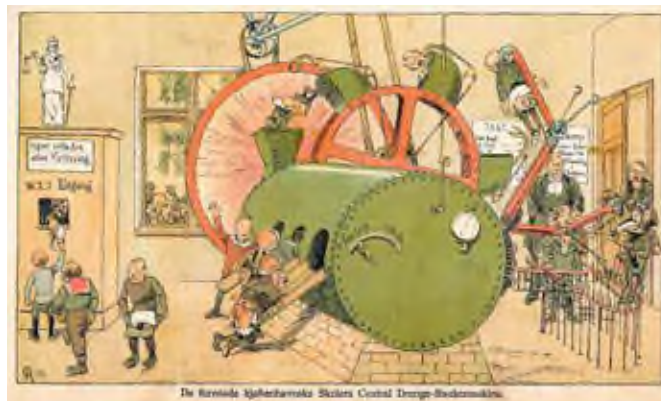
Der var uden tvivl høje forventninger til skolens elever. Det ugentlige timetal var omkring 35 timer, som det fremgår af skemaet på næste side, hvoraf også timefordelingen af de enkelte fag fremgår. Nogle af eleverne, dem fra oplandet, kunne bo på skolen. Fagkarakterer blev som regel givet med 14 dages mellemrum, ordens- og opførselskarakterer med seks ugers mellemrum, og terminskarakterer tre gange årligt i alle klasser i alle fag. Vidnesbyrd, der tjente til at udfylde eller begrunde karaktererne, blev givet tre til fire gange årligt i de ældste klasser. Og forrest i karakterbøgerne var ordensreglerne indført.

Der blev givet mange lussinger, og i skolebestyrer Krarups tid havde han spanskrør stående i sit soveværelse. Når det blev nødvendigt at anvende dette afstraffelsesmiddel, havde eleverne en vis medbestemmelse. De kunne således vælge, hvilken tykkelse spanskrør de foretrak. Men blandt de fleste

"I 1890 var det god latin, at drenge skulle have bank i skolen. Der var dog åbenbart debat om, hvor mange bank de nu skulle have. Derfor har Blækspruttens tegner designet dette forslag, der forener datidens populære opdragelsesmetode med den industrielle revolutions muligheder. "De Forenede københavnske Skolers Central Drenge-Bankemaskine" hiver selv bukserne af uromageren, og udmåler nøje afstemte tæsk. Når man har fået en kvittering for sin endefuld, bliver man så lukket ud igen".

(Skrevet i "Danmarkshistorien.dk")

Bragt i Blæksprutten 1890. Tegner Carsten Ravn.

Undervisningen i Skoleaaret 1888--89.

	Under- klassen.	1. Klasse.		2. og 3. Kl.		4. Klasse.		5. og 6. Klasse.	
		St.	Real.	St.	Real.	St.	Real.		
Dansk	5	3		2	2	1	2	2	
Oldnordisk ..	"	"		"		"		1	
Tysk	3	3		2	1		2	2	
Fransk	4	3		2		2		3	
Engelsk	"		5		4		4	"	
Latin	"	6		7		7		8	
Græsk	"	"		5		4		6	
Religion	2	2		1		1		1	
Historie	3	2		2	1	2	1	4	
Geografi	2	2		2		2		"	
Naturhistorie...	2	2		2		2		"	
Math. og Regning	5	6		5	2	6	2	"	
Naturlære	"	"			2		2	"	
Skrivning	3	1	1	"		"		"	
Tegning	1	"		"		"		"	
Gymnastik	4	4		4		4		4	
Sang	1	1		1		1		"	
	35	35		12	23	12	11	23	11
									34

af skolens lærere var der en oprigtig interesse i at hjælpe skolens elever bedst muligt gennem deres skoleforløb. Og hvis det kneb med økonomien, kunne skolen og evt. skolens bestyrer personligt hjælpe til.

I "Vejlenseren", der udkom fra 1926 til 1972, kan man læse mange tidligere elevers indlæg, hvori de mindes deres skoletid med stor glæde.

Skolelærer med mange hverv

BMJ var sine elevers ven, samtidig med at han kunne få ro i klassen, når der var behov for det. Af skolebestyrer og professor Krarup fik han overdraget hvervet at følge elevernes færd efter afgang fra skolen. Denne opgave påtog han sig gerne, og i 1900 kunne han udgive et lille skrift med titlen "Meddelelser om de Elever, som i Tidsrummet 1870-95 ere udgaaede fra Vejle Latin- og Realskole med Præliminærek-samen". I alt 132 gamle elever, heraf tre kvindelige, med oplysninger om fader, fødselsdato, dato for optagelse på skolen, uddannelse og beskæftigelse fordelte sig således med hensyn til livsstillinger:

24 ved handelen, 16 bogholdere og kontorister, 14 landmænd, 9 exam. juris, 8 ved bankvæsen, 8 ved jernbanelæseset, 8 skolelærere, 5 fabrikanter, 4 ingeniører, 3 cand. pharm., 3 ved postvæsenet, 3 tandlæger, 2 maskinister, 2 gartnere, 2 garvere, 2 sømænd, 1 arkitekt, 1 bager, 1 cand. phil., 1 dyrlæge, 1 intendant (forvalter), 1 møller, 1 musiker, 1 politibetjent, 1 premierløjtnant, 1 sognepræst, 1 studerende, 5 forskelligt (derunder ubekendt livsstilling i Amerika). For de kvindelige elevers vedkommende: 1 husmoder, 1 lærerinde og 1 tandlæge.

I mange år udførte han dette arbejde med stor flid. Ikke af pligt, men fordi han holdt af at holde kontakten med skolens gamle elever, som han havde en stor korrespondance med. Dette arbejde førte til, at han og redaktør Poul Hertz i forbindelse med fejring af skolens 50-års jubilæum i 1915 stiftede "Vejlensersamfundet", hvis formål var at støtte, bl.a. økono-

Her drikker lærerstaben og nogle hustruer kaffe på sommerrestaurant Løverodde i forbindelse med en skoleudflugt. BMJ sidder som nummer fire fra venstre. Hans hustru Christine Jensen, født Nielsen, står yderst til højre. Årstallet er 1907. Fotograf ukendt. Vejle Stadsarkiv.

Et fotografi fra 1935 der viser Restaurant Løverodde, som lå på sydsiden af det yderste af Kolding Fjord. Stedet var i mange år et populært udflugtsmål. Fotograf ukendt. Kolding Stadsarkiv.

misk, forhenværende og evt. også nuværende elever samt at udvikle sammenholdet mellem tidligere elever og lærere ved skolen. BMJ var gennem mange år den drivende kraft i denne forening. Først som kasserer og senere som formand. Han var desuden medredaktør af bladet "Vejlenseren", der udkom fra 1926 til 1972. Han blev i 1916 adjunkt og i 1920 lektor.

BMJ var gennem alle årene i Vejle et aktivt medlem af Vejle Håndværkerforening, og i mange år var han medlem af bestyrelsen.

Han var desuden medlem af Sønderjydsk Forening for Vejle og Omegn, Dansk Geologisk Forening og kredsforstander for fugleværneforeningen "Svalen". Gennem hele sin lærertid havde han, med hjælp fra elever, forældre og gamle elever, indsamlet en stor geologisk og naturhistorisk samling. Han var vellidt af elever, forældre og lærerkolleger, og han havde et stort netværk uden for skolen.

BMJ's 40 års skolejubilæum

I Vejle Amts Folkeblad blev der 18., 20. og 25. august 1928 bl.a. skrevet følgende i anledning af BMJ's 40-års skolejubilæum:

"Lørdag den 18. August 1928 blev der afholdt en lille Højtidelighed paa Skolen i Anledning af Lektor B. M. Jensens 40-Aars Lærerjubilæum. Efter at Eleverne havde sunget "Dagen gaar med raske Fjed", holdt Rektor Alsted en Tale, hvorefter en meget bevæget Lektor B. M. Jensen tog Ordet: "Den Følelse, der besjæler mig i disse Dage, er en Følelse af Taknemlighed og Glæde – Glæde over min Virksomhed og over Livet som Helhed. Jeg har kun Grund til at være lykkelig. Jeg kan glæde mig over et Helbred, der er saa godt, at jeg ikke har forsømt een Gang i de 40 Aar på Grund af Sygdom. Jeg kan ogsaa glæde mig over min Virksomhed, takket være

mine kære Elever og gode Kolleger, og den Forstaaelse, jeg altid har mødt. Det er vel det, der har gjort, at jeg har kunnet holde mig saa ungdommelig. Jeg har haft den Lykke at undervise i et Fag, som jeg har haft Evner til at faa mine Elever til at interessere sig for. Det var en Glæde for os Naturfags Lærere, da den nye Skolelov kom. Tidligere havde vi ikke kunnet følge vore Elever op gennem hele Skoletiden, men kun til 5. Klasse. Nu er det jo heldigvis anderledes.

Jeg er glad ved, at de Fag, jeg underviser i, er saadan, at Eleverne ikke bliver træt af dem.

Endelig har jeg den Lykke at eje en stor Vennekreds, som ikke blot tæller mine Elever og mine Kolleger, men ogsaa Elevernes Forældre gennem de skiftende Tider. Det har gjort, at jeg aldrig, skønt jeg nu er alene, har haft Grund til at føle mig ene.

Jeg er kommet til at holde ikke blot af min gamle Skole, men ogsaa af Byen. Vejle Latinskole, Vejle By, Vejlefyord og Vejle Omegn er Navne, der har en Hædersplads i mit Hjærte. Jeg har rejst meget, baade i Danmark i de Aar, da jeg samlede ind til Skolens geologiske Samling, og ogsaa i Udlandet – i Norge og Sverige, Tyskland og Østrig. Jeg har haft den Lykke at se saa meget af den storslaaede Natur, Gud har skabt. Men altid har der listet sig en stille længselsfuld Følelse ind i mit Hjærte efter min gamle, kære By og Skolen herhjemme. Det har altid været mig en Glæde at begynde igen efter Sommerferien.

Ogsaa alle mine gamle Elever har været med til at gøre mig lykkelig. Det er ikke helt saa faa, jeg kan mønstre – omkring 1.300 – og med jer herinde bliver det 1.500. Jeg kan ikke sige, hvor al den Venlighed og Hengivenhed, der vises mig i disse Dage, gør mig glad og lykkelig.

Jeg vil slutte med en Tak til Eleverne for deres gode Opførsel, og en Tak til Rektor Alsted, min gamle Skolekammerat. Han har sagt saa meget pænt om mig, og jeg ved det kommer fra hans gode, ærlige Hjærte ...."

Til sidst udtalte Lektor B. M. Jensen sine bedste Ønsker for Vejle højere Almenskole, der den 23. August bliver 63 Aar, og sluttede med et Leve for Skolen."

I løbet af den næste dag modtog han ekspresbreve og ca. 180 telegrammer samt personlige lykønskninger. Bankdirektør Aage Petersen bragte en hilsen, og fra gamle elever overrakte han en check på et større beløb til en rejse til lande, jubilaren endnu ikke havde besøgt, Frankrig og England. Hjemme var et hav af pragtfulde blomsterdekorationer, gaver i form af sølv, krystal, kgl. porcelæn, cigarer, vine, champagne og et maleri. Om aftenen blev der afholdt en fest i Håndværkerforeningens store sal. 100 af BMJ's venner og tidligere elever samledes til fællesspisning. Igen mange taler, og det blev sagt, at BMJ ogsaa selskabelig set er uundværlig, når Vejlefolket rigtig skal more sig.

Udnævnt til Ridder af Dannebrogordenen

I anledning af hans 40-års lærerjubilæum og som påskønnelse af hans virke i "Vejlensersamfundet", blev han den 25. august 1928 udnævnt til Ridder af Dannebrog.

Bernt Marius Jensen med Dannebrogordenen.

Fotograf Brieghel-Müller & Co. Vejle Stadsarkiv.

Bernt Marius Jensen, siddende i midten, og rektor Jakob Alsted stående helt til venstre, med gymnasieklasse ca. 1935. Fotograf ukendt. Vejle Stadsarkiv.

Dette skrev skolens rektor om BMJ

Jakob Alsted, mangeårig lærer ved skolen og fra 1923 til 1936 dens rektor, skrev i 1946 bogen "Skoleminder". Heri skrev han om BMJ:

"B.M. Jensen var Søn af en Gaardejer i Vindelev, som spillede en vis Rolle i sin Kommune. B.M. havde et let Nemme; han kom ind i Skolen i 1882, tog Studentereksamen i 1887 og Filosofikum i 1888. Det var hans Mening at studere Naturfag, men da det var vanskeligt at faa en Lærer i disse Fag til Vejle Latinskole, og Krarup tilbød ham Pladsen, tog han den;

Skrivelsen fra H. Kongelige Majestæts Ordenscancelli. Eget foto. Vejle Stadsarkiv.

Jakob Alsted 1932-1936. Fotograf ukendt. Vejle Stadsarkiv.

sine manglende Kundskaber maatte han saa erstatte ved Deltagelse i Kursus og ved Læsning. Dette vanskeliggjordes af hans Deltagelse i Byens Selskabelighed og hans tidlige Giftermaal (med Postmesterens Datter), og det blev naturligvis ikke bedre, da de nye Gymnasiefag (Naturfag) kom til; men hans Elever klarede sig stedse fint til Eksamen, idet han forstod – foruden at examinere dem meget lempeligt – at give dem Interesse for hans Fag og idet hele vandt dem med sin jævne og kammeratlige Facon. Og for Skolen som Institution nærrede han den største Interesse og Kærlighed; han var ligefrem ungdommeligt forelsket i sin gamle Skole og havde vist aldrig kunnet tænke sig at forlade den eller Byen, hvor han havde en Mængde gode Venner. I 1915 var han sammen med Poul Hertz en af Stifterne af "Vejlensersamfundet", og han blev den ledende inden for dette, som nu kan uddele Stipendier for 1.400 kr. til gamle Elever; han var dus (gensidigt) med dem alle, og en af dem udtalte meget vittigt (aandrigt) ved en Fest: "B.M. er Sjælen i Vejlensersamfundet, og Vejlensersamfundet er Sjælen i B.M." Ingen af os andre fulgte som han de gamle Elever paa deres videre Vej. Endnu en Ting maa jeg notere: Han løb ikke med Sladder, og han talte ikke ondt om sine Medmennesker; havde han intet godt at sige, tav han helst. – I 1928 blev han, efter at have været ved Skolen i 40 Aar, til sin store Glæde R. af D., navnlig paa Grund af hans Arbejde med Vejlensersamfundet".

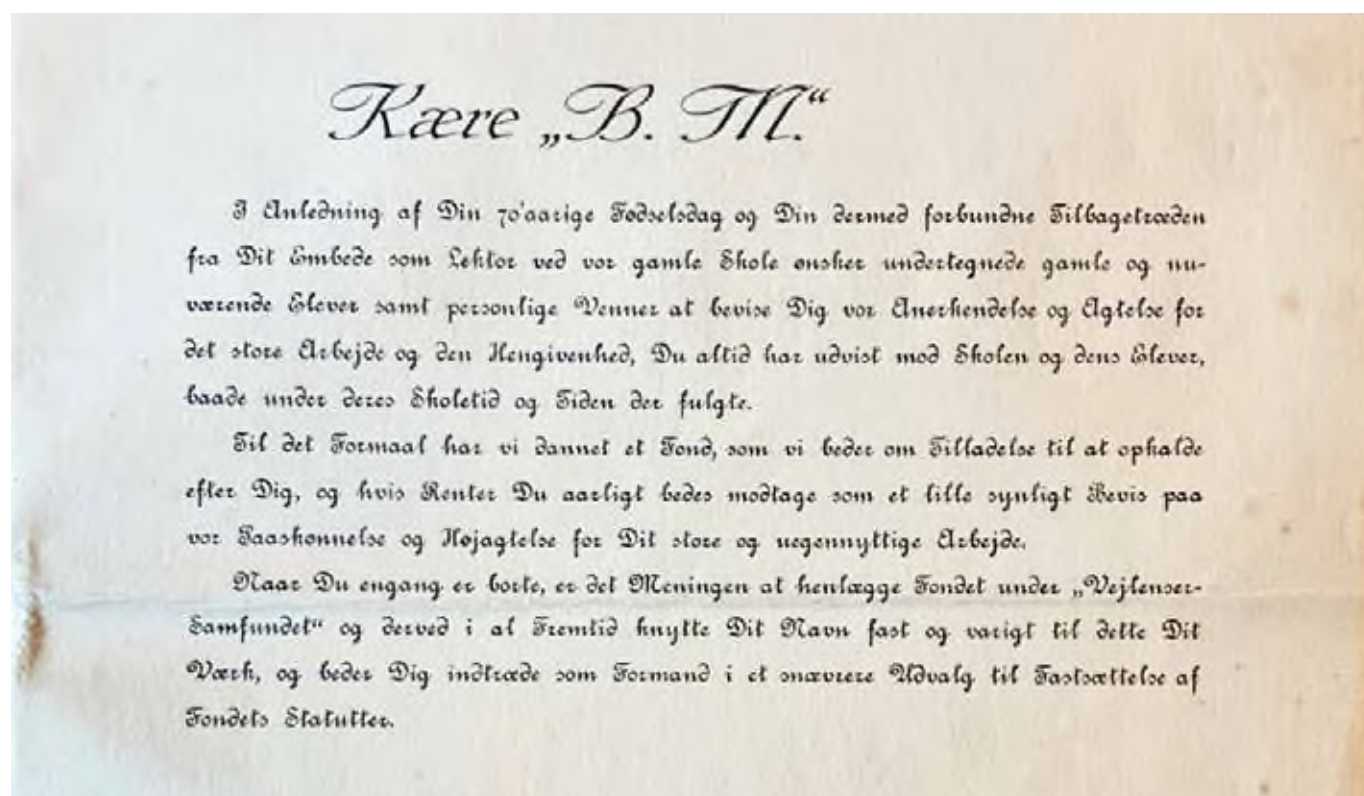
B.M.s Fond

Da BMJ som 70-årig i 1937 fratrådte sit lektorat ved Vejle Kommunale Gymnasium, oprettede hans gamle og nuværende elever samt personlige venner en fond i hans navn. Nederst på siden ses indledningen i det "gavebevis", med titlen "Bidragsydere til B.M.s Fond. Stiftet 1937", som BMJ fik overrakt. Heri er nævnt de 253 bidragsydere.

Mindeord ved BMJ's død

En af hans gamle elever skrev i "Vejlenseren" bl.a. følgende om BMJ ved hans død 24. august 1939:

"Det var ikke ydre Attributter, der gav ham Særpræg, ej heller vældig boglig Lærdom, men med sin utrolige Arbejdskraft, sin eminente Evne til at tækkes alle Mennesker, selv af de forskellige Anskuelser, sin enestaaende Interesse for, ja, man kan roligt sige Kærlighed til alle, hvem han som Lærer var kommet i Forbindelse med, og sin Flid og sin Udholdenhed i at bevare og styrke denne Forbindelse, var han noget ganske for sig selv. Det har ofte været diskuteret mellem gamle Dreng, hvorpaa B.M.s pædagogiske Fortrin egentligt beroede: Han var hverken lærd eller viis, heller ikke streng eller myndig eller paa anden Maade tilsyneladende særlig forbilledlig. Og saa lærte han os dog mere om Geografi, Naturhistorie, Geologi, og hvad det alt sammen hedder, end hvad der almindeligt hang ved i de andre Fag. I nogen Grad tror jeg, det kan forklares ved hans uhyre Jævnhed. Han gik lige ind i os uden Dikkedarer og Om-

Forsiden af det gavebevis, som gamle og nuværende elever samt personlige venner gav BMJ på hans 70-års fødselsdag. Dels som et årligt renteafkast til BMJ, dels som en fond i hans navn under Vejlensersamfundet. Eget foto. Vejle Stadsarkiv.

*Forsiden af "Vejlenseren" september 1939.
Eget foto. Vejle Stadsarkiv.*

svøb, og tog hverken sig selv eller sin Opgave højtidelig, han var saadan, som raske Dreng og Piger kan lide en Lærer: Ikke alt for store Krav, menneskelig Forstaaelse, naar disse ikke blev honoreret, Evne til at gøre Tingene interessante og til at kaste lidt af Eventyrets Glans over selv de almindeligste Ting. Og så en ejendommelig, inciterende Blanding af Disciplin og det modsatte: Livlig Snak i Klassen på Sekunden standset af hans berømte "En! To! Færdig!" B.M.s Timer var muntre Timer, aldrig af den Slags, man kunne være bange for, og det samme gjaldt hans Examination ved Eksamen. Og hvad han ikke var til daglig, det var han, når Foreningen (Vejlensersamfundet) holdt Fest. Han var det samlende, straalende, frodige Midtpunkt, som til enhver Tid holdt Situationen ud i stiv Arm. Han var glad med de gladeste og trak Aftenen igennem det store Læs; han holdt officielle Taler, og han improviserede; altid havde han Forsamlingen for sig. Han fyldte Rummet med sin rungende Røst og dansede os unge rent agterud."

Og som en anden gammel elev skrev:

"B.M. er Sjælen i Vejlensersamfundet, og dette er Sjælen i B.M."

Jakob Alsted, hans lærerkollega og rektor, skrev:

"I sit private Liv havde han mange Venner, som vidste, at de trygt kunde betro sig til ham uden Fare for, at det betroede skulde blive bragt videre; jeg har sjældent truffet et Menneske, der var mere utilbøjelig til at fortælle noget nedsættende om andre."

Lektor Bernt Marius Jensens jordefærd

fandt sted 30. august fra Vor Frelsers Kirke. "Den smukke hvide Kirke var – af Vejlensersamfundet – smykket med

grønt, og ned gennem Midtergangen og ud gennem Vaabenhuset og helt udenfor Kirken laa et Væld af Kranse i Efter-sommerens skønneste Farver.

Blandt de mange Kranse bemærkedes signerede fra Vejle Haandværkerforening, Vejlensers-Samfundet, Vejlensers-Samfundets Bestyrelse, Familien Becker-Christensen, Vejle Amts Avis og Schweitzers Bogtrykkeri, Bestyrelsen for Sønderjydsk Forening, Realisterne 1902, Sønderjydsk Forening for Vejle og Omegn, Vejle Amts Folkeblad, Skolekommissionen i Vejle, fra Kolleger og Vejle Gymnasium."

Ved Baaren paraderede Vejle Gymnasiums florumvundne Fane.

*Vor Frelsers Kirke
i Vejle. Eget foto.*

Kilder

Arkivalier fra gårdmændene Mogens Jensen og Peder Sørensen, Jelling Lokalarliv.

Kirkebøger, folketællinger og realregistre.

Geodatastyrelsens matrikelkort kan findes på <https://historiskekort.dk/>.

Fotografier på arkiv.dk (Fra Vejle Stadsarkiv, Jelling Lokalarliv og Kolding Stadsarkiv).

Danmark set fra Luften – Det Kongelige Bibliotek.

Danmarkshistorien.dk.

Dansk Skolehistorie Bind 1-5, 2013-2015. Aarhus Universitetsforlag

Jakob Alsted: Skoleminder, 1876 – 1936. Rosenkilde og Bagers Forlag, København (kan findes på Danske Slægtsforskeres "Danskernes Historie Online").

Vejle Gymnasium 1865 – 1965. Sig – Civit – Weillensis.

Vejle Amts Folkeblad 18., 20. og 25. august 1928.

Meddelelser og beretninger om skolen 1868 – 1937 (kan findes på Danske Slægtsforskeres "Danskernes Historie Online").

VÅBENER TILHØRENDE VINDING/WINDING ÆTTERNE

Af Michael Vinding, dr.phil.
michaelvinding@hotmail.com

Det er altid med stor glæde og spænding, at man modtager *Slægtsforskeren*. Seneste nummer (2023, nr. 4) havde igen mange spændende artikler.

Per Hundevad Andersens interessante artikel om Danske Slægtsforskeres Bibliotek (Danskernes Historie Online) beskriver to nye projekter, bl.a. Ole Rostocks heraldiske kartotek. Endnu en grund til at støtte det gode arbejde, som biblioteket udfører!

Inspireret af Pers artikel gik jeg ind på Danskernes Historie Online og derfra til Rostocks kartotek. Søgte under Vinding, Winding, og Windinge. Her kom flere overraskende resultater.

Jeg har i en artikel om Vinding/Winding slægterne kort beskrevet de to våbenskjolde, som min æt, nedstammende fra rådmænd i Kolding, Povel Jensen, 1509-1572, har benyttet (Vinding 2021: Slægt 1).

Våben 1: Peder Windings og Susanne Hahnes våbener på den disk, som de forærede Ringe Kirke i 1668. Bemærk de charmerende haner i Susannes våben

Det ældste våben (våben 1) stammer fra 1668, da det blev præget i kalk og disk, som assessor i kancellikollegiet, ejer af Lammehave, Peder Winding, 1637-1684, og hustru Susanne Hahne, d. 1701, skænkede til Ringe Kirke. Peder Windings våben består af tre seks-oddede stjerner og under disse en fem-bladet rose; ingen hjelm eller hjelmklæde.

Peder Windings fætter, etatsråd, professor Poul Winding, 1658-1712, ejer af Farumgård, brugte et andet våben (våben 2): en stående hummer eller krebs med forkroppen af samme dyr som hjelmtegn. Det er uvist, om våbenet stammer fra Pouls far, etatsråd, professor Rasmus Winding. Våbenet kendes fra en vinkande, som Poul Windings enke, Margrethe Sophie Bøgvad, 1660-1721, skænkede Farum Kirke i 1716. Våbenet er dog ældre: Allerede i 1693, da Poul Winding erhvervede Farumgård, forærede han og Margrethe kirken en sølvflaske og oblatæske med deres våbener.

Våben 2: Poul Windings våben på den sølvkande, som hans enke Margrethe skænkede Farum Kirke i 1716

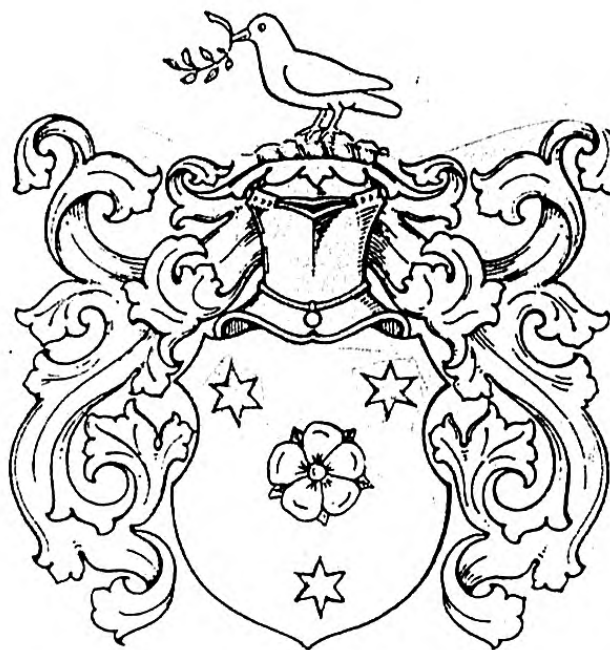
Da jeg søgte i Rostocks kartotek, fandt jeg til min forbløffelse ikke disse to våbener. Men til min overraskelse indeholder kartoteket fem våbener, som har tilhørt andre Vinding/Winding-ætter end min. I tre tilfælde nævner Rostock den person, der har benyttet våbenet.

Våben 3: Familien Vinding. Rostocks kartotek

Det ene af de to 'unavngivne' våben (våben 3), angivet som familien Vinding, viser et skjold med en hummer eller krebs. Over skjoldet ses en hjelm med en due med en olivenkvist i næbbet og et blomsteragtigt hjelmlæde. Kartotekskortet oplyser, at den medfølgende tegning af våbenet er kopieret fra 'segl i RABSS 116', dvs. Rigsarkivets Segl Samling. Hummeren i skjoldet formodes inspireret af Poul Windings våben – her dog med de store knuseklær, som ikke ses tydeligt i hans våben på kalk og disk i Farum Kirke. Duen stammer sandsynligvis fra et våben tilhørende sognepræst i Paarup, Andreas Winding, 1802-1875 (Vinding 2021: Slægt 4). Det formodes derfor, at våbenet således tidligst er fra anden halvdel af 1800-tallet.

Det andet af de 'unavngivne' våbener, angivet som familien Winding (våben 4), kopieret fra segl i RABSS 112, viser et skjold med en rose i midten og tre seks-oddede stjerner – en under rosen, to over. Rosen og de tre stjerner er som i Peder Windings våben fra 1668, bortset fra stjernernes placering. Hjelm og hjelmlæde er som ovennævnte 'unavngivne' våben med en due på hjelmen. Våbenet er formentlig tidligst fra anden halvdel af 1800-tallet.

Våben 4: Familien Winding. Rostocks kartotek

Det ældste af de navngivne våbener (våben 5) stammer fra major Albert Winding, 1724-1805, konsumtionsinspektør i Slagelse (Vinding 2021: Slægt 4); han var i kort tid, 1769-1776, ejer af herregården Højris på Mors.

Våben 5: Albert W., 1724-1805, 1763. Rostocks kartotek

Rostocks kartotekskort viser Albert Windings våben og segl med henvisninger til Hirsch 1907 og RABSS (uden nummer). Våbenet er kopieret fra de Hofman 1763 og viser en krebs eller hummer hængende i en turnerkrave omslynget af en slange. Hjelm uden hjelmlæde med to krebs som hjelmsfigur.

Seglet i Rostocks kartotek (segl 1) er kopieret fra Hirsch 1907. Det viser et segl med krebsen hængende i en bjælke (turnerkrave?) og en krone på toppen af seglet. Kronen minder om den rangkrone, som den danske adel kunne benytte; det er uvist, hvorfor Albert Winding benyttede kronen i sit segl.

Segl 1: Albert W., 1724-1805, 1907. Rostocks kartotek

Et andet af de 'navngivne' våbener (våben 6) tilhører sognepræst i Paarup, Andreas Winding, 1802-1875 (Vinding 2021: Slægt 4). Rostock oplyser, at våbenet er fra 1885 (dvs. efter Andreas W's død). Det viser en due med en olivenkvist i næbbet, stående på et bjerg.

Våben 6: Andreas W., 1802-1875, 1885. Rostocks kartotek

Våben 7: Andreas W., 1881-1950, c. 1920. Rostocks kartotek

Det sidste og yngste af de 'navngivne' våbener (våben 7) har tilhørt journalist Andreas Vinding (Winding), 1881-1950 (Vinding 2021: Slægt 3). Kartotekskortet oplyser, at tegningen af våbenet er kopieret fra 'segl i RABSS 111'.

Våbenet er firedelt med et hjerteskjold i midten. Felterne 1 og 4 viser begge en rose med én fem-oddet stjerne nederen og to tilsvarende stjerner ovenover; interessant, at der her benyttes fem-oddede stjerner – ikke seks-oddede som i de andre våben. Felterne 2 og 3 viser en hummer eller krebs. Hjerteskjoldet viser en due med en olivenkvist i næbbet. Over skjoldet er hjelm og hjelmklæde. På toppen ses en due identisk med den i hjerteskjoldet.

Segl 2: Herman J. Fohlmann, 1770-1842, 1810. Rostocks kartotek

Peder Windings våben med rosen og de tre stjerner har også fundet vej til Fohlmannslægten (segl 2). Peders søn Herman, 1667-1698, præst i Farum, døde kun 30 år gammel, men fik inden sin død en søn Pejter Winding, 1697-1757, præst til Kullerup og Refs Vindinge. Hermans enke Elisabeth giftede sig med hospitalsforstander i Helsingør, Just Fohlmann. Pejter Winding havde en datter, Karen Sophie Vinding, d. 1772, der blev gift med herredsskriver Johannes Fohlmann, d. 1776, sønnesøn af Elisabeth og Just. Karen Sophie Winding og Johannes Fohlmann var således nære slægtninge, idet deres fædre var halvbrødre. De havde flere sønner, bl.a. prokurator Herman Just Fohlmann, 1770-1842, gift med Frederikke von Burgsdorff, 1772-1852.

Clausen og Heiken 1998 beskriver segl 2 (baseret på Grandjean 1936): Den øverste halvdel viser en halv vildmand, holdende firkantet figur med et F. De to felter nederen, [det ene] viser en rose omsluttet af tre 6-oddede stjerner, [det andet] to pæle med en tværbjælke. Clausen og Heiken fortsætter: "Det er åbenbart prokurator Herman Just Fohlmann, der har ladet signetet fremstille eller selv har fremstillet det ... Han har kombineret mærkerne i sin mors [Winding] og sin hustrus [von Burgsdorff] våben med eget mærke [vildmanden?]."

Fohlmanns segl er interessant, idet det viser, at Peder Windings våben (våben 1) fra 1668 var kendt blandt hans efterkommere, inkl. hans tipoldebarn, Herman Just Fohlmann. Der må således have været kopier af Peder Windings originale våben på kalk og disk i Ringe Kirke; desværre kendes – så vidt jeg ved – ingen af disse.

Inspiration og kopiering

Kopiere, efterligne, inspiration, efterabe ...

Elementerne i de her beskrevne våbener er velkendte: Rosen, stjerner og duen findes i utallige våbener. Rosen og stjernerne trækker tråde til Peder Windings våben fra 1668,

og hummeren eller krebsen til Poul Windings våben fra 1716. Duen til Andreas Windings våben fra 1885.

De forskellige Vinding/Winding våbener er interessante, idet personer fra Vinding/Windingslægterne 3 og 4 åbenbart har hentet inspiration fra våbener tilhørende slægt 1 – Peder Winding og Poul Winding – til trods for at de ikke er beslægtede.

Det var almindeligt, at især borgerlige benyttede elementer fra eksisterende våbenskjold, når de skulle designe deres eget. Ofte fra prominente familier, som de evt. delte efternavn med, men med hvem de ikke nødvendigvis var beslægtede.

Er Peder Windings våben fra 1668 også kopieret eller inspireret af andre våben? Peders mormor, Maren Bang, d. 1640, var formentlig fra (den adelige?) Bang-æt fra Assens, nedstammende fra borgmester Jens Bang, d. 1531. Mit bedste bud (Vinding 2024a) er, at Peder fik inspiration fra våbenet tilhørende Oluf Bang, der tilhørte en anden Bang-æt fra Fyn (Schönwandt 1993). Oluf var pavelig kapellan og notar og blev i 1517 adlet af Kong Ludvig II af Ungarn (Kornerup 1979/84). Olufs våben har en rød rose øverst, herunder tre fem-oddede guldstjerner, og nederst en hvid halvmåne.

Oluf Bangs adelsbrev var senest 1668 hos biskop i Odense, Niels Bang, d. 1676, der lånte det til Peder H. Resen, 1625-1688. Resen og Winding var begge jurister og formentlig nære bekendte – ligesom deres fædre og farfædre havde været det. Det er derfor sandsynligt, at Peder Winding så Oluf Bangs adelsbrev, da det var til låns hos Resen.

Peder Winding var ikke en Bang og kunne ikke benytte et identisk våben, men han valgte til sit våben to af de tre elementer i Oluf Bangs våben: rosen og stjernerne. Det er blot et gæt.

Våben 8: Oluf Bang, 1517. Efter Peder Hansen Resen.

Litteraturhenvvisninger:

- Andersen, P. H.: Danskernes Historie Online - Nye projekter. *Slægtsforskeren*, 2023, Nr. 4, s. 38-40.
- Clausen, B. og Heiken, Aa.: Slægten Fohlmann fra Tyrstrup, *Personhistorisk Tidsskrift*, 1998, No. 1: 74-91. 1998
- Grandjean, P.B.: *Borgerlig Herold*, håndskreven. 1936.
- Hirsch, J.C.W.: *Kartotek over danske og norske officerer*, 1648-1814, Bind 12,2. 1907.
- Hofman, H. de.: *Hofmans Fundatser I-X*, 1755-1765. 1763.
- Kornerup, B.: Oluf Bang (kapellan), *Dansk Biografiske Leksikon*. 1979/84.
- Schönwandt, F.: Bang – en slægtshistorisk indledning, *Danmarks Adels Aarbog* 1991-1993.
- Vinding, M.: *Vinding/Winding Slægterne. Et præliminært studie*. 15 sider. Privat udgivelse. 2021. Tilgængelig gennem Slægtsforskernes Bibliotek.
- Vinding, M.: *Vinding/Winding ætternes våbener*, 2024. Under forberedelse.

MODTAGER DU FORENINGENS NYHEDSBREV?

Danske Slægtsforskere udsender et nyhedsbrev på e-mail 1-2 gange om måneden. Hvis du ikke allerede modtager dette, kan du tilmelde dig ved at klikke på boksen *Nyhedsbrev* nederst på hjemmesiden www.slægt.dk.

EN GRUFULD FORBRYDELSE

Af Jannie Dyrup
janniedyrup@gmail.com

Hans Peter Hansen fra Vold

Min fjerne slægtning Hans Peter Hansen, blev født 1842 i Vold, Skanderup Sogn i Skanderborg Amt. Han var sin mors fjerde og yngste barn med lige så mange fædre. Hans Peters mor, der hed Karen Jensdatter (1803-1870), døde af forkølelsesfeber, og hans far, der hed Hans Hansen Due (1810-1874), døde som fattiglem af svaghed. De var begge fra Skanderup Sogn.

Hans Peter havde som nævnt tre ældre halvsøskende. Den ældste, Isach Isachsen, født 1827, fik Karen med Isach Nielsen, som hun kun havde et kortvarigt forhold til. Hans Hansen, født 1833, der var søn af enkemand og tjenestekarl Niels Hansen, døde af brystsvaghed syv år gammel. Endelig var der Rasmine Rasmussen, født 1838, hvis far, Rasmus Nielsen, døde tre uger før Rasmine blev født. Hun døde som 19-årig af kirtelsyge.

Forbrydelsen

Om eftermiddagen den 5. juni 1862 kom den 20-årige Hans Peter gående på landevejen ved Sølund Skov ved Skanderborg.

Hans Peter var 159 cm høj, havde blondt hår, lysebrune øjne og en almindelig næse, og han havde et ar på venstre kind. På hænderne havde han ar efter forfrysninger, og desuden havde han et foroverbøjet hoved. Han var proportioneret, havde middelstærke lemmer og var ellers i almen god tilstand. Alt dette kan man læse på Hans Peters stamkort fra Horsens Statsfængsel.

Der skete nemlig det, at Hans Peter mødte den 12-årige Ane Cathrine på landevejen. Ane Cathrine var ude for at samle mos, og Hans Peter tilbød hende at anvise et sted inde i skoven, hvor der var godt mos at finde. Han førte hende et godt stykke ind i skoven og fik her den idé at voldtage hende.

Han "kastede hende omkuld, tog hendes Klæder op, blottede sig selv og indbragte sit Lem i hendes Kjønsdele". Herefter fuldbyrdede han sin vilje mod hende. Ane Cathrine havde lige været syg og havde ikke kræfter til at kæmpe imod med andet end at skribe. Men Hans Peter truede hende med prygl, hvis hun ikke tav stille, og derfor turde Ane Cathrine ikke gøre andet. Hun følte store smerter, og blodet flød.

Da det hele var overstået, anviste Hans Peter derefter Ane Cathrine en vej til Skanderborg og gik selv tilbage til landevejen, hvor han tog fat på sit arbejde, som bestod i at slå sten.

Distriktslæge Kuhlmann blev straks informeret om hændelsen og tog Ane Cathrine under behandling. Han erklærede "at da der ikke er Sandsynlighed for, at Læsionen i Kjønsdelene er tilføjet Pigen paa nogen anden Maade end den af hende angivne, skjønnes hun at være bleven voldtaget, og at Voldtægten er effektueret i fuldeste Maal, saa at Voldtagerens mandlige Lem har sprængt og udrevet Barnets snævre Kjønsdele, samt at det da tillige er højst sandsynligt, at Sædudtømmelse har fundet Sted...Pigen Ane Cathrine Johansen, hvis hele Udvikling efter lægens Erklæring er langt fra Modenhed, fandtes hun fuldstændig defloreret, hvorhos der flød Blod i ikke ringe Mængde fra et friskt udrevet Saar i hendes Kjønsdele."

Man skønnede ikke, at Ane Cathrine ville få væsentlige fysiske mén i fremtiden. De psykiske nævnes ikke.

Anholdelsen

Dommeren, som herefter blev underrettet, fik Hans Peter anholdt, og han blev straks tilset af distriktslægen.

"Districtslægen afgav foreløbig det Skjøn, at en Væske, der fandtes paa Drætten¹ i Hans Peters Beenklæder, bestemt tyder hen paa, at han har pleiet legemlig Omgang. Drætten var endnu fugtig, saa at det skjønnes klart, at der kun kan være forløben en kort Tid, siden det omhandlede er passeret".

Hans Peter påstod i første omgang, at han havde haft denne "væske" på sine benklæder igennem længere tid, ligesom han muligvis havde givet Ane Cathrine et slag bag øret. Men stillet for forhør indrømmede han, at Ane Cathrines forklaring stemte overens med sandheden.

¹ Foret

Dommen

Dommen lød: "Efter det Anførte maa Arrestanten, der er født i 1842 og ikke tidligere har været tiltalt eller straffet, ansees at have gjort sig skyldig i Voldtægt, eller, forsaavidt effusio seminis² ikke maatte antages at have fundet Sted, i alt Fald i Attentat paa denne Forbrydelse efter Lovens 6-13-18, og Han vil derfor være at straffe paa Livet".

Hans Peter blev altså dømt til døden. Men dommen må være blevet anket, for i "Statsrådets Forhandlinger", der indeholder gehejmestatsrådets forhandlinger i perioden 8. dec. 1859 - 29. dec. 1862, kan man læse, at "Justitsministeren [Casse] refererede en allerunderdanigst Forestilling angaaende Livsstrafs Eftergivelse for Hans Peter Hansen.

Andreas Lorenz Casse Justitsminister 1860-64

I Overensstemmelse med Indstillingen behagede det Hans Majestæt allernaadigst at eftergive Hans Peter Hansen af Vrold den ham ved Høiesterets Dom af 2den d.M. for begaaet Voldtægt eller ialtfald Attentat paa Voldtægt, i Henhold til D.L. 6-13-16 eller 18, idømte Livsstraf, mod at han hensættes til Tugthusarbeide i 8 Aar."

Det var Frederik VII (1808-1863), der valgte at eftergive Hans Peters dødsstraf.

² Udgydning af sæd

Horsens Statsfængsel

Hans Peter afsonede de otte år i Horsens Statsfængsel. På stamkortet fra fængslet kan man ydermere læse, at fange nr. 322, Hans Peter Hansen, kunne læse, men ikke skrive. Han havde endnu ikke været på session og havde fader, moder og broder og havde ikke tidligere været straffet. Ved ankomsten til straffeanstalten havde han følgende med sig: en skjorte, en nattrøje, et par sokker, et par bukser, en vest, en frakke, et halstørklæde, en kasket, et par støvler samt en portemonnæ, men ingen legitimationspapirer. Der er ingen noteringer om opførsel eller andet under hans lange ophold. Den 19. november 1870 blev den nu 28-årige Hans Peter løsladt, otte år efter han påbegyndte afsoningen.

Fængselscelle i Horsens Statsfængsel.

Deportering

Kun 5 dage efter udstået straf, blev Hans Peter deporteret til New York i USA. Han blev deporteret med hjælp fra Københavns Politi.

Det var ikke ualmindelig praksis i Danmark på dette tidspunkt at skille sig af med fattige og kriminelle på denne måde. Chefen for Statistisk Bureau, Vilhelm Falbe-Hansen, der anså emigration for at være en af løsningerne på sin samtids sociale problemer, sagde følgende i 1873: "Ud-

Stambog 1857-66 opslag 265 fra Horsens Statsfængsel.

vandring (...) er det virksomste Middel til at formindske de i Nutiden med en truende Hurtighed stigende Fattigbyrder, den formindsker endelig Udgiften til Retssikkerhedens Overholdelse, til Fængsler, Arbejdsanstalter og Lignende; hvor mange Forbrydere eller vordende Forbrydere, Ladegaardslemmer, Tumultanter og andre Misfornøjede har Amerika ikke befriet os for?"

Sådan kan Hans Peters udsigt have været fra dækket af skibet, da det sejlede forbi Frihedsgudinden. Fra Frank Leslie's Illustrated Newspaper, July 2, 1888

Det førte faktisk til flere klager fra USA's regering, hvorefter man holdt lav profil hos Københavns Politi. Afrejserne ebbede stille ud, og i 1905 var der kun fem afrejser.

Ane Cathrine

Ane Cathrine, der var født i 1849, forblev tjenestepige og ugift hele sit korte liv. Tilsyneladende barnløs. Hun døde af tæring under et ophold i Funder i 1877. Ane Cathrines mor, der var jordemoder i Hørning, Blegind og Adslev Sogne, døde allerede i 1855, og hendes far i 1875. Der var ingen søskende tilbage til at overleve hende.

Hans Peters videre skæbne

Det har ikke været muligt at spore Hans Peters videre færd efter deporteringen til USA. Dels er det muligt, at han har ændret sit navn – det er set før – dels kan han have gået under mange varianter af navnet "Hans Peter Hansen". Man kan jo forstille sig adskillige scenarier. Måske startede han et nyt liv "Over There" med kone og børn. Måske fortsatte han sine pædofile tendenser, eller måske rejste han videre?

Det må desværre stå hen i det uvisse - i hvert fald indtil videre. Det vil nok altid være en sag, jeg med jævne mellemrum vil vende tilbage til for at finde ud af mere om ham, med hvem jeg deler 3 x tipoldefar!

Kilder

- Stor tak til John Hauerberg for tyding af Politiprotokollen
- Kirkebøger, Salldata, FamilySearch, Dansk Familiesøgning
- Stamkort fra Horsens Statsfængsel 1857-1866
- Højesteretstidende den 17/10 1862, Slægtsforskernes Bibliotek, <https://slaegtsbibliotek.dk/908026.pdf>
- Politiprotokol fra Skanderborg Amt, Hjelmslev-Gjern Herredsfoged 1857-1863
- Statsrådets Forhandlinger 1848-1863, 8. bind, Slægtsforskernes Bibliotek, <https://slaegtsbibliotek.dk/923876.pdf>
- Domprotokol, Højesteret 1862B-1863B
- Slutningsbog, Højesteret 1860-1863
- Justitsministeriet, 1. Ekspeditionskontor 1862
- Protokol over personer der udvandrede med bistand fra Københavns Politi (1864 – 1905)
- Carsten Larsen: Hvor mange forbrydere har Amerika ikke befriet os for? Københavns Politis eksport af kriminelle 1864-1905. Fortid og Nutid, 2001. <https://tidsskrift.dk/fortidognutid/article/view/75070>
- Siden Saxo, Udgivet af Statens Arkiver - Nr. 4, Dec. kv. - 18. Årg. 2001, fra Slægtsforskernes Bibliotek
- Samt rigtig fin hjælp i Facebookgruppen "Slægtsforskning"

HISTORISKE KORT

Af Kathrine Tobiasen
Korsagervej 13, 8940 Randers SV
41 28 65 30
kto@slaegt.dk

Indledning

Man kan nærme sig sine aner på forskellige måder, og vi er alle vant til at søge i kirkebøger, folketællinger og diverse andre kilder for at finde oplysninger om dem. Og vi leder efter billeder af vores forfædre eller måske af de huse og gader, de har levet i. Men lige så spændende kan det være at få sat en nål på et kort over området, så vi kan fastslå præcist, hvor de har boet og måske har ejet et hus eller en gård. Eller skaffe os et overblik over de jorder, der hørte til ejendommen.

Danmarkskortet var anderledes, når vi går et eller flere århundreder tilbage i tiden. Købstæder har vokset sig store som fx Herning, der indtil sidst i 1800-tallet var et beskedent annekssogn på heden, mens Esbjerg startede som et navn på en enkelt gård i Jerne Sogn. Adskillige andre som bl.a. Slangerup, Nordborg og Løgumkloster har mistet købstadsrettigheder og er degraderet til landsbyer. Efterhånden som jernbanenettet blev udbygget, opstod en stribe stationsbyer, som blev livlige knudepunkter. Og så er der alle de små bebyggelser og gårde i landsbyerne, som det kan være svært at lokalisere.

Kort er en vigtig kilde i slægtsforskningen, men vær opmærksom på følgende vise ord:

Kort er ikke en afbildning af virkeligheden.

Kort er en grafisk gengivelse af informationer, som initiativtageren ønsker formidlet.

Citat fra Peter Korsgaard: Kort som kilde, s. 32.

Alt det kan historiske kort hjælpe os med at få styr på, og heldigvis er der tegnet og bevaret et væld af kort gennem tiden. De er udarbejdet med flere formål for øje: nogle kan have været brugt ved udskiftningen af landbrugsjorderne og viser jordstykkernes matrikelnumre og placering i landskabet, mens andre skal give et mere overordnet billede af

byernes placering og vise højdeforskelle og andre naturforhold. Andre igen skal dokumentere arkæologiske fund eller sogne- og amtsgrænser.

Tidligere har det været en smule drilsk at finde de kort, man måtte have brug for. De har befundet sig forskellige steder, og det har i perioder ikke været tilladt at bruge dem i slægtsforskningen, hvis man ville præsentere sine forskningsresultater for andre end den allernærmeste familie. Mange kort har måske heller ikke været digitaliserede og dermed lettilgængelige.

Hjemmesiden Historiske Kort

Sådan bliver du modtaget hos Historiske Kort, der opfordrer til at gå på opdagelse blandt kortene.

Disse besværligheder gør man nu op med via den nye hjemmeside, Historiske Kort, på adressen <https://historiskekort.dk/>. Nyskabelsen er et digitalt kortarkiv, der samler materialer fra Styrelsen for Dataforsyning og Infrastruktur (SDFI), Geodatastyrelsen (GST) samt tidligere institutioner som Kort- og Matrikelstyrelsen, Geodætisk Institut, Matrikeldirektoratet, Søkartarkivet og vist endnu flere. Det hele bliver nu samlet på en hjemmeside, hvor der er fri adgang til herlighederne, og det fungerer som selvbetjening. Den nye side erstatter den tidligere meget besøgte platform Historiske kort på nettet, <https://hkpn.gst.dk/>, som nu er i gang med at blive udfaset, og desuden er de tidligere fysiske institutioner med gode, gammeldags papirkort nedlagt.

Historiske Kort rummer ca. 100.000 kort fra 1600-tallet og frem til vore dage, alle skannet i høj opløsning. Desuden rummer den 100.000 ældre flykort over Grønland og Danmark 1930-1957. Og endelig er der mere end 2.000 skannede historiske dokumenter, typisk fra Danmarks matrikulering.

Mange af især de ældre kort er håndtegnede og utroligt smukke, en ren nydelse at se på. Der er kort fra hele landet, heriblandt også områder, som tidligere har hørt til kongeriget, men det er dog ikke ensbetydende med, at man kan finde alle områder dækket med alle mulige typer kort. For nogle steder er der ikke udarbejdet eller bevaret kort, men på hjemmesiden oplyses det, at alle kort fra SDFI og GSTs arkiver nu er digitaliserede og tilgængelige.

Korttyper

Inden vi går videre med kortsiden og dens mange muligheder, skal vi lige kigge på, hvad det egentlig er for kort, vi har mulighed for at se og bruge. Som nævnt har de historiske kort primært interesse for slægtsforskere, når vi skal have

plottet anernes bosteder ind på danmarkskortet (eller et andet lands kort), og når vi vil skaffe os et overblik over deres ejendomme og de jordlodder, de ejede eller fæstede. Groft sagt kan disse forskellige formål fordeles mellem henholdsvis topografiske kort og økonomiske kort, og begge typer findes der et stort udvalg af.

Topografiske kort

En af de første, der for alvor gav sig i kast med at lave kort, var *Johannes Mejer* (1606-1674), der var hjemmehørende i Husum i Slesvig. Hans første arbejder gjaldt da også hertugdømmerne, men siden bredte han sig til kongeriget og endda Skåne, som jo i det meste af hans levetid var dansk. Han var uhyre produktiv, og på historiskekort.dk findes hele 298 arbejder fra hans hånd. Find dem under *Kortværker > Mejer* (mere om søgning senere). Et udvalg af kortene er udgivet af N.E. Nørlund i en stor, flot bog, som vil kunne ses på større biblioteker. Men nu er adgangen til dem lettet betydeligt ved, at de er digitaliserede.

Johannes Mejers kort over Aabenraa Sogn, et af de 63 kort over Aabenraa Amt, som han tegnede i 1639-41.

TEMA: HISTORISKE KORT

De måleredskaber, senere kartografer har kunnet gøre brug af, havde han ikke rådighed over, så her og der glipper præcisionen. Men kortene er særdeles smukke og viser selv små bebyggelser, så hvis du er kommet tilbage i 1600-tallet med din forskning, vil en gengivelse af et større eller mindre udsnit af et kort være en pyrd for din slægtshistorie.

I 1764 begyndte Erik Pontoppidan udgivelsen af sit Danske Atlas, der indeholdt planer over byer og andre kort, alt sammen byggende på ældre arbejder, bl.a. Mejer. Men tiden var inde til at gå seriøst til værks, og 1757 godkendte kongen en plan for en videnskabelig opmåling af Danmark, som *Videnskaberne Selskab* kom til at forestå i perioden 1757-1843. Det blev til en serie kort i målestokken 1:20.000, suppleret med flere andre målestokke og afledte kort. Nu havde man rimelig korrekte kort over hele landet.

Militæret havde brug for kort, der tydeligt viste landskabsformerne. Derfor oprettedes i 1808 – ud fra erfaringer i Napoleonskrigene – Generalstaben med underafdelingen *Generalkvartermesterstaben*, som straks gik i gang med at udarbejde kort med klare højdeangivelser, et godt eksempel på, at et kort vil vise, hvad initiativtageren ønsker at formidle. Disse kort dækkede især øerne øst for Storebælt samt garnisonsbyerne i resten af landet.

Blandt tidens navnkundige kartografer bør nævnes oberst *Jacob Henrik Mansa* (1797-1885), der tegnede en serie kort i 1:80.000-520.000. Han har fået sin egen gruppe under *Kortværker* på historiskekort.dk, hvor han er repræsenteret med 60 kort fra hele landet. De er gode til at vise små byer og bebyggelser.

Kortet over Munkebjergby ved Sorø er et af Generalkvartermesterstabens arbejder. Her ses tydeligt højdeangivelserne med røde bølgede streger.

I sidste halvdel af 1800-tallet var metoder og udstyr til landmåling blevet forfinede, og resultatet var meget præcise kort. Det er *målebordsbladene*, som dækker hele kongeriget, gode eksempler på. De er udarbejdet i målestokken 1:20.000 og har et væld af detaljer med. Er du på jagt efter et teglværk eller en mølle, som for længst er nedlagt og derfor ikke aftegnet på nutidige kort, vil målebordsbladene være et godt sted at gå hen. Skoler, kroer, navne på enge og moser vil også kunne findes, ligesom gårde vil være markeret.

I nyere tid gik man over til *centimeterkort*, på Historiske Kort findes 1-cm, 2-cm og 4-cm kort, som er produceret i anden halvdel af 1900-tallet og altså allerede nu betragtes som historiske kort. Navnet centimeterkort kommer af, at eksempelvis 4 cm på kortet svarer til 1 km ude i landskabet. Målestokken er 1:25.000 og giver plads til rigtig mange detaljer.

Økonomiske kort

De økonomiske kort omfatter de to grupper *udskiftningskort* og *matrikelkort*. De førstnævnte blev brugt i forbindelse med udskiftningen af landbrugsjorden fra det gamle lands-

byfællesskab. De er tegnet af landinspektører og blev fremstillet i mindst to eksemplarer: et til den største lodsejer og et, som skulle sendes til Rentekammeret; måske blev der desuden lavet kopier til øvrige lodsejere. Rentekammerets eksemplar har ligget urørt, siden det blev tegnet, mens de øvrige senere kan være rettet til. I dag kan det være nødvendigt at søge flere forskellige steder: forskellige arkiver, fra Rigsarkivet til små lokalarkiver, Geodatastyrelsen, godsarkiver, museer m.v. Det kan derfor være svært at skaffe sig et overblik over, hvad der egentlig er bevaret.

Det er ikke sådan, at der bare eksisterer et kort, som kan betegnes som *udskiftningskortet* for et bestemt ejerlav. Der kan være lavet adskillige kort, som det også fremgår af ovenstående, men dertil kommer, at der undervejs i den undertiden lange udskiftningsproces (et sogn eller ejerlav kunne blive udskiftet i flere etaper) kan være føjet mange nye oplysninger til på kortene, så det kan være svært at afgøre, hvad der egentlig gælder.

På historiskekort.dk vises et lille udvalg af udskiftningskort fra hovedstadsområdet. De kan søges ved at taste 'udskiftning' i fritekstsøgefeltet eller ved at markere 'Udskiftningskort' under *Kortværker* (mere om søgning senere). Finder du ikke her, hvad du søger, kan du forsøge dig på de steder, der er nævnt ovenfor. En søgning på arkivserie: 'udskiftning' i Daisy vil fx give næsten 600 hits, bl.a. på udskiftningsakter, -dokumenter og -kort, som kan undersøges nærmere. I dette tilfælde vil du også få en del hits ved at søge på 'udskiftning' som arkivskaber. Arkivalierne vil normalt ikke være digitaliserede. Også en søgning på

Detalje af matrikelkort over byen Bandsbøl i Hemmet Sogn, Ringkøbing Amt.

Øverst original 1 fra 1818 med mange detaljer, bl.a. navne på ejerne, der kan være tilføjet på forskellige tidspunkter, og nederst det mere enkle original 2 fra 1868.

'udskiftning' på arkiv.dk resulterer i hits, som vil kræve besøg på lokalarkiver.

Matrikelkort

Det er nok ikke uden grund, at matrikelkortene har fået plads i allerførreste række på startside hos historiskekort.dk. Blandt slægtsforskere vil de i hvert fald være de mest søgte, fordi de tilbyder så mange vigtige informationer. De er produceret i en lang periode, startende i 1806, hvor man begyndte det arbejde, der førte til matriklen 1844.

De ældste matrikelkort har fået betegnelsen 'original 1' og stammer fra 1806-22. De bygger undertiden på udskiftningskort, som har fået tilføjet nye oplysninger; i andre tilfælde er de nytegnede. Fælles for dem er, at de er fyldt med in-

TEMA: HISTORISKE KORT

formationer, matrikelnumre, marknavne, signaturer for veje, bygninger m.v., selvfølgelig skrevet i hånden med forskellige håndskrifter og farver, efterhånden som der har været brug for en opdatering. De kan være ganske uoverskuelige, men er til gengæld også utroligt givende, idet de ofte har navn på ejeren/fæsteren med. Skulle en ny ejer komme til, mens kortet stadig er gældende, streges det gamle navn over og erstattes med efterfølgerens navn. Som slægtsforsker kan man her være heldig at slå to fluer med et smæk. Kendte du ikke matrikelnummeret på din tip-tip-oldefars gård, har du en chance for at finde det her. Du får også et fint indtryk af, hvor tæt og trygt folk har boet i landsbyerne.

Et kort holder ikke evigt, og fra ca. 1860 begyndte man at tegne nye kort, der herefter fik betegnelsen 'original 2', uanset om de er nr. 2, 3 eller 4 i rækkefølgen. De nye kort fremtræder enklere; skel og matrikelnumre er tegnet med sort, mens senere ændringen tilføjes med rødt. Men enkeltheden har en pris – du vil normalt ikke finde ejernes navne på kortene.

Kort af typen 'original 2' er kommet i mange forskellige udgaver, når der var behov for en ny. På Historiske Kort kan du finde stribevis af både original 1 og 2.

Købstæderne var i ældre tid registreret via grundtakster; Historiske Kort har et lille udvalg af grundtakstkort over byernes "Grunde og Vænger." Men i perioden 1863-1880 blev købstæderne målt op, og matrikelkort blev tegnet. Disse kan selvfølgelig også findes blandt matrikelkort på historiskekort.dk. Bemærk, at matrikelnumrene ofte svarer til nummereringen i folketællinger og skattelister.

Et udsnit af Berggreens tegnede kort over Nyborg fra 1893.

Bymatrikelkortene var i målestokken 1:800, så der var behov for mere overskuelige bykort ved siden af. Til det formål skabte V.F.A. Berggreen en serie kort i 1:2.000, i nogle tilfælde endnu højere. De har på Historiske Kort deres egen gruppe under Kortværk og findes som både tegnede og trykte kort. De er fine, når du er ude efter et klart overblik over byerne.

Søgemuligheder

TITEL	KORTGRUPPE	DÆKNINGSOMRÅDE	KORTVÆRK	GÆLDENDE FRA	GÆLDENDE TIL	MÅLESTOK	PLANNUMMER	KORTART
Købing Bygrund	matrikelkort	Danmark	Original 2	1869	1869	1:200	ingen	Ø-kort
Skovhøvet	matrikelkort	Danmark	Original 2	1877	1907	1:400	ingen	Ø-kort
Skovhøvet	matrikelkort	Danmark	Original 2	1907	1929	1:400	ingen	Ø-kort
Skovhøvet	matrikelkort	Danmark	Original 2	1929	1947	1:400	37A	Ø-kort
Skovhøvet	matrikelkort	Danmark	Original 2	1947	1966	1:400	37A	Ø-kort
Skovhøvet	matrikelkort	Danmark	Original 2	1966	1993	1:400	37A	Ø-kort
Skovhøvet	matrikelkort	Danmark	Original 2	1929	1947	1:400	37B	Ø-kort
Skovhøvet	matrikelkort	Danmark	Original 2	1947	1966	1:400	37B	Ø-kort
Skovhøvet	matrikelkort	Danmark	Original 2	1966	1993	1:400	37B	Ø-kort
Købstedet Rye	matrikelkort	Danmark	Original 2	1869	1879	1:400	ingen	Ø-kort

Listevisningen af søgeresultatet. Øverst til venstre viser den turkise knap, at der kigges på matrikelkort og derefter vises antallet af søgeresultater; yderst til højre ses ikonerne for skift mellem visningsmåderne.

På forsiden af historiskekort.dk (se billedet s. 30) bliver du præsenteret for de to indgange til herlighederne, som web-siden tilbyder. Til venstre ses filterbaren med et søgefelt og en gruppe filtre og til højre en række små kort med tilhørende beskrivelser: Matrikelkort, topografiske kort, centimeterkort osv. Når du klikker på fx Matrikelkort, vil du åbne for et søgeresultat på (i skrivende stund) 51851 kort, som ligger i en listeoversigt med kolonner for metadata, oplysninger om titel, kortgruppe, dækningsområde, kortværk, gældende fra og til, målestok, plannummer og kortart. Foretrækker du en mere visuel visning, kan du klikke på ikonet med fire bokse yderst til højre. Du vil nu få en forhåndsvisning, en miniudgave af kortene samt de samme oplysninger om kortet, som kunne ses i listen – en visning, der svarer til forsiden.

Du har endvidere mulighed for at sortere søgeresultatet efter forskellige parametre: kortgruppe, titel, dækningsområde osv. Klik på pilen ved siden af *Sorter efter maalestok*, og du vender sorteringen på hovedet.

I venstre side finder du *filterbaren*, der tillader dig at tilpasse dine søgninger og kombinere forskellige parametre. Øverst ses fritekstsøgefeltet, hvor du har frit slag til at taste alle de ord og begreber, som bruges i de metadata, der beskriver de enkelte kort; det kan være stednavne, korttyper, navne på kartografer, årstal m.v. Det er oplagt at forsøge sig frem

Den visuelle forhåndsvisning af søgeresultatet. Der er her klikket på dropdownmenuen med de forskellige muligheder for sortering.

Filterbaren. Alle filtre kan åbnes, ved at du klikker på dem.

ved søgningerne – hvis en søgning ikke giver et brugbart resultat, prøver du med andre søgeord. Hvis du har et sogns eller ejerlavs unikke kode, vil det være den helt sikre vej til kortene over stedet.

Da det her handler om kort, kan du naturligvis også navigere dig frem til det ønskede område på netop et kort. Det sker gennem funktionen *Søg via kort*. Når denne er slået til (baggrunden bliver turkis), popper et kort op i feltet til højre. Du kan zoome ind og ud på kortet og flytte det ved at holde musetasten nede og frem for alt: du kan dobbeltklikke på det sted på kortet, som du er interesseret i, og du vil så få diverse kort, der viser området, præsenteret til højre for kortet. Der kan være tale om rigtig mange kort, som du kan

løbe igennem og kigge nærmere på, og efter behov kan du kan sortere resultatet via funktionen *Sorter efter målestok*. Du åbner et kort ved at klikke et af ordene i den pågældende linje. Er mængden for overvældende vil det være oplagt at afgrænse søgningen, og det kan gøres ved hjælp af de øvrige muligheder i filterbaren.

Filterbaren

Dækningsområde står for det geografiske område, et kort dækker. Klik på ordet, og du åbner op for mulighederne og kan markere Danmark, Vestindien, eller hvad du måtte have brug for. Klik på et af områderne, og diverse kort inden for området vil vise sig til højre for baren.

TITEL	KORTGRUPPE	DÆKNINGSOMRÅDE	KORTVÆRK
Hjemholt Byes Marker	landøkonomiskekort	Danmark	Landøkonom Reventlow
Kort over Bredfjeld og Tjørnebjerg	landøkonomiskekort	Danmark	Landøkonom Reventlow
Pederstrup og Sjøelstoftes Godser	landøkonomiskekort	Danmark	Landøkonom Reventlow
Pederstrup Hovedgård	landøkonomiskekort	Danmark	Landøkonom Reventlow
Sammenfastning af Pederstrup og Sjøelstoftes Godser Oversigt	landøkonomiskekort	Danmark	Landøkonom Reventlow
Halsted By	landøkonomiskekort	Danmark	Ældste origin
Juelinge Hovedgård	landøkonomiskekort	Danmark	Ældste origin

Søg via kort. Vi har her sat nålen i det vestlige Lolland og får præsenteret 650 kort, der dækker egnen omkring Nakskov

TEMA: HISTORISKE KORT

Kortgrupper giver dig valget mellem overordnede grupper som fx matrikelkort, centimeterkort eller søkort – de samme grupper, som vises på startside, mens *Kortværker* går mere i dybden med en lang række forskellige typer: bymålinger, 4-cm kort, arkæologiske kort og mange andre. Det er kort, der på en eller anden måde hører sammen. Det er også her, du finder samlinger af kort af kendte kartografer som Mansa og Mejer. Der kan være kortværker, der endnu ikke er tilgængelige online, hvorfor du kan risikere at få et negativt resultat ved et klik på værket.

Med *Gældende* kan du vælge en bestemt gyldighedsperiode. Du indtaster her et årstal, og søgningen vil finde kort, der var gældende på dette tidspunkt.

Målestok lader dig søge på en given målestok. En løsning, som folkene bag hjemmesiden kalder "ikke det mest effektive enkeltstående søgekriterie"; i stedet foreslås det at vente, til du har et søgeresultat, som du så kan sortere ved hjælp af målestokken (*funktionen Sorter efter: maalestok*).

Endelig har du mulighed for at søge efter *Koordinater*, hvis du skulle have viden om præcis længde- og breddegrad.

Yderst til højre i listevisningen af søgeresultatet vil du møde et par ord, som måske behøver en forklaring: *ø*-kort og *ramme*-kort. Det første ord antyder ikke, at der er tale om et kort over en ø; det betyder, at emnet for kortet ligger som en ø i midten af papiret og ikke når ud til kanterne. Et *ramme*-kort er tilsvarende et kort, hvor hele kortfladen lige til kanterne er fyldt op. Ældre kort vil typisk være *ø*-kort, mens nyere som målebordsbladene er *ramme*-kort.

Bemærk, at du, når du klikker på et emne i filterbaren, har valgt et filter, og emnet placerer sig i en turkis knap over søgeresultatet. Klikker du derefter på et nyt emne, vil det anbringe sig ved siden af det første, og således kan du fortsætte med at afgrænse din søgning; måske ender du med at fare vild i den, inden du er blevet fortrolig med systemet. Husk derfor at rydde op i filtrene ved jævnlige klikke på den orange knap *Nulstil*. Herefter kan du starte forfra med nye søgninger.

Se på et kort

Når du har fundet et kort, du vil se nærmere på, klikker du på den mørkegrønne *Åbn*-knap eller minibilledet af kortet. Har du valgt listevisningen, klikker du på et af ordene i linjen for det kort, du er interesseret i. Nogle kort er så store, at de er delt op i flere dele. Der vil her være pile i siderne af kortet, som kan bringe dig videre til næste del.

Med kortet åbnet får du i øverste venstre hjørne nogle navigationsmuligheder. Figuren yderst til venstre giver dig webadressen på kortet. Den følgende figur med pile mod fire hjørner åbner kortet i et nyt vindue, *api*-visningen, der er i betydeligt bedre opløsning end det kort, du ellers får vist. Vær dog opmærksom på, at det drejer sig om et stort billede, som kan være tungt og langsomt at arbejde med. Vær tålmodig – bare at åbne billedet kan tage så lang tid, at man måske fristes til at tro, at der slet ikke sker noget. Når *api*-kortet er åbnet, finder du som eneste redskab et lille forstørrelsesglas, som kan bringe dig helt tæt på detaljerne. Beregn god tid!

Mansas kort over Sydsjælland er åbnet i browseren. Øverst t.v. ses navigationsmulighederne.

Der er endnu et par navigationsværktøjer, som næsten giver sig selv. Du kan zoome ud og ind med + og - tegnene, og de krummede pile lader dig vende billedet. Det fungerer på den måde, at billedet bevæger sig, så længe du holder musetaasten nede.

I nederste højre hjørne kan du vælge størrelse på kortet; det har dog ingen indflydelse på visningen af kortet, men kan bruges, hvis du ønsker at downloade kortet og ikke behøver den originale størrelse, der er valgt som udgangspunkt. Klik på *Download* yderst til højre, og dit system henter billedfilen. Du kan vælge også at hente metadata, altså de tekniske oplysninger om kortet, som du får vist til højre for det; downloadingen sker i form af en csv-fil, et regneark.

Hvis du downloader et kort, der består af flere dele, får du automatisk alle bladene med ved downloadingen.

Alle kort er forsynet med en kartouche, et felt med kortets titel og måske en beskrivelse af beliggenheden (sogn, herred, amt). Desuden vil det tit være oplyst, hvornår og af hvem opmålingen er foretaget, og hvornår og af hvem det er tegnet. Kan være nyttigt, når kortet skal tidsfæstes. Husk dog, at der sagtens senere kan være tilføjet oplysninger.

Flyfotos

En af boksene på forsiden gælder flyfotos. Egentlig har fotos jo ikke noget med kort at gøre, men i vor tid har fotos taget fra luften vist sig at kunne bruges næsten som et kort. Derfor har en stor samling luftfotos, der er taget i perioden 1930-2005, fundet plads blandt de traditionelle kort, og der er optagelser fra både Danmark, Færøerne og Grønland. Det er kun et udvalg af de mange fotos, som kan ses på websiden; de grønlandske fylder mest, men der er ca. 18.000 billeder fra Danmark. En stor samling fra 1958-2001 er afleveret til Rigsarkivet og er ikke digitaliserede, men fotos fra samlingen kan bestilles via Daisy. En udførlig anvisning på fremsøgning og bestilling kan ses i den særskilte vejledning for flyfotos på Historiske Kort > Om Historiske Kort > Vejledning > Fremsøgning af Flyfotos på historiskeKort.dk.

Der kan også findes nye flyfotos på Historiske Kort. Her et af Lyø fra 2005.

Kortene er taget i serier langs en fastlagt flyrute, hvor der kan være taget op mod 100 billeder. Hvis du vil søge i flyfotos, starter du med at finde en rute, der har passeret det sted, du er interesseret i. Du skal altså finde en 'ruteoversigt', som også ligger på historiskekort.dk; du finder dem nemmest ved

at taste ordet i fritextsøgefeltet. Da søgeresultatet vil være over 2.500, bør du indsnævre ved hjælp af *Søg via Kort*. Find dit mål, og du vil få nogle kort, hvor ruterne vil være indtegnet. Notér nummeret på den rute, der er nærmest på 'dit' sted, og lav en ny søgning, hvor du vælger gruppe: Flyfotos og indtaster nummeret i søgefeltet. Forhåbentlig rammer du en rute, som er digitaliseret, og du kan nu fra listen vælge det billednummer, der dækker dit sted.

Vær opmærksom på, at der også findes andre fine samlinger af luftfotos. Det Kongelige Bibliotek tilbyder således et kig på *Danmark set fra luften*: <https://www.kb.dk/danmarkset-fra-luften/>, som er særdeles relevant for slægtsforskere. På denne side kan du navigere dig frem til luftfotos af gårde og huse over hele landet. Når du zoomer ind på det moderne danmarkskort, vil små grønne nåle afsløre, hvor du kan finde luftfotos af ejendomme, der typisk vil være optaget fra sidst i 1940'erne til ca. 1960. I mange tilfælde vil der være to eller endda flere optagelser af en gård. Billederne kan downloades fra siden.

Dokumenter

Ud over de mange forskellige kort har Historiske Kort en sektion med benævnelsen *Dokumenter*. I denne gruppe finder vi et udvalg af dokumenter, der har forbindelse til udarbejdelsen af kort og til matrikuleringen. Du får dem frem ved at klikke på fanebladet *Dokumenter* (ved siden af *Kort* lige under titelfeltet på startsiden). Bemærk, at indholdet i filterbaren skifter, når du bevæger dig til dokumentdelen. Størst interesse for slægtsforskere vil nok sogneprotokoller og hartkornsekstrakter have, men også arbejdsjournaler, kortfortegnelser og navnebloksedler kan være et kig værd, hvis du vil i dybden med din forskning. De ligger klar, kun et museklik eller to fra dig. Som opfordringen lyder øverst på hjemmesiden: Gå på opdagelse i vores arkiv! Det gælder også dokumenterne.

Filterbaren og de to første grupper i Dokumenter sektionen

De enkelte dokumenter er så omfattende, at du kun vil få vist de første 10 blade, når du klikker på en titel. Hvis du vil igennem hele protokollen, må du downloade den, hvilket foregår ligesom ved kortene. Det er PDF-filer, som er skannet blad for blad, en lille ulempe, da oplysningerne som regel breder sig over et dobbelttopslag, som du så vil få præsenteret efter hinanden. Brug dit systems (Acrobat Readers) mulighed for at vise to sider – det vil lette læsningen.

Sogneprotokollerne

I disse protokoller findes beskrivelser af samtlige ejendomme i et sogn. Ejer (og bruger, hvis det drejer sig om en fæstegård) nævnes og alle jordlodder under ejendommen er opregnet. Størrelse og hartkorn anføres, ligesom særlige navne, som stedet måtte kendes under. Desuden er der en kolonne til "Loddernes Beskrivelse og andre Anmærkninger", hvor man kan finde forskellige bemærkninger om fx beliggenheden af lodderne.

Beskrivelserne i sogneprotokollerne stammer fra 1806-22 og har været en del af forarbejdet til matriklen 1844. Mange er forsynet med et kort over sognet. De fleste af protokollerne indledes med en tekst, der fortæller, at de føres ifølge "Kongelig allernaadigst Resolution af 6te April 1831", der bestemmer, hvordan hartkornet skal udregnes "directe efter de ved Taxationen bestemte boniterede Størrelser og Uniteten for det nye Hartkorn".

Sogneprotokollerne kan bruges til at give et overblik over, hvem der sad ved gårdene på det givne tidspunkt. Samt til at nærde med de forskellige jordlodder, en ejendom bestod af.

Hartkornsekstrakter

I modsætning til sogneprotokollerne rummer ekstrakterne et helt herred og er ordnet efter sogne og ejerlav. Alle protokoller indledes med en indholdsfortegnelse.

De giver en oversigt – i dobbelttopslag – over samtlige ejendomme med angivelse af ejer/fæster og gammelt og nyt hartkorn, samt om der er tale om privilegeret eller uprivilegeret jord (der henvises her henholdsvis til jord, der hører under et adeligt gods, og "bondejord"). Endelig kan der være anmærkninger om fx jordens beliggenhed.

Kortfortegnelser

er fortegnelser over de kort, der blev anvendt ved matrikuleringen. En protokol omfatter et større område og er ordnet herreds- og sognevis. Her vil du kunne finde oplysninger om, hvornår ejerlavet blev opmålt og udskiftet, og hvem der forestod det. Desuden er det noteret, hvad der siden er sket med kortene – om de er "Tilbagekommet, Copieret og Originalen tilbagegivet". Dog kun med oplysninger fra tidligt i 1800-tallet.

Arbejdsjournaler

Som navnet antyder, er der her tale om en slags logbøger over det store arbejde med matrikulering i starten af 1800-tallet, der førte til 1844 matriklen. Hvert herred har sin protokol, og de føres efter ordre af april 1816 fra Det kongelige Rentekammer, som også har leveret protokollerne. I journalerne er indført arbejdsgruppens korrespondance med amtmand og rentekammer, og du kan finde lister over alle ejendomme med angivelse af ejer eller fæster, ejerlav for ejerlav. Og få et indtryk af det grundige arbejde, der gøres for at fastslå, at kortene er tegnet helt præcist og alle veje placeret på rette sted. Journalerne er forsynet med et omfattende register bagi, men det er nok en sag for nørder at dykke ned i dem.

Navnebloksedler

vil være guf for folk med interesse for stednavne. Der er tale om en stor stak sedler, der er blevet brugt ved indsamling af stednavne. De er udarbejdet i starten af 1900-tallet og er ordnet alfabetisk. Der kan være flere hundrede sedler i en pakke, der typisk kan dække en købstad eller større landsby med omegn eller en ø.

På sedlerne kan man finde oplysninger om navnets præcise lokalisering – dets placering på et givet målebordsblad. Der kan være noteret overvejelser over navnets oprindelse og om udtalen af det. Jævnligt må en ekstra seddel tages i brug, hvis der ikke er plads nok på "stamkortet".

Gå på opdagelse

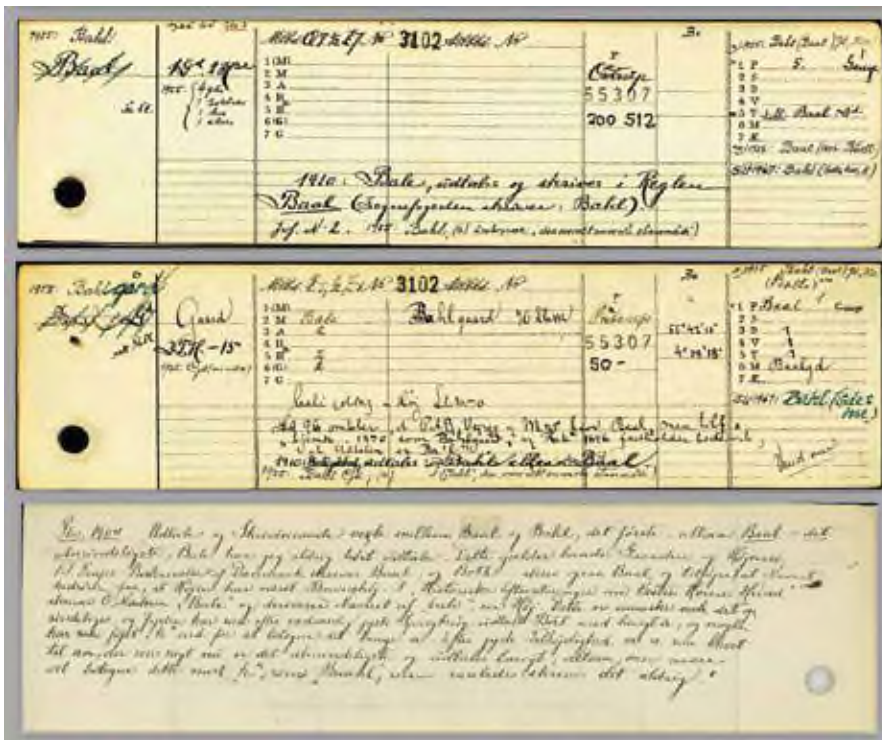
Prøv at vælge *Søg via Kort* og naviger frem til et sted, hvor dine aner har levet. Du har nu sat et filter op og går herefter til *Kortværker* i filterbaren. Vælg så kort fra forskellige perioder og typer. Du vil kunne følge dit sted gennem tiderne og se, hvordan landskabet kan have forandret sig, landsbyer har udviklet sig og skoler og virksomheder er opstået. Stednavne vil i langt de fleste tilfælde være stavet på diverse forskellige måder. Og du kan notere dig, at der kan være forskel på, hvad man har anset for vigtigt at få med på et kort. Husk at rense ud i filtrene nu og da, så legen ikke ender med at blive uoverskuelig for dig.

Vær nysgerrig og prøv at åbne et kortværk fra filterbaren, som måske ikke siger dig så meget. Kig nærmere på, hvad det indeholder. Det kunne sagtens være, du fandt en lille guldklump. Eller i hvert fald blev en smule klogere på et nyt felt. Alle mulighederne ligger og venter, frit tilgængelige og bare et par museklik fra dig.

Vejledninger

Der er udarbejdet fine vejledninger til Historiske Kort. De gælder søgning generelt samt søgning af henholdsvis flyfo-

En seddel fra navneblokken fra Varde. Her drejer det sig om, hvordan stednavnet Baal retteligt skal udtales og staves, og der må tages et par ekstra kort i brug.

tos, dokumenter og matrikelkort. Du finder dem ved at klikke på *Om Historiske Kort* (øverst på siden) og i næste skærmbillede: *Vejledning*. Vejledningerne ligger til højre på siden som PDF-filer, som du enten kan åbne i browseren eller downloade og gemme på din harddisk.

Læs mere

Peter Korsgaard: Kort som kilde – en håndbog om historiske kort og deres anvendelse. Dansk Historisk Fællesråd, Sammenslutningen af Lokalkarkiver, 2006. Simpelt hen bogen om historiske kort; smukt illustreret med mange eksempler på kort. Findes på Danskernes Historie Online, <https://slaegtsbibliotek.dk/927637.pdf>.

Jørgen Nybo Rasmussen: Kort – om kort og tegninger. Arkivernes Informationsserie, 1991. Kortfattet oversigt over Rigsarkivets samlinger af kort. Danskernes Historie Online: <https://slaegtsbibliotek.dk/921716.pdf>.

Bo Bramsen: Gamle Danmarkskort. En historisk oversigt med bibliografiske noter for perioden 1570-1770. Politikens Forlag 1952.

Ib Kejlbo: Historisk kartografi. Dansk historisk Fællesforening, 2. udgave, 1972. Kortfattet oversigt over kartografiens historie fra oldtiden til 1800-tallet. Danskernes Historie Online: <https://slaegtsbibliotek.dk/908045.pdf>.

H.O. Nordlund: Matriklen og matrikelkortene som hjælpemidler ved lokalhistoriske undersøgelser. Lokalhistoriske arkiver i Storkøbenhavn, 1978. Danskernes Historie Online: <https://slaegtsbibliotek.dk/922310.pdf>.

Johannes Mejers Kort over det danske Rige, bd. 1-3. Udgivet af N.E. Nørlund. Munksgaard, 1942.

FAMILIE I SVERIGE OG AMERIKA?

Søger du slægtninge, der er fx udvandret til Amerika eller kommer fra Sverige? Så har Danske Slægtsforskere et tilbud, som kan være afgørende for din forskning.

Som medlem af foreningen kan du få foretaget opslag i to betalingsdatabaser ganske gratis. Det er i gruppen *Opslag internationalt* vores Forum (forum.slaegt.dk), du finder denne særlige service. Her er to tråde *Hjælp med opslag i Ancestry.com* og *Hjælp til opslag i ArkivDigital*

(*Sverige*). Hvis du ønsker hjælp til et opslag, skriver du simpelthen et svar i tråden, hvor du forklarer, hvad du søger efter. I løbet af kort vil du få svar tilbage med de forhåbentlig gode oplysninger, der kan trækkes ud af databaserne.

Benyt dig endelig af denne fine mulighed. Husk, at tilbuddet er forbeholdt medlemmer, og at du skal være logget ind på Forum for at skrive i Forum.

Epigenetik

Denne artikel er et eksempel på epigenetik, en form for genetik, der handler om, hvordan geners aktivitet kan ændres af miljøet, og hvordan ændringerne i nogle tilfælde kan gå i arv fra forældre til afkom. Blandt mange anses emnet for kontroversielt, men på Institut for Folkesundhedsvidenskab på Københavns Universitet forskes der ikke desto mindre i epigenetik; se fx følgende artikel: https://www.bric.ku.dk/dansk/nyheder/2011/cellers_hukommelse/.

På redaktionen, som ikke nødvendigvis deler holdningen i artiklen, ser vi det som en opgave at komme ud i alle kroge af slægtsforskningen og bringer derfor også denne historie; forfatteren skriver selv om sin holdning: At nogle synes at epigenetik er kontroversiel, er vel deres eget problem. Vi er i alt fald mange, der har fået en aha-oplevelse ved at forstå epigenetik. Pludselig får vi meget større forståelse for familiedynamikken. Jeg er sikker på, at der er mange læsere, der også vil få en aha-oplevelse.

VESTER SKERNINGE

Var der en sammenhæng mellem en voldsom brand i 1797 og min farbrors pyromanbrande i 1942?

Af Knud Dejgaard
Strandhuse 26
5700 Svendborg
Tlf 25 46 27 26
26k@mail.dk

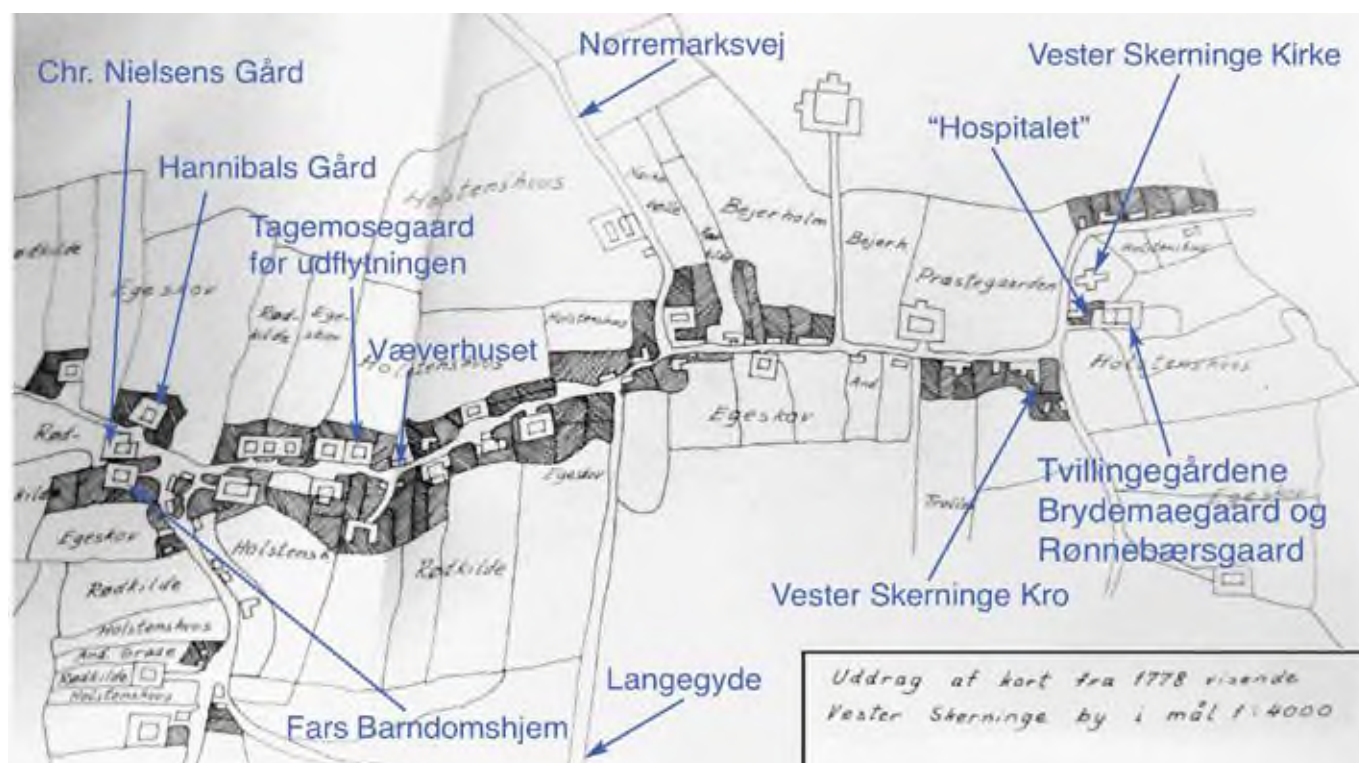
Indledning

I min barndom vidste jeg, at min farbror Simon havde været pyroman, og når jeg cyklede i skole, kunne jeg på indersiden af nogle telefonpæle se "brændemærker". Det var min

mor, der fortalte det – far har aldrig nævnt det. For et par år siden læste jeg, hvad der blev skrevet i datidens aviser om brandene.

For to år siden nåede jeg at tale med et ældre familiemedlem, inden han døde. Han fortalte, at der havde været en brand tidligere i vores slægt. Moderen og en datter kunne ikke komme ud fra gårdspladsen i en 4-længet gård. De overøste hinanden med ajle for at dæmpe de voldsomme smerter fra brandsårene, men de døde begge. Denne oplysning stimulerede selvfølgelig min nysgerrighed efter at finde konkrete data. Der var tale om en brand i 1797.

Jeg er blevet bekendt med begrebet epigenetik, der angiver, at vores forældres påvirkning gennem følelser og overbe-

visninger er langt større end vores direkte genetiske arv. I litteraturen er beskrevet, at et traume kan påvirke de næste tre eller fire generationer. Traumet fra branden i 1797 kan have været medvirkende til, hvad der skete for to af min fars brødre: Børge blev skizofren og Simon pyroman 145 år efter branden i 1797.

Branden natten mellem den 2. og 3. maj 1797

Brydemaegaard lå som en tvillingegård (sammenbygget) med Rønnebærsgaard. Det var to 4-længede gårde, som lå lige syd for Vester Skerninge Kirke. Noget af arealet er i dag en del af kirkegården. Gårdene blev kaldt "kirkegårde". Sammenbygget med de to tvillingegårde var "Hospitalet", der bestod af fire boliger for værdigt trængende. I 1797 boede husbond Søren Hansen Biil og hustruen, Anna Hansdatter, (mine 3 x tipoldeforældre) på Brydemaegaard sammen med seks børn og to tjenestefolk. Heriblandt døtrene Anne Marie (23 år), Johanne (ca. 22 år) og Maren (8 år).

Natten mellem den 2. og den 3. maj 1797 udbrød der ild på Brydemaegaard. Anna Hansdatter og datteren Anne Marie kunne ikke komme ud på grund af flammer og overøste hinanden med ajle for at lindre smerterne fra brandsårene. Anne Marie døde samme nat og blev begravet den 5. maj, mens moren døde den 13. maj og blev begravet den 17. maj. I kirkebogen for Vester Skerninge 1760-1814, opslag 195, står det konkret angivet, at de døde på grund af branden, og at "Anna blev temmelig forbrændt på hele legemet og med største nød reddet ud af branden, men døde 11 dage senere, den 13. maj om aftenen". Det er et eksempel på, at der nogle gange er ekstra oplysninger i kirkebogen.

Tvillingegårdene Brydemaegaard og Rønnebærsgaard brændte helt eller delvist og er ikke med på et kort fra 1811, men "Hospitalet", der var bygget i kampesten, brændte ikke og eksisterede indtil 1898. Den 4. maj 1797 kl. 4 om morgenen gik der ild i endnu en gård ca. 1 km. fra Brydemaegaard; ilden bredte sig, og ikke mindre end syv gårde og 16 huse i Ollerup By brændte. Hans Nørregaard har skrevet om brandene i Ollerup i fynhistorie.dk. Det er tankevækkende, at brandene i Ollerup opstod umiddelbart efter branden på Brydemaegaard, og det har sikkert forstærket mine forfædres traume. Jeg har ingen viden om, hvorvidt brandene var påsat.

Tagemosegaard

Inden udflytningen lå Tagemosegaard i Vester Skerninge By ca. 600 m. fra Brydemaegaard. Gården var en tvillingegård, sammenbygget med Kuskegaarden. På Tagemosegaard boede min 3 x tipoldemor, Pernille Catrine Hansdatter, sammen med sin anden mand, Frands, sin søn, Chresten Rasmussen (min 2 x tipoldefar), og en datter. Både Brydemaegaard og

Tagemosegaard var ejet af godset Holstenschus. Familierne havde været fæstebønder i mange år og havde kendt hinanden i flere generationer. Det er sandsynligt, at Chresten har været med til sluknings- og redningsarbejdet, da Brydemaegaard brændte og deltaget i begravelserne af Anne Marie og Anna.

Den 1. november 1800 blev min 2 x tipoldefar, fæstebonde og landeværnsmand Chresten Rasmussen, gift med Johanne fra Brydemaegaard i Vester Skerninge Kirke. De boede på Tagemosegaard sammen med Frands og Pernille. De fik fem børn samt et dødfødt barn. Johanne døde den 24. december 1812 og blev begravet den 2. januar 1813. Chresten var hurtig og giftede sig med Johannes lillesøster Maren (min 2 x tipoldemor), der var blevet gravid samtidig med, at hendes storesøster Johanne blev begravet. Chresten var 43 år, og Maren var 24 år ved brylluppet. Min tipoldefar, Jens Kristensen, blev født den 2. oktober 1813, og senere fik forældrene 11 børn mere. Flere børn fra 1. og 2. ægteskab døde tidligt.

Da Chresten døde i 1848, overtog min tipoldefar, Jens, gården, og Tagemosegaard blev udflyttet fra Vester Skerninge By til Langegyde 50 i 1856. Han og konen, Anne Marie, fik otte børn. Min oldemor, Maren, blev født i 1859 som nr. to i søskendeflokken. To af hendes søskende døde, da hun var fem år, og en af hendes brødre overtog Tagemosegaard efter faderens død. Senere tog hovedparten af familien efternavnet Kierkegaard, og min oldemors bror, Simon, lavede kirkeskibet Johanne, som han skænkede til Vester Skerninge Kirke i år 1900.

Mine oldeforældre, farfar og farmor i Vester Skerninge

Min oldemor Maren blev gift med Jens Rasmussen, der kom fra en naboejendom i Langegyde. De blev først gift to år efter, at min farfar blev født i 1885, og der kom senere en lillesøster til. Jens og Maren fik et husmandssted på Nørremarksvej 28.

Min farfar var entreprenant og fik etableret et større han-

Farmor og farfar

Børge, far og Simon. Forrest Poul, Else og Aage

delsgartneri på Skerningegårdsvej 2 i Vester Skerninge. Han søgte en husbestyrerinde, min farmor, Larsigne, fik jobbet, og der gik ikke lang tid, før de delte bord og seng. De fik i alt otte børn: Else, født i 1915, der kun blev 17 dage gammel, Børge, født i 1916, Aage, født i 1918, Simon, født i 1920, min far, Hans, født i 1921, Poul, født i 1923, der kun blev tre måneder gammel, Else, født i 1925, og Poul, født i 1928. Da oldemor Maren døde i 1922, flyttede oldefar Jens ind hos min farfar og farmor og boede der vist, indtil han døde i 1933.

Min farbror Børge blev skizofren

Børge var meget intelligent, tog præliminæreksamen og af-tjente sin værnepligt ved marinen. På en tur til Afrika fik han malaria, og derefter blev han skizofren. Børge hørte stemmer og fik vrangforestillinger: Han gik baglæns ind ad en dør, og når mor inviterede på mad, ville han beholde gummistøvlerne på, og han tog det sidste stykke rugbrød ned i lommen. Han brugte ikke kompas, når han fiskede, men roede altid ind, hvor han havde lagt fra land – selv i tæt tåge. Han lagde ikke brikker på, når han var til banko, men

når han råbte banko, var rækken fuld. Børge må have været disponeret for sygdommen gennem arv og miljø, og det var sandsynligvis malariaen og et ulykkeligt kærlighedsforhold, der udløste sygdommen.

Børge havde et hårdt liv og var ud og ind af Middelfart Sinds-sygehospital mange gange. Hvis ikke du var psykisk syg i for-vejen, var du næsten sikker på at blive det under opholdet. Der var 10-15 mænd på en stue, og nogle af dem var næsten som dyr. Min farbror blev tvangsfikseret flere gange – som om man kunne fjerne tvangstanker ved at tvangsfiksere ham? Jeg ved, at han var glad, når vi besøgte ham, men han viste det ikke. Vi kørte ned til vandet, og far havde altid et par øl med, men de talte kun om vejret og lignende. Børges følelser og oplevelser var fuldstændig fortrængt – som om de ikke eksisterede. Jeg tror, at det var et mønster, der gik flere generationer tilbage. Familietraumatet har måske været så ubehageligt, så familien holdt op med at tale om følelser?

En hjemmesygeplejerske, som gennem mange år gav Børge medicin, mente, at hvis han ikke var blevet tvangsfikseret og overmedicineret, så havde han kunnet leve et mere almindeligt liv.

Min farbror Simon blev pyroman i august 1942

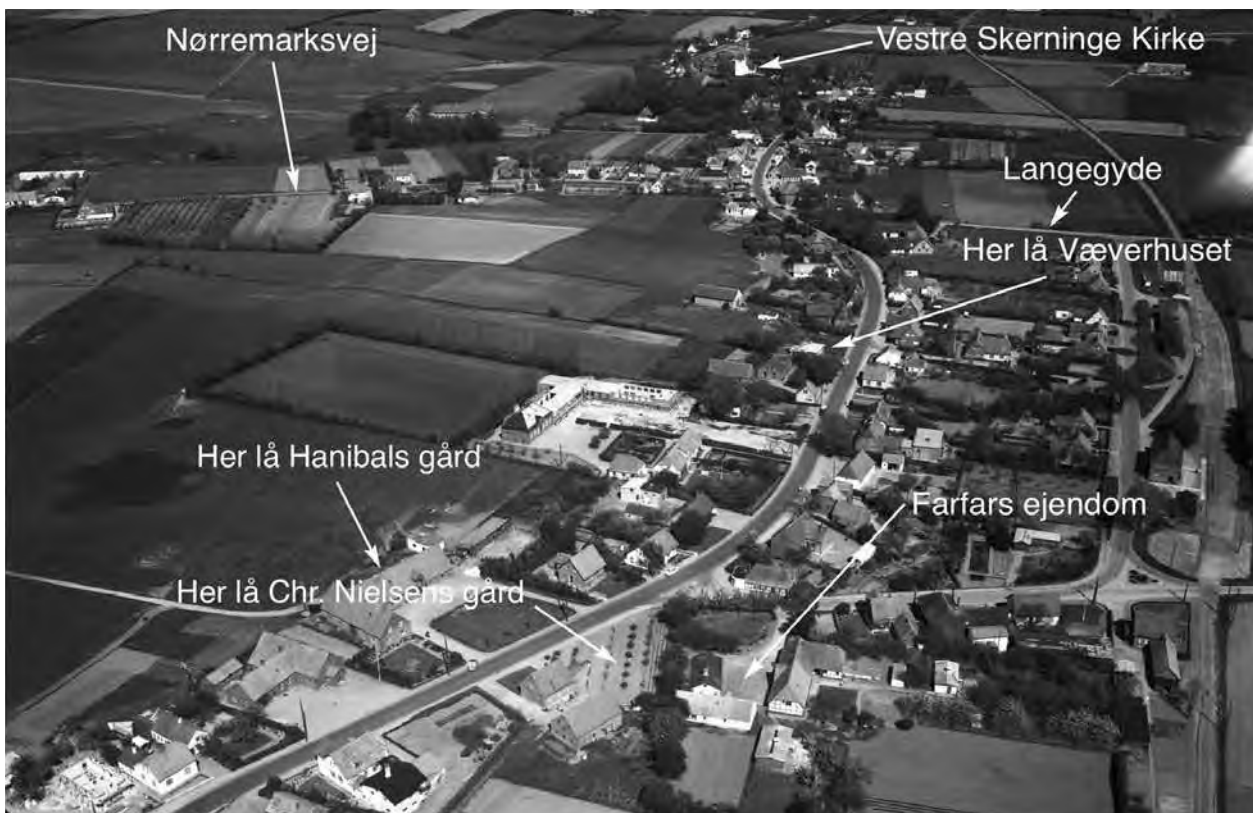
Natten til den 5. august havde Simon lyst til at se ild, da han var på vej hjem efter et bal på Hundstrup Kro. Han lagde halm fra en halmstak tværs over vejen og ind til en gård på Nørremarksvej. Han havde kasketten ned over panden for ikke at blive genkendt og råbte "Brand!", efter han havde sat ild til halmen. Ejeren kom ud og fik lukket nogle af kreaturerne ud, men gården brændte ikke.

Natten til den 9. august kl. 1 gik der ild i Hannibals 3-længede gård. Den første, der opdagede branden, var min farfar, der var genbo. Ejeren, husbestyrerinden, karlen og de fleste kreaturer blev reddet. Gården brændte ned, men brandfolkerne fik reddet naboejendommene fra at brænde.

Natten til den 10. august satte Simon ild til Væverhuset, som min farfar ejede. I huset var to voksne og fire børn i stueetagen samt mine forældre på 1. sal. Simon havde tændt ild i vindretningen, og han var den første, der kom for at hjælpe med brandslukningen. Huset brændte ned, men ingen mennesker omkom.

Natten til den 19. august kl. 1 var tre unge mennesker i byen. De talte om de tidligere brande. Mejeristen Åge Kjær hilste af med de to andre, men han var ikke cyklet ret langt, før han så ild i et arrangeret bålsted under et tærskværk i en bygning i kreaturhandler Christian Nielsens 3-længede strå-tækte gård. Han fik hurtigt kaldt på sine to venner, og det

lykkedes at få ejeren og hans søster vækket, og de fik lukket kreaturerne ud. Sammen med det lokale brandværn koncentrerer de brandslukningen om, at ilden ikke skulle spredes til naboejendommene – navnlig farfars stråttækte ejendom.

En anden dag havde der været forsøgt ildspåsættelse af Vester Skerninge Kro. En cykel var placeret under det stråttækte udhæng, og der blev sat ild til noget i cykelkurven, men heldigvis fik ilden ikke fat i stråttættet.

Befolkningen i Vester Skerninge var i panik, fordi pyromanbrandene stod på i flere uger. De etablerede et privat brandværn og holdt brandvagt 10 dage. "Rejseholdet" fra København blev koblet på sagen, og de afhørte 200 mennesker. Befolkningen var sikre på, at det var Simon, der havde været pyroman. Beviserne var så stærke, at han blev fængslet i 14 dage i Faaborg Arrest, men han nægtede alt. Nu gik kriminalassistent Gjerløv over til en ny taktik: I stedet for at afhøre fortalte han om alle de afhøringer, politiet havde foretaget. Simon blev mere og mere indesluttet, men fastholdt: "Det er ikke mig". Kriminalassistenten bad Simon sove på det. Næste morgen kaldte Simon på kriminalassistenten og tilstod de to brande: halmstakken på Nørremarksvej og branden af Væverhuset. På spørgsmålet, om han var besjælet med en særlig lyst til at se ild, svarede han ikke. Han hævdede, at han ikke havde hævnfølelser over for nogen. Da politiet spurgte, om han ville være fortsat med at sætte ild til flere huse/gårde, hvis han ikke var blevet fængslet, svarede han,

at det ikke kunne udelukkes. Simon blev spurgt, om det var sandt, at han havde sagt, at nu manglede der kun tre gamle gårde/huse at blive brændt af i Vester Skerninge? "Ja, det har jeg muligvis sagt", svarede Simon.

Simon blev ikke dømt for branden på Hannibals Gård eller brandforsøget på Vester Skerninge Kro. Han blev idømt fire års fængsel og skulle betale 57.343 kr. i erstatning til otte forsikringselskaber. Desuden blev han idømt "alkoholpålæg" – han måtte ikke indtage alkohol i en periode efter straffens udståelse.

Simon havde haft engelsk syge, da han var fire-fem år gammel. Det er tankevækkende, at Loise Hay angiver, at den metafysiske årsag er "følelsesmæssig fejler næring, mangel på kærlighed og tryghed". Simons kæreste, Ellen Jessen fra Hundstrup, havde gjort forholdet forbi. Både mangel på kærlighed i barndommen og kærestesorg kan være medvirkende til, at Simon blev pyroman. Jeg tror, at familietraumatet indirekte også har haft indflydelse herpå.

Simon tændte ild om natten under påvirkning af alkohol, og det er tankevækkende, at alle brande og brandforsøg havde en tæt relation til hans slægt. Hannibals Gård og Christiaan Nielsens Gård lå helt tæt på hans eget barndomshjem, Væverhuset ejede min farfar, og mine forældre var i huset under ildspåsættelsen, og ydermere lå huset helt tæt på, hvor Tagemosegård havde ligget før udflytningen. Gården på Nørremarksvej lå tæt på hans fars barndomshjem. Juleaften

1943 besøgte min farfar Simon i Nyborg Statsfængsel, og min farmor besøgte samtidig Børge på Middelfart Sindssygehospital.

Traumet fra branden i 1797 fortsatte i familien i flere generationer

Branden i 1797 påvirkede min familie voldsomt. I NLP¹ opererer man med begrebet ankring. En bestemt følelse bliver vækket under særlige omstændigheder helt uden om det bevidste plan. Eksempelvis kan duften af rødkål på et splitsekund få følelserne fra barndommens jul frem. Min familie kom forbi brandtomten ved de to begravelser i 1797. Både stedet, brandlugten, kirkeklokkernes ringen og salmesangen har med alle følelser "ankret" sorgen. Ved talrige barnedåb og begravelser senere er der blevet rippet op i følelserne fra 1797. De mange barnedåb har haft en lykkelig baggrund, men familiens glæde er blevet blandet med smerterne, sorgen og savnet fra 1797, hver gang de var i Vester Skerninge Kirke.

Epigenetik

I Mark Wolynns bog *Du er ikke bare dig* (2019) omtales, at forskning viser, at vores forældres påvirkning gennem følelser og overbevisninger er langt stærkere end vores direkte genetiske arv. I et laboratorieforsøg blev mus trænet i at forbinde en bestemt duft med ubehag ved at give dem strøm samtidig. Musene fortsatte med at have det ubehageligt, når de var i denne duft, selv om de ikke fik stød. Forskerne registrerede flere lugtreceptorer og ændringer i musenes sædceller, og mus i de følgende generationer blev nervøse for duften, selv om de aldrig havde mødt den! De havde arvet en større sensitivitet over for duften, men også den frygtrespons, som de tidligere generationer var udsat for.

Nogle gange kan man få underlige tvangstanker – hvis du fx går på et fortov, kan du få den tanke, at du ikke må træde på fugerne mellem fliserne. Som dreng cyklede jeg tit til stranden for at bade. Selv mere end 60 år efter kan jeg huske, at på Langgyde fik jeg den tvangstanke, at jeg skulle bevæge min tunge fra venstre side til højre side i munden og skiftevis op og ned. Jeg har først nu fået kendskab til den ulykkelige brand i 1797, og at min familie boede på Tagemosegaard, Langgyde 50. Det var på strækningen fra Vester Skerninge By og videre ad Langgyde, at jeg fik tvangstankerne – altså den samme strækning fra kirken til Tagemosegaard, hvor min familie siden 1856 har haft det følelsesmæssigt svært på vej hjem efter en barnedåb, begravelse eller et bryllup, fordi der igen var blevet rippet op i traumet fra 1797.

Jeg kan godt forstå forsøget med musene, der fik en større sensitivitet over for duften samt en større frygtrespons. Jeg fik selv sorg og savn epigenetisk under mors graviditet og i min barndom og blev "en blød Dejgaard", fordi min mormor døde i barselsseng. Det er også forståeligt, at jeg epigenetisk er blevet påvirket af traumet i fars familie, men jeg synes, at det er tankevækkende, at "mine tvangstanker" var så stedbestemt – altså præcist på en vis strækning af Langgyde. Når jeg skulle bevæge tungen, var det bogstaveligt, som om min underbevidsthed oplyste mig om, at her er det ikke let "at holde tungen lige i munden". Jeg kan ikke huske, at jeg havde "tvangstanker" andre steder, og jeg kan heller ikke huske, hvor længe det stod på. Det er sandsynligt, at det var i min pubertet, hvor ens sensitivitet og intuition er stor.

Har traumet fra branden i 1797 medvirket til, at min farbror Børge blev skizofren og min farbror Simon blev pyroman?

I en familie med traumer sker det ofte, at der bliver fokuseret på handlinger og mindre på følelser. I fars familie blev der ikke talt følelser. Min farfar var meget kontant, og når han skulle ansætte en løsarbejder til gartneriet, blev de job-søgende inviteret inden for på en æggekage, og ham, der spiste hurtigst, fik jobbet, for farfar vidste, at den, der spiser hurtigt, også er hurtig til sit arbejde. Som studerende havde jeg sommerferiejobs, og min farmor spurgte som det første, når jeg besøgte hende: "Tjener du nogen penge, Knud?" med kraftigt tryk på penge.

Børge, Aage, Simon og far blev født i løbet af 4 ½ år – drenge født så hurtigt efter hinanden vil alt andet lige give ekstra konkurrence. Simon var kun et år og tre uger, da far blev født. Simon kan have fået skam, fordi han ikke blev set, for dengang var forældrene ikke opmærksomme på, at de andre børn fik kærlighed og opmærksomhed ved fødslen. Og det var jo ekstra påkrævet ved en hjemmefødsel. Når Simon var i biografen, fik han en anden til at råbe sit navn op – en akavet måde at få opmærksomhed på.

Min familie har ved alle de kirkelige handlinger fået rippet op i traumet fra 1797. Der var tale om tilbagevendende, ikke viljestyrede, invaliderende erindringer med intens vedvarende ubehag over noget, der mindede om det oprindelige traume. Så smelter den indre og ydre verden sammen. Fortiden overtager nutiden. Billeder, lyde, dufte og kropslige fornemmelser overvælder og opsluger hele opmærksomheden. Den angst, frygt og smerte, som hørte til den oprindelige traume-

¹ NLP: Neurolingvistisk programmering. Ifølge Wikipedia en pseudovidenskabelig praksis indenfor personlig udvikling, der har til formål at skabe forandring i menneskers liv

oplevelse, kommer tilbage med fuld styrke. Skam og skyld ligger og lurser – skam over egne reaktioner og skyld over at udsætte andre for en selvforstærkende cyklus. Familien bindes sammen af fortidens lidelser.

Gennem graviditeten bliver vi forberedt på at håndtere de traumer, som forældrene har været udsat for. Frygtrespons og vores forældres følelser og overbevisninger bliver en del af sindets underbevidsthed og kontrollerer vores biologi med mindre, vi bliver "forprogrammeret".

Da min farmor blev begravet i 1972 i Vester Skerninge Kirke, var Børge næsten på vej ned i graven, da kisten blev sænket ned. Gravstedet var tæt på, hvor Brydemaegaard havde ligget, da den brændte. Jeg tolkede det som en forsinket, akavet kærlighedserklæring til farmor – måske var Børge også påvirket af, at det netop var her, at familietraumatet begyndte? Måske har han ubevidst ønsket, at familietraumatet skulle slutte og begraves her?

Min fars slægt i Vester Skerninge havde været bønder og handlgartnere i mindst syv generationer tilbage og boet inden for en radius af få km. Deres kultur, værdier og overbevisninger var meget konstante i generationerne før mig. Jeg har ikke breve eller anden dokumentation for, hvordan familiedynamikken har været før min farfar, men det var jordbundne mennesker, der ikke rejste udenlands eller havde været på højskole. De kendte ikke til epigenetik, og familiens værdier og overbevisninger blev ført videre til de næste

generationer. Min fars værdier var identiske med min farfars værdier.

Min slægt har gjort det så godt, som de kunne, men de var ikke i stand til at bryde med traumatet fra 1797. Jeg tror, at branden fra 1797 har været medvirkende til, at min farbror Børge blev skizofren, og at min farbror Simon blev pyroman. Et traume rammer ikke alle i en familie ens, og jeg er taknemmelig for, at far og vi søskende slap for et invaliderende traume eller alvorlige tvangstanker. Det er både fascinerende og skræmmende i hvor høj grad, vi er forbundet med vores tidligere slægtled.

Det er ikke kun i forbindelse med krige og naturkatastrofer, at der kan opstå et familietraume. Det kan også være et sammenbrud efter stress, spisevægring, selvmord eller skilsmisser, der kan medføre et traume i familien, og det er vigtigt at være opmærksom på, hvordan traumatet kan brydes, så de næste generationer slipper billigst muligt. Jeg tror på, at en større forståelse af epigenetik vil være gavnlig.

Oplysningerne er hentet fra Mediestream.dk, lokalhistorisk arkiv, kirkebøger, folketællinger, fotos fra Danmark set fra luften – Det Kongelige Bibliotek, Luftfoto af Sylvest Jensen, Luftfoto, oplysninger fra en ældre slægtning, Mark Wolynns: *Du er ikke bare dig*, Bruce H. Lipton: *Intelligente Celler*, Oluf Martensen Larsen: *Forstå dit ophav og bliv fri*, Luise L. Hay: *Helbred dit liv* samt fynhistorie.dk.

HUSK AT AFLEVERE DIN SLÆGTSBOG!

Slægtsforskernes Bibliotek modtager gerne din slægtsbog, fx på elektronisk form. Så stiller vi den til rådighed på bibliotekets side for alle og for eftertiden. Den bliver også en del af bibliotekets søgbare bestand af bøger.

Kriterier:

- Bogen skal være i Word- eller PDF-format
- Du giver os ret til at publicere bogen online
- Bogen må ikke indeholde kommercielle fotos med ophavsret
- Bogen må ikke indeholde personlige oplysninger om nulevende eller nyligt afdøde personer (10 år).

Hvis du er i tvivl kontakt os for råd. Vi modtager også gerne et eksemplar af din fysiske slægtsbog.

Kontakt: Per Hundevad Andersen, Slægtsforskernes Bibliotek, pan@slaegt.dk

BRANDFORSIKRING

Af Kathrine Tobiasen
Korsagervej 13, 8940 Randers SV
41 28 65 30
kto@slaegt.dk

Brandforsikringer er en spændende kilde, der kan give os gode oplysninger om de huse og gårde, som vores forfædre boede i. Når man skulle forsikre en ejendom, hvilket ofte skete flere gange med års mellemrum, blev bygningerne vurderet og beskrevet, og det kan brandforsikringsprotokollerne fortælle os om.

At forsikre sin bolig har ikke altid været en mulighed, selv om fortidens stråttækte og lerklinede huse og tæt bebyggede byer betød, at brandfaren var stor. Der måtte en stor katastrofe til, før man for alvor begyndte at tænke i forholdsregler. Ved Københavns brand i 1728 brændte 69 gader helt eller delvis og over 3.500 familier blev husvilde. Det medførte, at Københavns Brandforsikring blev stiftet 1731. Købstæderne fulgte efter i 1761 med selskabet Købstædernes almindelige Brandforsikring, og 1792 kom turen også til landbygningerne. At de haltede bagefter skyldtes nok, at det store flertal af landboere var fæstere og ikke selv ejede deres huse og gårde. Udgiften hang på godsejerne, og i øvrigt var værdien af et bondehus ikke

Figur 1. Før i tiden kunne en gårdbrand være en katastrofe for en familie. Maleriet med titlen *Ildebrand* skyldes Hans Smidth og stammer fra perioden 1854-1913. SMK.Open.

voldsomt høj. Men med selvejets indtog blev det vigtigt for de nybagte gårdejere at sikre sig.

I den spæde start i København var selskaberne private, men snart tog staten over. Der var tale om en vigtig samfundsopgave, og i lange perioder var forsikringen obligatorisk. Efter 23. april 1872 blev det private selskaber, der kom til at stå for forsikringerne over hele landet.

Forsikrings- og taksationsprotokoller

Der er to vigtige arkivserier, når det drejer sig om brandforsikringer: forsikringsprotokoller og taksationsprotokoller. De første er en slags registre; her indføres de forsikrede ejendomme i rækkefølge efter sogn og matrikelnummer, og der bringes korte oplysninger om, hvornår bygningerne er forsikrede, og hvilke summer, de er takseret til. Fra forsikringsprotokollerne henvises der til protokol og sidetal i taksationsprotokollerne, hvor vurderingerne er indført i deres fulde længde med oplysninger om, hvilke bygninger det drejer sig om, hvad de bruges til, og hvilke materialer de er bygget af. Rækkefølgen er her kronologisk, ejendommene er indført, efterhånden som de er blevet takseret.

Det betyder, at de to typer protokoller hører nøje sammen; uden de første savner vi en nem indgang til de ellers uoverskuelige taksationsprotokoller, og forsikringsprotokollerne alene giver kun nødtørftige oplysninger. Desværre er de bevaret ret sporadisk; jævnligt kan vi konstatere, at kun den ene af de to typer har overlevet. I en del tilfælde findes der registre til forsikringsprotokollerne, og dem bør vi altid starte med, hvis de findes.

Sådan finder du arkivalierne

Rigtig mange af de bevarede arkivalier er digitaliserede og kan ses på Arkivalieronline. Du kan vælge at gå ind via Arkivalieronline, hvor du finder brandforsikringerne under temaet *Ejendomme* og i næste skærbillede *Brandforsikring*. Herefter navigerer du dig frem ved at vælge amt og derefter arkiv, dvs. den lokale myndighed, som forsikringerne hørte under.

Alternativt kan du starte med Daisy. Her er en vis viden om arkivskabere og -serier til stor hjælp, så det kan anbefales at tage udgangspunkt i Rigsarkivets udmærkede vejledning på www.rigsarkivet.dk > *Brug & udforsk* > *Vejledninger* > *Ejendomsoplysninger*. Den store fordel ved Daisy er, at du her får alle arkivalierne præsenteret, også dem der (endnu) ikke er digitaliserede, og som kan bestilles til gennemsyn på en af Rigsarkivets læsesale.

Også hos Sall Data finder du brandforsikringer. Her væl-

Figur 2. Sall Datas præsentation af brandforsikringsarkivalier. Her er lavet en søgning på Københavns ældste protokoller, Københavns Brandforsikring.

ger du først Scannede arkivalier og herefter Ejendomme fra dropdownmenuen. Nederst på listen finder du Brandforsikringer, der er indgang til de samme arkivalier som dem, der ligger på Arkivalieronline.

Når du skal på jagt efter dine aner i brandforsikringsarkivalierne, spiller tid og sted en afgørende rolle, specielt i de tidlige år, hvor der var stor forskel på forholdene i hovedstaden, købstæderne og landområderne.

København

Som nævnt var hovedstaden først med at indføre en form for brandforsikring. Det skete med Københavns Brandforsikring i 1731. De første mange år, faktisk helt frem til 1794, var det frivilligt, om man ville tegne en forsikring, men herefter blev det påkrævet. Institutionen Københavns Brandforsikring eksisterede frem til 1975, hvor den indgik i selskabet Tryg.

Der er bevaret en lang række arkivalier, som kan ses, hvis du søger i Daisy på arkivskaber: Københavns Brandforsikring. En stor del af dem er regnskaber og dokumenter vedrørende den interne administration, og vi skal helt ned i bunden af den lange liste, før vi når til arkivserien *Vurderingsforretninger over ejendomme* 1731-1970, der indeholder vurderinger af bygningerne. Desværre er disse forretninger ikke digitaliseret; men ved at klikke på den grønne knap *Vis indhold* åbner du for oversigten over indholdet i pakken og kan rulle frem til det eller de kvarterer, du er interesseret i. Klik på *Start bestilling* for at bestille.

Enkelte arkivserier er dukket op på Arkivalieronline, bl.a. et generalmandtal 1728-1729 med tilhørende gaderegister og *Vurderingsforretninger over ejendomme. Gamle kvarterbøger*, en serie oversigter, kvarter for kvarter, hvor hver ejendom har en side, hvor forsikringer på stedet anføres i

Branddirektorat	protokol	amt	år
Københavns Brandforsikring	Københavns generalmandtal	København	1728 - 1729
Københavns Brandforsikring	Register til Københavns generalmandtal	København	1728 - 1729
Københavns Brandforsikring	Register til vurderingsforretninger over ejendomme. Gamle kvarterbøger Amagerbro Kvarter	København	1916 - 1966
Københavns Brandforsikring	Register til vurderingsforretninger over ejendomme. Gamle kvarterbøger Brønshøj	København	1912 - 1935
Københavns Brandforsikring	Register til vurderingsforretninger over ejendomme. Gamle kvarterbøger Brønshøj	København	1912 - 1968
Københavns Brandforsikring	Register til vurderingsforretninger over ejendomme. Gamle kvarterbøger Brønshøj	København	1943 - 1970
Københavns Brandforsikring	Register til vurderingsforretninger over ejendomme. Gamle kvarterbøger Christianshavn Kvarter	København	1747 - 1899
Københavns Brandforsikring	Register til vurderingsforretninger over ejendomme. Gamle kvarterbøger Christianshavn Kvarter	København	1890 - 1968
Københavns Brandforsikring	Register til vurderingsforretninger over ejendomme. Gamle kvarterbøger Emdrup	København	1912 - 1935
Københavns Brandforsikring	Register til vurderingsforretninger over ejendomme. Gamle kvarterbøger Emdrup	København	1918 - 1968
Københavns Brandforsikring	Register til vurderingsforretninger over ejendomme. Gamle kvarterbøger Emdrup	København	1943 - 1970

Dato	EJENDOMS BESKRIVELSE	Forsikrings-Summe
1798	Strand 11 Johanne Røpke Niemanns huse	29100
1814	Johann Christoph Glasberg	5700
1823	Strand 12	23400
1825	Strand 11	1311
1826	Strand 11	25777
1827	Strand 11	8500
1828	Strand 11	31900
1829	Strand 11	11500
1830	Strand 11	5000
1831	Strand 11	15200

Figur 3. En side fra *Vurderingsforretning over ejendomme, Strand Kvarter*. Øverst ses matrikelnummer og gade og herunder oversigten over forsikringerne på stedet med korte noter om, hvornår bygningen er omvurderet. Forsikringssummen er anført i højre side. Siden er fra Arkivalieronline.

kronologisk rækkefølge med angivelse af dato, ejer og forsikringssum.

Købstæderne

I 1761 var købstæderne klar til at sikre sig. Det var byrådene, der stod bag, og forsikringen blev fra starten tvungen. Hvis du er tilbage i 1700-tallet, bør du tjekke stiftsamtarkiverne, hvor forsikringsprotokollerne på dette tidspunkt kan befinde sig. Meget er bevaret, og der vil som regel være både brandforsikrings- og taksationsprotokoller. Men om de har fundet

vej til Arkivalieronline, er straks en helt anden ting. I en del tilfælde er intet at finde, andre gange måske forsikringsprotokollen uden taksationsprotokollen. Det virker ret tilfældigt.

Protokollerne er ordnet efter kvarterer, gader og matrikelnumre eller de ældre grundtakstnumre og er således nemme nok at finde rundt i, hvis du kender husets nummer. På Daisy kan du forsøge dig med byens (alternativt amtets) navn som arkivskaber og 'brand' som arkivserie. Det vil give dig alle de arkivalier, der har med brandforsikring i den pågældende købstad at gøre.

Figur 4. Brandforsikringsprotokollen 1811-1820 fra Odense kan læses på Arkivalieronline. Her ses en side fra Wester-Quaerter, udenfor Wester Port Heedehusene vestre og nordre Side. Stedet 377 med hus no. 2, beboet af tømmersvend Anders Andersen og no. 3, beboet af Anders Larsen. Der henvises til no. i taksationsprotokollen og til højre ses forsikringssummen.

Landområderne

Når vi bevæger os ud på landet, ser det helt anderledes ud. Her er nok bevaret mere, men først og fremmest er der mere at finde på Arkivalieronline.

I 1792 var tiden inde for en brandforsikringsordning for landboerne. Faktisk havde gårdejere, der ønskede en forsikring, kunnet tegne en sådan hos købstædernes selskaber, men nu blev der i amtsregi oprettet forsikringsselskaber med henblik på landbruget. I starten gik det måske lidt forsigtigt, og forsikringen var frivillig. Men da frivilligheden ikke strakte længere, end at en forsikring skulle være på plads, hvis man ønskede at optage et lån i ejendommen, kom der gang i tegningerne.

Der blev oprettet branddirektorater, som kunne høre under enten amter eller herreder. Går du ind via Arkivalieronline, starter du med at vælge amt, og herefter kan du under *Arkiv* gå på udkig efter det herred, der dækker dit sted. Gå efter forsikringsprotokollerne og lad dem vise vej til taksationsprotokollerne.

Som eksempel vil vi her tage Rasmus Christensen, der i starten af 1800-tallet ejede et mindre sted i Sangstrup, Voldby Sogn, Djurs Nørre Herred i Randers Amt. Under *Randers Amts Branddirektorat* vælger vi *Forsikringsprotokol for Djurs Nørre Herred*, der viser sig at være delt op i 4 protokoller, af hvilke den øverste bl.a. indeholder Voldby (se figur 5). Rækkefølgen i oversigten angiver også rækkefølgen af sognene i protokollen, så vi må et godt stykke frem, før vi når til Voldby.

Figur 5. Oversigten på Arkivalieronline over Djurs Nørre Herreds forsikringsprotokoller

Voldby starter på opslag 112, og vi må igennem Voldby og Thorsø Byer, før vi når til Sangstrup, hvor vi på opslag 130 finder vor mand. Vi kan her se, at stedet tidligere har været beboet af Peder Andersen Kiær, og nu er overladt til Rasmus Christensen Smed, der har været ejer siden 1805. En senere ejer er også kommet med på listen, nemlig selvejer Christen Rasmussen Smed, formentlig en søn af Rasmus.

I den midterste kolonne ses oversigten over gården. Der er a) stuehuset, som oprindeligt er forsikret for 60 og siden 98 rdl. og bliver omtakseret den 20. januar 1816; det er uforandret ved den næste taksering og endelig bliver omtakseret 21. august 1845 til 18 rdl. Endelig er der b) Lade, Fæe og Tørvehuus, som den 20. januar takseres til 190 rdl. og ender på 220 i 1822. Der ser ud til på et tidspunkt at være tilbygget et hus på 6 fag, og til slut nævnes c) Sønder Huus, der takseres 24. juli 1822 og 1844 for 290 rdl.

Mellem ejer- og bygningskolonnerne ses den vigtige kolonne *No. i Taxations Protocollen*, der henviser til den fulde taksering. Der er i dette tilfælde to kolonner, hvor der øverst står 70 og 1. De to tal henviser til et hovednummer (70) i tak-

Ejendoms No.	Værdi eller Eftersat og Udført Værdi	No. i Taksations Protocollen	Ejendomsbetegnelse	Ejendoms Værdi	Ejendoms Eftersat
70	40	108	Rasmus Christensen Smeds ejendom	40	30

Figur 6. Forsikringsprotokollen for Djurs Nørre Herred, s. 296, hvor Rasmus Christensen Smeds ejendom er indført.

sationsprotokollen, hvorunder der er indført flere forskellige ejendomme; af disse er Rasmus' sted nr. 1. Protokollerne kan være indrettet forskelligt fra amt til amt, så der kan godt ligge en lille opgave i at finde ud af at navigere rigtigt her.

Vi skal tilbage til Randers Amts Branddirektorat, hvor vi finder den taksationsprotokol, som svarer til forsikringsprotokollen for Djurs Nørre Herred. Den dækker hele herredet og er ikke opdelt efter sogne, så vi må holde os til nummeret 70, som vi finder s. 110, opslag 58. Her kan vi nederst på siden med gnidret skrift læse, at år 1815 20. januar blev takseret i "Voldbye Sogn, Sangstrup Bye et Boelsted ejet og beboet af Rasmus Christensen Smed". Huset beskrives: "a) Stuehuuset i Nord, 6 Fag 7 1/2 Alen dyb, Ege under, Fyr Overtømmer, Straatag, klinede Vegge, med fast Loft i 3 Fag, til Forstue, en Stue, Kammer, Kiøkken og Bryggers - i øvrigt til Tørvehuus, Ovn og en Skorsteen af Leer med Piber af brændte Steen. b) det vestre Huus 6 Fag 7 Alen dyb, samme Tag Vegge og Materialer til Lade, Loe, Fæehuus og Faaresti."

Der tilføjes til sidst, at bygningerne er "forsvarlig mod Ildfare" – de er udstyret med de krævede brandredskaber.

I forsikringsprotokollen var der flere numre udover 70 i kolonnen No. i Taxations Protocollen. 108 og 316 henviser til senere takseringer, men allerede i

Figur 8. Taksationen fra 24. juli 1822

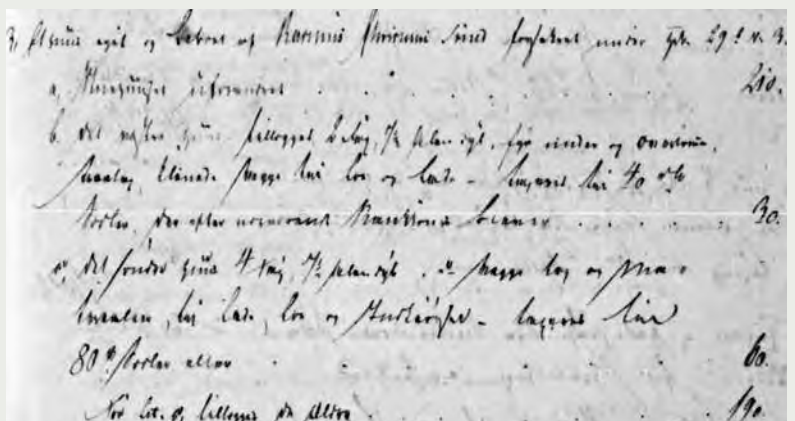

Figur 7. Første del af taksationen af Rasmus Christensen Smeds ejendom

forsikringsprotokollen kan vi se, at stuehuset er uforandret ved den første, mens laden er omtakseret 24. juli 1822. Vi må igen have fat i taksationsprotokollen, hvor vi finder nr. 108 på opslag 88, hvor vores ejendom er indført som nr. 3 på side 171.

Her står bl.a. at læse, at det vestre hus tillægges 2 fag, 7 alen dyb, fyr under og over tømmer, stråtag, klinede vægge til lo og lade - takseret til "40 rd. Sedler", der på grund af tidens valutaproblemer sættes til 30 rd. Det søndre hus i 4 fag, 7 1/2 alen dyb, af samme materialer takseres til 80 rd. sedler eller 60 rd.

For at finde det sidste nummer, 316, må vi til taksationsprotokollen, der dækker 1844-1855 og fortsætter, hvor den forrige slap. Vores boelsted er indført 21. august 1845 som nr. 7 på side 87, hvor det fremgår, at ejeren nu hedder Christen Rasmussen Smed. Der nævnes her stuehuset og det østre hus, og der er ikke den store forskel i beskrivelsen af husene – bortset fra, at der åbenbart har været en vis forvirring med hensyn til placeringen af huset, der rummer lade, lo og tørvehus, som tidligere kaldtes vesterhuset og her østerhuset. Det må være samme bygning, da et boelsted næppe vil have to huse til lade, lo og tørvehus.

I 1858 skete der en omlægning af organiseringen, idet taksationerne af almindelige jævne gårde og huse blev overladt til sognetaksationsmænd. Deres protokoller kaldes sognevurderings- eller sognetaksationsprotokoller, og de findes på Arkivalieronline på linje med de øvrige protokoller. Desværre er mange af dem gået tabt. Hvis vi fx ville følge boelstedet i Sangstrup videre frem, støder vi på det problem, at der godt nok findes en sognetaksationsprotokol for Djurs Nørre Herred, men den dækker kun to af herredets sogne, nemlig Gjerrild og Hemmed, så her er vi efterladt på herrens mark.

Efter 1872

Al brandforsikring blev i 1872 organiseret under private selskaber: henholdsvis Københavns og Købstædernes Brandforsikring (de sidste med et branddirektorat i hver købstad) og Almindelig Brand Landbygninger.

For Københavns vedkommende gælder stadig, at alle taksationerne ligger i det store læg med vurderingsforretninger, som er nævnt ovenfor. De må bestilles til gennemsyn på en af Rigsarkivets læsesale.

Skal du på jagt i en købstad eller på landet, kan en søgestrategi i Daisy være at indtaste 'Købstædernes alm. brandforsikring' + navnet på købstaden i arkivskaberfeltet. Det vil give det ønskede selskab. Klik nu på [Vis arkivserier](#), og du vil få de arkivalier, som ligger under branddirektoratet, herunder forsikrings- og taksationsprotokoller. Du skal være heldig for at støde på ting, der kan læses på Arkivalieronline, da størstedelen ikke er digitaliseret, og du vil være henvist til at bestille materialerne. Når du klikker på knappen 'Vis indhold', får du pakkenumrene med angivelse af årrække, som du kan bruge ved bestillingen.

Sønderjylland

Som altid gælder der særlige regler, når vi bevæger os syd for Kongeåen.

Ligesom i kongeriget kan du for købstædernes vedkommende finde brandforsikringsarkivalierne i rådstuearkiverne. Søg i Daisy på arkivskaber: byens navn og arkivserie: brandtaksation. Der er bevaret materialer fra Sønderborg, Åbenrå og Tønder, mens Haderslev glimrer ved sit fravær. Protokollerne er opstillet efter kvarterer og/eller gader, og en del af dem er – ikke overraskende – ført på tysk. Nogle steder er det officielle navn for protokollerne brandkataster, men indholdsmæssigt svarer det til brandtaksationer.

Arkivalier fra de sønderjyske landområder er kun bevaret fra Tønder Amt. Arkivskaber hedder her Branddirektoratet

The image shows a handwritten document titled 'Matthias Nicolaisens' with a table of tax assessments. The table has four columns: 'Lokal.', 'Gebaude.', 'Taksations Summe.', and 'Total Summe.'. The entries are handwritten in cursive.

Lokal.	Gebaude.	Taksations Summe.	Total Summe.
A.	Wohnhaus	800.	910 Rbd.
B.	Hintergebäude	100.	
C.	Halbdach	10.	
		910 Rbd.	

Figur 9. Et eksempel fra en brandtaksation fra Sønderborg, en såkaldt brandkataster. Her ses fra første kvarter takseringen af Matthias Nicolaisens ejendom, der består Wohnhaus, Hintergebäude og Halbdach, beboelseshus, baghus og halvtag. Taksationssummen er i alt på 910 Rbd.

for Tønder Amt, og en søgning på dette vil give en stribe arkivserier, bl.a. de i denne forbindelse mest interessante: Brandforsikringsprotokol og brandkataster. Intet af det er på Arkivalieronline, men kan selvfølgelig bestilles.

En anden mulighed for det sønderjyske område er mikrofilmene taksationsprotokoller for perioden 1766-1821. De dækker købstæder og amter og er oprindeligt filmet af Landesarchiv Schleswig-Holstein. Disse film har Rigsarkivet en kopi af, som du kan søge og bestille via arkivskaber 'Landsarkivet for Sønderjylland mikrofilm'. Figur 10 viser et lille udvalg af de mange film; længere nede på listen, der i alt omfatter 40 film, følger de enkelte amter. Som altså kan studeres på en af Rigsarkivets læsesale.

Arkivseriens pakker

Pakkenr.	Indhold fra	Indhold til	Bestilling
1	7828 856 830 Byer i Slesvig 1766	7828 1020 831 Byer i Slesvig 1776	Start bestilling
2	7829 1 831 Byer i Slesvig 1766	7829 1047 843 Byer i Slesvig 1816	Start bestilling
3	7830 1 843 Byer i Slesvig 1766	7830 223 844 Byer i Slesvig 1767	Start bestilling
3	7830 536 845 Byer i Slesvig 1766	7830 1014 852 Byer i Slesvig 1813	Start bestilling
4	7831 1 852 Byer i Slesvig 1766	7831 1049 861 Byer i Slesvig 1819	Start bestilling
5	7832 1 861 Byer i Slesvig 1766	7832 839 869 Byer i Slesvig 1821	Start bestilling
5	7832 840 870 Stäte in Holstein 1770	7832 1053 872 Stäte in Holstein 1820	Start bestilling
6	7835 1 892 Stäte in Holstein 1766	7835 354 898 Stäte in Holstein 1813	Start bestilling

Figur 10. Den første del af de mange pakker (film) med brandtaksationsprotokoller fra Landesarchiv Schleswig-Holstein.

AFTÆGTSKONTRAKTER

Af Kathrine Tobiasen
Korsagervej 13, 8940 Randers SV
41 28 65 30
kto@slaegt.dk

Folkepensionen blev indført så sent som 1957, efter at de første skridt var taget i 1891 med vedtagelsen af en alderdomsunderstøttelse, der dog var meget beskedent. Før den tid var det op til den enkelte og vedkommendes familie at sørge for, at man også i alderdommen havde tag over hovedet og det nødvendige til føde og klæder. Der var fattigkasser og almisser til at skære toppen af den største nød, men hjælpen var absolut kun til at overleve på og desuden forbundet med skam – man skulle helst kunne klare sig selv og ikke være en byrde for medborgerne.

En aftægtsmand sidder her foran sit aftægtshus med et par gæster og sin husholderske. Tidspunktet er starten af 1900-tallet. Foto i privat eje.

Hvis ældre mennesker havde mulighederne for og midlerne til det, sørgede de og deres familier for, at de kunne leve deres sidste tid i nogenlunde tryk. Havde man en gård eller et husmandssted, som man overlod til en søn eller datter og svigersøn, blev der i forbindelse med overdragelsen oprettet en aftægtskontrakt, der bestod af en lang række punkter, som skulle opfyldes af køberen, aftægtsyderen, i forhold til sælgeren, aftægtsnyderen – eller -nyderne; der kunne jo sagtens

være tale om et ægtepar, der gik på aftægt. Nogle steder ser man betegnelsen 'opholdskontrakt', som dækker over nøjagtig det samme.

Kontrakten var et retsgyldigt dokument, som blev udarbejdet i forbindelse med ejendomsoverdragelsen og nedskrevet på stemplet papir med underskrifter af sagens parter. Den blev som regel indført i skøde- og panteprotokollerne umiddelbart efter skødet. Der kan endda forekomme tilfælde, hvor kontrakten indgik som en del af skødet, og helt reelt var udgiften til aftægten en del af købesummen. Udregningen, der gerne blev foretaget for det antal år, den/de ældre kunne tænkes at have tilbage, indgik i skødet.

Egen bolig eller dug & disk?

Kontrakten indledes altid med, at det slås fast, at køber forpligtede sig til at yde aftægt til sælger i hans/hendes levetid. Det første, som herefter skulle afklares, var boligen. Skulle der bygges et hus til aftægtsfolkene eller kunne de nøjes med et værelse eller en lejlighed i stuehuset? Da Birgitte Marie Larsen i 1899 overlod sin gård i Sækbæk, Torstrup Sogn, til sin søn, Lars Thomsen Sørensen, hed det i første post: *Til Bolig for min Moder er indrettet en Aftægtsleilighed i de 3 sønderste Fag af Gaardens Vaaningshus, og skal samme være til hendes udelukkende Brug og Afbenyttelse for hendes Livstid, baade under og over Loftet, og Gaardens Eier skal stedse holde Aftægtsleiligheden forsvarlig vedlige baade indvendig og udvendig, saaledes at den altid er tæt og hyggelig at bebo.*¹ Her var indretningen åbenbart allerede på plads, men ofte ville der være tale om et arrangement, som skulle ordnes i nærmeste fremtid.

Tit ville det dog være sådan, at de ældre – som Niels Christensen og Mette Christensdatter i Aal Sogn 1840 – blev tilbudt *beqvemt Ophold i Gaarden hos os selv, saaledes at de søge Dug og Disk hos mig og Familie og nyde det lige saa godt som dets Bedste iblant os – med den tilføjelse at skulde mine Forældre hellere attraae at udflytte paa Aftægt, da har jeg eller hvem der ellers maatte eie Gaarden, at efterkomme følgende Betingelser: Et halvt Aar efter det af Aftægtsfolkene begjæres, indrettes til Beboelse for dem et Huus paa 3 Fag, sønder i Gaarden.*² Realiteten har i mange tilfælde været, at aftægtsfolkene er indgået som en del af husstanden, men altså har haft den kattelerm, at de kunne kræve egen bolig, hvis tingene kørte skævt i familien.

¹ Varde Købstad, Ø. og V. Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1898-1899, fol. 169

² Øster og Vester Horne Herreder. Skøde- og panteprotokol 1839-1844, fol. 237b-238b.

Som regel var der udførlige krav til aftægtsboligen: at den skulle være forsynet med fjællegulv [trægulv], døre, vinduer og kakkelovn, og at den selvfølgelig skulle vedligeholdes af aftægtsyderen. De ældre havde ret til at tage forskellige ting med sig, som her Niels og Mette: *Naar Aftægtsfolkene udflytte paa Aftægt, da medtage de deres Kister og Gangklæder, 2de Senges-Klæder, 1 Stue Uhr, 1 Skab og 1 Dragkiste, samt iøvrigt alt hvad de forresten maatte formene at behøve i deres Aftægtsleilighed, og hvorfra intet i nogen Maade er undtagen, derhos have de stedse fri Adgang og Brug til Gaardens Brønd, Ovn, Bryggerkjedel, Kar og alle Bage og Bryggerredskaber. Adgangen til livsfornødenheder som ovn, brønd og bryggerudstyr optræder igen og igen i kontrakterne, og vi finder ligeledes tit bestemmelser for brug af et stykke have. Birgitte Marie Larsen skulle således have udelukkende *Brug og Afbenyttelse af den sydlige Del af Gaardens Have, saaledes som samme nærmere er afsat, og Gaardens Eier skal holde Havestykket forsvarligt indhegnet, samt aarlig gjøde og dyrke samme efter min Moders Ønske og Anvisning, og paa hendes Forlangende.* Og Niels Christensen Smed og hustru Maren Pallesdatter i Bounum skulle i 1782 *have frie adgang til Kaal Haven og Ret til deraf at tage saa mange Kaal de behager, eller og de skal blive anvist fornøden Jord hvortil selv at plante om de ville.*³*

Mad på bordet

Når boligen var på plads, fulgte *præstationerne*, de fødevarer, som aftægtsnyderne skulle have leveret. Ægteparret fra Bounum havde krav på *i got reen Korn 3 tdr. Rug, 2 tdr. malt og 1 td. Byg til hvilke Tiider de forlanger det*, hvilket var ret beskedent, men nok typisk for det tidlige tidspunkt. Birgitte Marie Larsen havde i 1899 krav på *følgende Præstationer, i gode sunde og uforfalskede Varer med behørig Vægt og Maal. - aarlig: 2 Tønder Rug, 1 Tønde Byg, 4 Skp. Malt, 2 Skp. Boghvedegryn, alt tør og godt, 2 Lpd. [lispund = ca. 8 kg] saltet Flæsk fra den forreste Ende af en Svineside, 4 Lpd. saltet Faarekjød, 150 friske Hønseæg, 8 Potter god Kornbrændevin, 6 Pd. Kaffe, 6 Pd. Kandis, 6 Pd. Cikorie, 1 Lpd. saltet og tørret Torskfisk uden Hoveder, 8 Pd. god Hør, 8 Pd. god Uld, af Efteraars Klipping, 12 Pd. Ost, lavet af nymalket Mælk, 2 Tønder Spisekartofler, fri for smaa, 6 Pd. Sirup, 4 Pd. Svineister, 12 Kroner i kontante Penge.*

Det var almindeligt, at aftægtsfolkene fik et får eller en ko til rådighed, somme tider begge dele, som det bestemtes for Botilde Jensdatter i Horne 1840: *For Enken fodrer og græsser jeg [hendes søn] en Koe som jeg selv leverer og som skal kælvne til 1ste November – hvis den ei giver 1 Pot Mælk daglig, har hun Ret til at udtage den næstbedste af mine Køer. Ligeledes*

*tilkommer hun tvende Faar, som ogsaa fodres og græsses med mine egne samt vedligeholdes med Tøirer. Skulde Faarene formedelst Vanheld døe, da forskaffer jeg hende 2de Andre istedet.*⁴ For fårenes vedkommende ses tit bestemmelser for, at aftægtsnyderen har ret til klippe dem og bruge ulden. Det er lidt usædvanligt, at yderen her betinger sig, at Botille må lade sig nøje med den næstbedste ko, hvis uheldet skulle være ude. Har hun mon allerede fået den bedste?

En mand i aftægtsalderen er i gang med at spise sit daglige brød. Litografi af Adolph Kittendorff fra 1880'erne. SMK.Open.

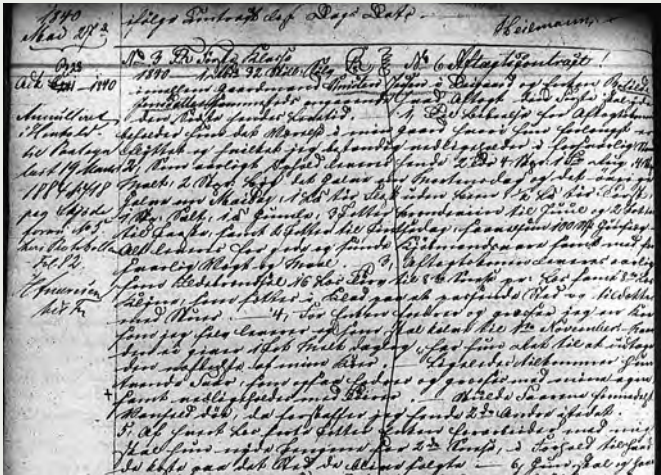
De to sæt præstationer kan fortælle en del om udviklingen i velstand hen over et århundrede, og hvis man kigger nærmere på især det sidste sæt, får man et fint indblik i, hvad man havde – og brugte – af fødevarer i tidens køkkener. Boghvedegrød har jævnligt været på menuen, og man har spist meget fårekød. Også dengang strakte man den dyre kaffe med cikorie, og de saltede og tørrede varer beretter om muligheder for opbevaring i tider uden køleskab og fryser.

En særdeles vigtig ting var brændsel; der skulle dagligt fyres op i både kakkelovnen og ildstedet i køkkenet, og overalt i aftægtskontrakterne optræder denne post med bestemmelser om forsvarlig levering på rette tidspunkter. Botilde Jensdatter i Horne skulle i 1840 *leveres aarlig som Ildebrændsel 16 Læs Tørv til 8te Snese pr. Læs samt 8te Læs Klyne [mosetørv], som sættes i Klod [stak] paa et passende Sted og tildækkes.* For Niels Christensen i Aal specificeredes nærmere i 1841: *Af Ildebrændsel leveres Aftægtsfolkene 12 Læs Klyne og 2 Læs Lyng som Gaardens Eier bekoster gravet, røgtet, hjemkjørt og sat i Stak paa det Sted Aftægtsfolkene maatte udvise. Dette Brændsel skal leveres i den sædvanlige Bjærgningstid, være tørt og godt og af forsvarlige Læs, og skulle Aftægtsfolkene behøve mere Brændsel, da tage de det Manglende af Gaardens Klynestak.*

Efter de materielle præstationer kommer turen til det sociale og sundhedsmæssige. For Niels Christensen og Maren Pallesdatter gjaldt: *Saasart og saa ofte som Aftægtsfolkene maatte*

³ Varde, Øster, Vester og Nørre Horne Herreder 174-1814. Skøde og Panteprotokol 1777-1799, s. 65-66b

⁴ Øster og Vester Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1839-1844, fol. 82a-b

Indledningen til aftægtskontrakten for Botilde Jensdatter i skøde- og panteprotokollen for Øster og Vester Horne Herreder.

forlange det skal Gaardens Eier kjøre deres Korn til og fra Mølle, samt dem selv til og fra Kjerke og andetsteds hen til deres Venner og Bekjendte. Aftægtsfolkene havde ikke længere rådighed over et køretøj, så her måtte søn/svigersøn træde til.

En fast udgift for alle var det højtidsoffer, som medlemmerne af menigheder skulle betale til påske, pinse og jul som en del af præstens løn. Selv om aftægtsfolkene jævnligt betingede sig et kontant beløb udbetalt, typisk nogle få rigsdaler, var det almindeligt, at den yngre generation måtte tage sig af offeret.

Begravelse

Når livets afslutning nærmede sig, skulle det foregå omsorgsfuldt, som det fastsættes for Aal-parret: *I Sygdoms og Alderdoms Tilfælde skal Gaardens Eier yde Aftægtsfolkene omhyggelig Pleie, Tilsyn og Opvartning, saaledes som de for Gud og Menneskene kunne forsvare, og naar de ved Døden afgaar, bekoster jeg dem hæderlig begravet efter Egnens Skik og Brug og med Ligprædiken.* Og for navnebroren og hans kone i Horne 1782: *Efter deres Død bekoster jeg deres hæderlige Begravelse Standsmæssig og uden Udgift for nogen anden end mig og mine Arvinger.* Der lægges overalt stor vægt på, at begravelsen skal være hæderlig og leve op til egnens (og standens) skik og brug. Og når det ene par betingede sig, at der skulle prædikes ved begravelsen, skete det, fordi man på den tid betalte særskilt for en ligprædiken.

Det var ikke ualmindeligt, at et par gik på aftægt sammen, og i disse tilfælde blev der indflettet nogle bestemmelser for, hvad der skulle ske, når den ene part døde. Som der står i Niels Christensen i Aals kontrakt: *Naar en af mine Forældre ved Døden afgaar, da bortfalder 1/3 Deel af Samtlige foranførte Præsta-*

tioner undtagen Ildebrændsel, der vedvarende bliver at levere med det her andgivne Quantum. Nu og da er det udspecificeret, så der er nøje mål for, hvor meget den efterlevende skal have af hver post, og måske skal tobaksvarer helt bortfalde, hvis det er manden, der dør først. Hvorimod brændevin ser ud til at være blevet nydt af såvel mand som kone.

Andre børn

Der kunne være problemer, hvis aftægtsfolkene havde umyndige, måske hjemmeboede børn. Ved døtre var der tradition for, at forældrene stod for bryllupperne, og desuden kunne der være arv og medgift, som skulle udredes. Ting, som ikke kunne klares ud fra en aftægtsøkonomi. Da Anders Christensen i Sækbæk i 1855 overlod sin gård til sønnen Søren, blev der noteret udførlige krav i forhold til hans yngre søster: *Til vor uconfirmerede Datter Marie Andersen udreder førbemeldte Søren Andersen eller Gaardens Beboer en Draikiste eller Klædeskab, en Kaabe og en sort Kjole, alt som Pigen selv ønsker og forlanger det. Desuden gjøre hendes Bryllup, naar og som hun ønsker det. Datteren beholde sin Hjem og Tilfly paa Aftægtet hos de Gamle, som i alle Maader sørger for hendes Klæder og Andet fornødent . . . Til hendes Klæder leverer Gaardens Beboer Aarlig 6 Pd. Uld – 3 Pd. om Foraaret og 3 om Efteraaret i de 6 første Aar. I Tilfældet af Mandens Død skal Stedets Beboer sørge for forbemelte Marie Andersens Klæder og Udstyr i Alle Maader som det sømmer sig for en eneste Datter af en Velhavende Gaard, samt desforuden give hende fri Adgang til at have sit Tøi og Hjem paa Gaarden og der opholde sig, naar forlanges. Dersom Stedets beboer ønske at betale Kaaben og Kjolen med 24 Rd. staaer det ham frit for samt for Brylluppet dersom Datteren ønsker det – 50 Rdl.⁵*

Også Poul Nielsen i Skødstrup stillede i 1866 krav på vegne af sine 5 ikke forsørgede børn, og her ses et eksempel på, at handicappede børns vilkår kunne ligge forældrene specielt på sinde: *Til Aftægtsfolkenes Børn udredes følgende Præstationer: Peder Poulsen, der er 21 Aar gl., gives, naar han ønsker saadant, 1 Lag blaa Klæder og naar han gifter sig, 1 Lag sorte Kirkeklæder. Desuden leveres han en forsvarlig Kiste og i rede Penge 75 rdl., som efter et forudgaaet halvt Aars Varsel udbetales ham.*

b. Christen Poulsen, 12 Aar gammel, skal have forsvarlig Opdragelse paa Gaarden indtil hans 18de Aar. Efter den Tid leveres han 1 Lag blaa Klæder og 1 Lag Kirkeklæder, det 1ste naar han ønsker det, og det andet Lag naar han indlader sig i Ægteskab, samt en forsvarlig Kiste og i rede Penge 75 rdl., som indestaar i Gaarden uopsigelig indtil hans 18de Aar. Efter den Tid kan han fordre dem udbetalt efter et forudgaaet ½ Aars Varsel.

c. den døvstumme Niels Christian Poulsen gives Ophold paa Gaarden og nyder der Føde og Klæder m.v. som i 1ste Post er

⁵ Nørholm Godsarkiv. Fæstebreve 1752-1859 (pakke)

ommeldt. Skulde der kunne fremføres grundet Klage over hans Forpleining, er han berettiget til at flytte fra Gaarden, og skal Gaardens Eier da levere ham aarlig 4 Tdr. Rug og 1 Td. Byg med Halvdelen 1ste Mai og Halvdelen 1ste November, samt hvert Fjerdingaar 3 mk.

d. Døttrene Mette Poulsen og Ane Poulsen skulle ved deres 25de Aars Fylde hver have Følgende: 1 Klædeskab, 1 hjemmegjort Kjole, 1 Kjole af almindeligt Kjoletøi, ½ Sengsklæder nemlig 1 Dyne, 2 Puder og 1 Lagen, i stedetfor Bryllup 20 rdl. og i rede Penge 50 rdl.⁶

En kiste og en "sengsklæder" kunne typisk være en del af det udstyr, døtre skulle have med sig. Her set på museet Hjerl Hede. Foto: Kathrine Tobiasen.

En aftægtskontrakt som denne har uden tvivl været en økonomisk byrde for den ældste søn, som overtog gården. Hele arvesagen efter forældrene er klaret i forbindelse med aftægtskontrakten, og ved de ældres død har der ikke været noget at arve og altså heller ingen grund til holde skifte.

Sådan finder du aftægtskontrakterne

Som nævnt blev aftægtskontrakterne oprettet i forbindelse med, at en gård eller et mindre sted blev overladt til næste generation. De skal derfor findes i skøde- og panteprotokollerne, som er placeret under temaet *Ejendomme* på Arkivalieronline. Når du har fundet et skøde, bør du altid læse lidt videre for at se, om der

også skulle være en aftægtskontrakt. Sammen med skødet kan der i øvrigt også være en eller flere obligationer, hvis køberen har været nødt til at optage et lån for at klare betalingen.

En kontrakt var ofte et familieføretagende, idet en gård normalt gik videre til en søn eller datter, hvis der overhovedet var en sådan, der var klar til at tage over. Men hvis der ikke var nogen arving, måtte stedet sælges ud af familien, og i så tilfælde ville det også være naturligt at indføre en aftægtskontrakt i handlen. Det kunne ske, at den nye ejer døde før aftægtsfolkene, og her måtte der laves en aftale med den nye mand for at sikre aftægten. Hvis der ikke allerede på anden vis var taget hånd om sagen, som Lars Madsen i Gunderup gjorde ved skiftet efter sin hustru i 1772: *som Enkemandens 82 Aars gamle Fader Mads Christensen, der sig her paa Stædet opholder, bør nyde sit tilbørlig Ophold Klæde og Føde med videre samt alt behøvede Tilsyn, saa lover Enkemanden fremdeles som hidindtil sin Pligt der udi at iagttage. Og var Enkemanden tillige begierende Forretningen tilført, at isaa Fald hand inden sin Fader skulle ved Døden af gaae, maae Stædet, Enkemanden beboer, icke sælges eller paa anden Maade afhændes end at den gamle mand io af Stædet skal nyde saa forsvarlig Ophold til hans Dødstime, og omsider een anstændig Begravelse og Jorde Færd.⁷*

Kontrakterne optræder som regel sammen med skøder, men i Anders Christensen, Sækbæks tilfælde var der tale om en fæstegård, som blev opladt til en søn. Der var ikke noget i vejen for, at en fæster kunne oprette en aftægtskontrakt, derimod er det mere sjældent at finde den udpenslet udførligt. Når Anders' kontrakt ligner "skøde-aftægterne" til forveksling, skyldes det, at den stammer fra et sent tidspunkt, hvor tingene var mere regulerede, og fæstebreve med tilhørende kontrakter blev indført i skøde- og panteprotokollerne.

Fæstebreve

I 1700-tallet, hvor langt størsteparten af landboerne var fæstere, blev der også indgået aftaler om forsørgelse af de ældre generationer. De burde findes sammen med fæstebrevene i godsernes fæsteprotokoller, men enhver, der har snuset bare lidt til disse, vil vide, at det ikke vrimler med aftægtskontrakter i protokollerne. Måske har man nedfældet nogle betingelser på løse ark, som ikke er bevaret, men som hovedregel får aftægten blot et par ord med i fæstebrevene.

Som da Søren Christensen overlod sin fæstegård til Bertel Sørensen i 1749. Der var her ovenikøbet det problem, at den

⁶ Varde, Øster- og Vester Horne Herreder. Skøde og Panteprotokol 1866-1868, fol. 289b-291a

⁷ Lundenæs Amt. Skifteprotokol 1760-1774, fol. 345-346b

⁸ Hesselmed Godsarkiv. Fæsteprotokol, fol. 36a-b.

mand, der først var udset til at fæste gården, døde inden sin regulære tiltræden, så nu måtte Bertel træde til som andet valg og ægte *dend Sal: afdøde Hendrich Sørensens Trolovede og efterlatte Fæste møe, Anne Simonsdaatter*. Ikke nok med det, der var også den ældre fæster, hans hustru og en ugift datter at tage hånd om for Bertel: *Forskaffer dend gamle Søren Christensen og Hustru deris forsvarlige Føde og Klæde uden Klage saa Længe de Lever og efter deris Død en Christelig og hæderlig Begravelse. Betaler deris Daatter Bodel Sørensdatter hendes udlovede, og med minde accorderede arv.*⁹ Vi ser her en meget kortfattet kontrakt med de allervigtigste punkter: at sørge for de gamle og deres datter og give dem en hæderlig begravelse.

I fæstebrevet til Anders Simonsen i Kjelst kan vi 1794 læse: *Viser Ald Godhed og Kierlighed imod sine Sviger Forældre og lader i alle deele Contracten om deres Ophold være sig efterrettelig.*⁹ Ud fra teksten må vi formode, at der har været affattet en kontrakt, som bare ikke er indført i fæsteprotokollen. Det har helt sikkert været udbredt praksis, men vi får desværre ikke meget at vide om, hvad kontrakterne indeholdt.

Men enkelte steder kan de dukke op. I det velordnede og omfangsrige arkiv fra Ribe Hospital findes en pakke, *Fæstebreve, aftægtskontrakter mv.*, som indeholder eksempler på kontrakter. Som da Peder Nielsen i Roust 1763 indgik en kontrakt med sine forældre, der bl.a. bestemte, at de gamle skulle have et lidet hus og et nøje specificeret stykke jord til deres brug; de måtte tage den bedste ko med sig, og sønnen skulle levere 24 læs tørv, og *naar Alderdom eller Sygdom falde dem paa, skal jeg forskaffe den tilbørlig Tilsyn, og naar de ved Døden afaaar lade dem skickeligen begrave.*¹⁰

Tingbøger

Går vi længere tilbage, kan vi også være heldige at finde aftægtskontrakter. I tingbogen for Skast Herred 9. august 1704 kan vi læse om en sag om overdragelse af en halvgård i Veldbæk i Jerne Sogn fra Christen Olufsen til hans søn, Oluf Christensen. Christen var en ganske velhavende fæster af en ryttergård og ejede, som det var sædvane i herredet, gårdens bygninger, indbo og redskaber, og derfor var der tale om en regulær handel, da sønnen skulle tage over. Som en del af handlen indgik en aftægtskontrakt til Christen og hans kone, Anne Hansdatter, som på mange måder ligner dem, vi kender fra 1800-tallet. Måske var kravene lidt højere end sædvanligt, svarende til familiens velstand. Christen forbeholdt sig ret til fri og uhindret brug af boet og reserverede sig ret til alt sølv

samt visse stykker indbo, herunder 4 hollandske fade og en vogn med tilbehør. Aftægtsparret skulle have leveret diverse fødevarer, bl.a. seks forsvarlige får, *hvilke får skal stå og gange på foder og græs med mine egne får*, de skal nyde mælk fra den bedste ko, have adgang til have, brygger- og bageredskaber og kørsel til og fra kirke, tinge, mølle eller andet steds, det måtte forlanges. De gamle skulle have tre fag i den østre ende af huset, hvor sønnen skulle opsætte en forsvarlig skorsten og i øvrigt vedligeholde værelserne. Det hele slutter – "oversat" til nudansk sprogbrug: *Når alderdom og skrøbelighed måtte tage overhånd, og det således som vi med en god samvittighed for Gud vill ansvare og for alle retsindige mennesker være bekendt, men i fald vores kære fader desto mere vil forsikre sig, og til den ende indlade sig udi ægteskab, da står det ham frit for, dog denne aftægt ej derved i ringeste måder forandres eller formindskes. Når da Vorherre måtte behage Christen Olesen ved døden at bortkalde, gøres hans begravelse af de efter ham beholdne midler, mens resten kommer till deling imellem arvingerne efter loven.*¹¹

Det lyder jo velkendt, og læren må være, at man helt tilbage i 1600-tallet har kendt til aftægtskontrakter med bestemmelser, som har været brugt gennem århundreder. De er blevet oprettet af folk, der har haft midler at videregive til deres arvinger, som også har kunnet sikre dem selv en alderdom uden forsørgelsesmæssige bekymringer.

Hvad kan vi bruge aftægtskontrakterne til?

En aftægtskontrakt er en opremsning af forskellige varer og tjenesteydelser, som nyderne skal have leveret. Hvis man får samlet mange kontrakter i sin forskning, kan de let ende med at være lidt kedelig læsning, som ikke uden videre kan indgå i en spændende slægtshistorie. Oveni kommer det problem, at opremsningen af fødevarer m.v. udspringer af en tid, der var helt anderledes end vor samtid, og som derfor formentlig ikke vil sige os forfærdelig meget.

Vi må tage kontrakterne for det, de er, nemlig et ganske præcist udtryk for, hvad man i det givne samfund, på det givne tidspunkt og i den givne stand fandt passende for en anstændig livsførelse. De fortæller om, hvad man brugte i husholdningen, hvad man spiste, at det var vigtigt at blive transporteret til kirke, og de dokumenterer til fulde, hvor afgørende det var, at man ved vejs ende blev fulgt til graven på en måde, der levede op til skik og brug på stedet. Hvis man står med flere kontrakter fra samme område, kan det være givende at sammenligne dem. Er der punkter, hvor de adskiller sig fra hinanden, og hvad har det betydet for levestandarden i de enkelte familier? Har man kontrakter fra flere generationer i en familie, vil man sikkert kunne spore udviklingen op gennem tiden.

⁹ Hesselmed Godsarkiv. Fæsteprotokol, fol. 155a-156a.

¹⁰ Ribe Hospital. Fæstebreve, aftægtskontrakter mv. AO, opsl. 405

¹¹ Skast Herredsfoged. Tingbog 1703-1705, fol. 99 ff.

KØBENHAVNEREN, DER BLEV GARTNER

Eli Hagerup
Delta Park 10, 10.th,
2665 Vallensbæk Strand
Tlf: 26253486
eli@hagerup.nu

Noget om navnet Hagerups historie

Denne historie blev oprindelig til i forsøget på at finde baggrunden for familienavnet Hagerup. Den endte så bare med et mysterium om, hvorfor en københavnner, der er født og opvokset bag byens daværende mure, får diplom som herregårdsgartner i 1800-tallet. Mysteriet er endnu ikke løst.

Navnet Hagerup er kendt både i Danmark og Norge, og det er kendt tilbage til tiden før kirkebøgerne blev indført. En mere detaljeret gennemgang kan man finde i bogen "Familien Hagerup i Danmark og Norge", der blev udgivet på Hagerups Forlag i 1902. I bogen, der er på foreningens bibliotek "Danskernes Historie Online" (<https://slaegtsbibliotek.dk/909733.pdf>), bliver det nævnt, at andre har tilegnet sig navnet uden at have relation til de i bogen omtalte slægter.

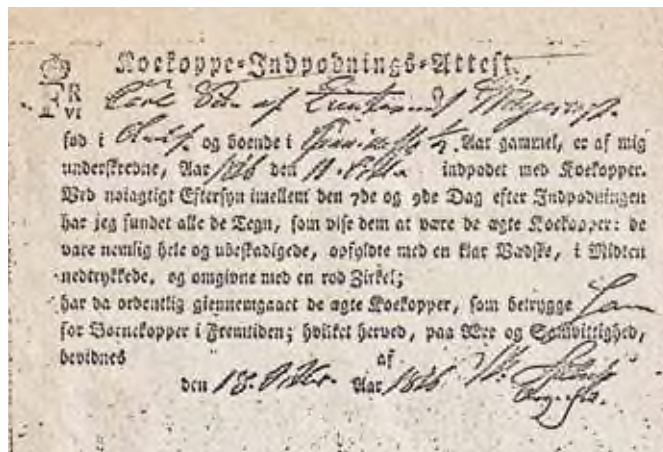
Selve navnet Hagerup bliver sat i relation til en lille plet på landkortet i nærheden af Jørlunde i Egedal Kommune. Trap Danmark skriver således: "Det adelige borganlæg Hagerup ved Jørlunde stammer måske helt tilbage fra 1170, hvor Skjalm Hvides datter, Margrete (Magge) Skjalmsdatter, skænkede »Hagetorp Ore« til Sorø Kloster. Borganlægget er i dag overpløjet, men lå oprindelig yderst på en landtange, som fra nord strakte sig ud i den nu udtørrede Hagerup Sø. En voldgrav beskyttede borgen ind mod land, men i dag er der kun en svag lavning tilbage. Fra 1367 kendes de adelige ejere af herregården Hagerup, og de kan følges op til 1492, hvor gården blev skænket til domkapitlet i Roskilde. I 1562 overgik Hagerup til kronen, som bortforpagtede den som en almindelig fæstegård. Borgen afløstes af en firlænget gård, der blev udflyttet omkring år 1800."

Hagerups Forlag, der blandt andet var kendt for "Hagerups Konversationsleksikon", eksisterede i ca. 100 år, men ophørte som selvstændigt forlag i 1954. Navnet gav mig mange spørgsmål om min relation til forlaget, da jeg gik i skole omkring 1950. Hver gang har jeg måtte sige, at det kendte jeg

ikke noget til. Det har dog ført til den interesse for slægtsforskning, der nu i mange år har ansporet mig til at søge sandheden om min relation til navnet Hagerup. Gåden er trods mange års interesse ikke løst endnu, for sporet ender (foreløbigt?) blindt i 1816. Her finder jeg min tipoldefar, som stadig giver mig anledning til mange spørgsmål.

Carl Richardt Eduard kommer til verden

Min tipoldefar, Carl Richardt Eduard, blev født den 9. april 1816 på Fødselsstiftelsen i København og døbt den 13. april. På Fødselsstiftelsen kunne man føde anonymt, hvilket altså skete for Eduard, som synes at være hans kaldenavn i de fleste tilfælde fremover. Navnet Hagerup dukker op i en af Fødselsstiftelsens protokoller, Udsætterprotokollen, hvor der et sted står "Faderen skal hedde Hagerup", og det navn følger så Eduard resten af livet og herfra videre.

Koppeattest dateret 18. oktober 1816.

En yderligere oplysning om navnet Hagerup finder vi på hans koppeattest. Her står "Carl Søn af Lieutenant Hagerup".

Er løjtnant Hagerup Eduards far?

Ved søgning på Rigsarkivet i "Ordenskalendere over alle ved den Kongelige Danske Armee ansatte Officerer" er den eneste fundne løjtnant Hans Jørgen Hagerup v. Borthig fra Hans Majestæt Kongens Regiment. Da dette regiment er stationeret i København, er det en nærliggende teori, at dette er den rette person. Men det kan kun blive en teori. Ifølge Skifterettens Hvidebog fra 28. januar 1850 efterlader han sig ingen livsarvinger ved sin død. Hans Jørgen Hagerup v. Borthigs forældre finder man i ovennævnte bog om Familien Hagerup i Danmark og Norge (moderen er Bente Hagerup, side 5 i bogen). Denne slægt er ifølge bogen en del af den

Amaliegade 25. Bygningen er opført af Lauritz de Thurah 1755-57. I 1787 blev bygningen indrettet til Den Kongelige Fødselsstiftelse. Google Street foto.

danske slægt, der stammer fra Søren i landsbyen Hagerup tilbage i 1500-tallet, selv om de fleste har levet i Norge.

Hvem er Eduards mor?

Eduard blev som nævnt født på Fødselsstiftelsen i København i 1816, og om hans mor ved vi kun lidt. Var hun et løst fruentimmer, var hun svensker? Fra Fødselsstiftelsens Udsætterprotokol i 1816 kan vi om nr. 112 citere følgende:

"Carl Richard Edvard blev født den 9. April 1816 under nr. 269 og døbt den 13. April. Udleveret den 16. april 1816 efter Moderens Begæring til Snedker Jensens Kone i Store Grønnegade nr. 273 øverste sidesal. Moderen, som ei ville nævnes, har betalt Alimentationsbidrag.

1819 den 4. Juni indfandt sig Marie Regine Sandeson i Adelgade nr. 217 2. Sal til Gaden, ved hvem jeg acorderede at faa Betaling til Barnets 4. Aar, men ei længere, hvormed hun var tilfreds.

1819 den 16. Juli flyttet til Borbergade nr. 295. 1820 29. April ophørt med Betalingen. Bemeldt (Marie Regine Sandeson?) indfandt modtog Døbesedlen med Paategning af hendes Navn som Moder, skjønt det kunne være hendes Datterbarn. Barnet sagde hun at være hos Snedker Jensens Kone, hun forklarede at opholde sig i Adelgade nr. 217 på 2. Sal til Gaden i et eget Værelse, og ernærede sig ved Syning. Klagede at lide af Undseelse og iagttog at vise sig hemmelighedsfuld, saa hun gjorde sig mistænkt for en Anden, end den hun udgav sig for".

Eduard uddanner sig til gartner

Om Eduards barndom ved vi ikke meget, men det synes, med hans senere virke, at have været en god tid. Han bliver konfirmeret i Garnisons Kirke den 1. søndag efter påske i

1830 sammen med 115 andre drenge og 57 piger. Der er i den forbindelse i kirkebogen noteret "Handl" som hans beskæftigelse, men ellers er der ikke flere oplysninger. Senere i 1830'erne bliver Eduard udlært til gartner. Det er lidt af et mysterium, at en dreng fra hovedstaden lader sig uddanne som landskabsgartner. Det blev han hos handlingsgartner Danckert på Østerbro. Vi skal her huske, at København på dette tidspunkt lå inden for voldene. Det, som i dag er "Den indre by". Voldene blev først sløjfet efter 1857, hvor byportene faldt.

Noget om gartneruddannelsen i 1800-tallet

Allerede i starten af 1800-tallet var man nået til erkendelse af, at en grundig uddannelse af de unge gartnere var ønskelig, og ved Bekendtgørelse af 29. oktober 1811 fra "Det Kongelige Danske Cancelli" blev den første gartnereksamen oprettet. Bekendtgørelsen indledes med:

"Enhver i begge Rigerne, der attraar herefter at vorde agtet som udlært Gartner, end mere om han vil vente at blive ansat i nogen Kongelig Hauge, skal underkaste sig en offentlig Eksamen i sit Fag" (begge riger er på dette tidspunkt Danmark og Norge, der indtil 1814 hørte under Danmark). Endvidere indeholdt den en bestemmelse om, at eksamen skulle afholdes ved en af de *"kongelige Hauger af en Kommission, bestaaende af tre kongelige Gartnere"*, og i overværelse af Professoren i Botanik. Eksamen skulle omfatte dels de *"uundværlige Kundskaber"*: Jordens Behandling, Køkkenhavedrift, Frugttræ dyrkning, *"Haugeblomsters Dyrkning"*, Varmebedes Anlæg og Pasning, særlig til Meloner, samt *"at forstaa en forelagt Tegning til et Hauge-Anlæg og efter denne at udføre samme"*, dels de *"nyttige Kundskaber"*: Frugt- og Planteskolers Anlæg, Kendskab til Frilands Træer og - Buske og til alle de *"sjældne Blomster, som kunne anvendes til Ziir i en Blomsterhaug"*, Drivning af Fersken, Vin m.m. samt Kultur af Væksthusplanter og Pasning af Orangerier, Anlæg af: en *"Hauge i engelsk-chinesisk Smag"* samt Kundskab om *"Gevæxthuse og Drivkasser"*.

Ifølge Cancelliplakat af 24. September 1833 blev der foretaget den ændring, at eksamen blev delt i en eksamen for gartnere og en eksamen for kunstgartnere. Begge kom til at bestå af en praktisk prøve, ved hvilken eksaminanden skulle vise sin håndfærdighed i de almindelige havearbejder, og en teoretisk prøve.

Gartnereksamenen blev ophævet i 1866, da der nu var oprettet en planmæssig undervisning i økonomisk havedyrkning ved Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, som siden er blevet til Det Biovidenskabelige Fakultet ved Københavns Universitet.

I Rosenborg kongelige Haver, som allerede i 1700-tallet havde været et søgt lærested for unge gartnere, blev der givet nogen teoretisk, men væsentligst praktisk undervisning for de elever, som agtede at indstille sig til de nævnte eksamen. Det var dog ingen nødvendighed for at kunne indstille sig til eksamen at have været elev på Rosenborg, og mange bestod eksamenen uden at have deltaget i denne undervisning. Da Danckert også var i Rosenborgs haver, er det sandsynligt, at Eduard fik en del af sin undervisning her.

Eduard går op til gartnereksamen

I 1837 går Eduard, under navnet Carl Hagerup, som nr. 11 (ud af 21) op til den almindelige Gartnereksamen. Ifølge Karakterprotokollen for Gartnereksamenskommissionen af 1811 afholdtes i 1837 den 25. september praktisk eksamen og den anden oktober mundtlig eksamen for gartnere. Eduard, her kaldet Carl, bliver nr. 8 ud af de 17, som består denne eksamen, men med karakteren 1,95 (svarende til 'godt') lå han et stykke over gennemsnittet på 1,86 for de 17, der bestod. Carls karakter for den praktiske prøve var 'godt' (1,84) og den mundtlige prøve 'godt' (2,06) eller i Hovedcharacter 'godt' (1,95).

De mundtlige opgaver til gartnereksamenen

Til den mundtlige eksamen stillede fire eksaminatorer hver fem til otte spørgsmål. 1ste eksaminator (Hr. Wolff) afsluttede sin eksamination med at skrive "Fremlagte Frugter og Qviste bleve bestemte tilfredsstillende". 2den eksaminator (Hr. Petersen) skriver "Examinator tilkjendegav sin Tilfredshed".

Blandt de stillede spørgsmål var:

Hvor mange Kartoffler behøves til en Tønde Land?

Carls svar var: *6 Skjepper. I god Jord kan man vente 10 fold. Sandblandet Leer er den bedste. Lige dele Leer, Jord og Sand vil være en jevn let Jord.*

Hvor stort Land til 1 Tønde Gulerødder?

Carl svarede: *Et Bed af 20 Alens Længde og 2 Alens Brede. Hv(ilken) Kaal er tidligst paa Friland?*

Carl: *Spidskaal og Savoikaal kunne have i Aug. Maaned Hvor tidlig kan man have Bønner i Drivhuset?*

Carl: *I Mai. Den hvide, som haarførere, er hertil fortrinligst. Hv. Figen vilde De vælge til Espalier?*

Carl: *Den brune Hornfigen. Den hvide er mere sjælden. Beskjeringsen foretages ligesom hos Fersken ved Tilbage-retning.*

Hvad foretages med Cardons før de optages?

Carl svarer ikke på dette spørgsmål.

Disse spørgsmål sammen med de øvrige spørgsmål og svar er alle skrevet ind i eksamensprotokollen, som stadig er i Rigsarkivet. Man søgte med eksamensfordringerne at sikre sig, at enhver eksamineret gartner var i besiddelse af, ikke alene den fornødne håndfærdighed, men også af de mest elementære teoretiske kundskaber i gartneriets forskellige grene. En eksamen som gartner gav ham lov til at forestå offentlige og private haveanlæg.

1837			
den 25. Septembers afholdte praktisk Examen og den anden October mundtlig Examen for Gartnere. Candidaternes vare:			
	Character for praktisk Prøve	mundtlig Prøve	Hovedchar.
1. Ludvig Klaußen, Rosenborg	M. godt 2,72	m. godt 2,62	M. godt 2,67
2. Niels Andersen, Slutten	godt 1,45	godt 1,16	godt 1,30
11. Carl Hagerup, Danckert	godt 1,84	godt 2,06	godt 1,95
12. Poul Mathiesen, A. 11			

Eduards karakterer ved gartnereksamen i 1837.

2. Examinator Mr. Petersen?

Mr. tidlig kan man have Børner; drivtæs?

Mr. 1. Mai. Den hvide, som haadførene, er herlig fortrinligt. -
Hvidt. Bedene beredes ved Gjødning der blandes med frisk Straas og Løgger
hvert til Gjødning. At denne gæses for sig sjældt på de Deheller, som kom
fra sine siderne af Kærten. Børnerne udplantes, man
de have 2 Blade foruden Frøbladet. De plantes i en skraa Stilling med Bædes
med Salen. Bredvidelsen sættes som Vindierne Næt og Dag. -
Hjertet afvendes for at Bønnen kan bide sig mere; de hugges, fordi Bønnen
brede sig meget. - Naar de blomstre mere de vages for Fugtighed og Varm
man holder jevn. Der mee hugges med Omhyggelighed.

Mr. Tigen vilde de vælge til Espralle?

Mr. Den brune Hornetigen. Den hvide er mere tydelig. Ved Bredvidingen der
tager det Ligesom hos Færten ved Tilbagevending.
O. Alde til Espralle?

To eksempler på eksamensspørgsmål.

Vielse i 1838 og Eduards første ansættelse

Året efter bliver Eduard så gift med Wilhelmine Martens. Det finder sted i Lyngby Kirke den 26. september 1838. Wilhelmine er født og opvokset i Lyngbyområdet, og Eduard er nu ansat som gartner på Hummeltoftegaard, der var et mindre landsted i nærheden af Spurveskjulskoven ved Frederiksdal. Hummeltoftegaard er i dag kendt som børneinstitutionen Humlehuset.

Ansættelse i 1847 på Bonderup Gods

Til skiftedagen 1. maj 1847 flytter hele familien og kommer til at bo i gartnerboligen på Bonderup ved Holbæk. Bonderup Gods var ejet af grev Frederik Knuth, og i godsarkivet findes

Et restaureret billede af Bonderup, som er ophængt på Bonderup og måler 50 x 68 cm, er malet i 1854 af kunstneren Peter Ølsted. Billedet må derfor i høj grad vise resultatet af Eduard Hagerups arbejde på Bonderup.

flere breve, der på den ene eller anden måde omtaler Eduard Hagerup. Således skriver grev Knuth den 20. april 1847 til forvalter Friis på Merløsegård: "Da den af mig antagne nye Gartner til Bonderup til næstkommende 1ste Mai for Tiden opholder sig paa Hovedgaarden Edelgave i Smørum Sogn mellem Hørsholm og Kjøbenhavn, ved min foranstaltning vil blive afhentet".

Grev Knuth dør i 1853, og det bliver formentlig anledningen til, at familien herefter kommer til Næsbyholm ved Sorø.

Skifte efter Eduards hustru Wilhelmines død

Kort efter Eduards ansættelse som gartner på Næsbyholm dør Wilhelmine Martens (hans kone) den 6. marts 1855, kun 41 år gammel. Fællesboet er opgjort til 1.000 rigsdalere, men hvor meget er det egentlig i dag? Det er naturligvis vanskeligt at vurdere, men det må anses for at være en betydelig sum. En daglejer tjente dengang ca. 64 skilling pr. dag eller 2/3 rigsdaler. En ko kostede vel ca. 30 rigsdaler, så 30 køer kunne Eduard vel nok finansiere. Så over 100.000 kroner ville det svare til i dagens mønt. At Eduard var velhavende, kan følgende historie fortælle. I 1850 tager han til København for at købe et chatol på en auktion, som blev holdt, da general

Et eksempel på chatol fra 1800-tallet.

General Frederik Rubeck Henrik Bülow og J. P. Trap - Berømte danske mænd og kvinder, Public Domain, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1540412>

Bülow, helten fra Fredericia i treårskrigen 1848-50, erklærede sig fallit. At generalen har solgt et chatol på auktionen, er korrekt. Chatollet, har jeg fået oplyst, har været i familiens eje med en notits fra Eduard om, at han købte chatollet. Auktionsprotokollerne er imidlertid brændt omkring år 1900, så historien kan ikke bekræftes. Den nærmere baggrund for hans velstand er ukendt.

Tiden efter Wilhelmines død i 1855

Eduard lever videre og tilsyneladende alene på Næsbyholm, indtil han engang i 1870'erne flytter tilbage til København som pensionist. Hvornår han flytter tilbage, vides ikke, men før maj 1879 bor han i et lejet værelse i forhuset i Badstuestræde 5 på 2. sal.

Eduard siddende i havestolen

Midt i 1896 flytter han til enkefru Willumsen på Vesterbro, nærmere bestemt Valdemarsgade 53 på hjørnet af Istedgade. Her dør Eduard den 26. november 1896, 80 år gammel, og han bliver begravet på Vestre Kirkegård. Enkefru Willumsen er ikke hvem som helst. Det er hans yngste datter, Betty.

Epilog

Det er velkendt, at anonyme fødsler på Fødselsstiftelsen har givet anledning til mange rygter om blå blod i årene. En skrøne, som jeg også har hørt om min familie, før jeg lærte Eduard at kende. Derfor denne pudsige historie om Eduards søn Albert:

“It has been rumored, but never confirmed, that Albert Edvard Emilius Hagerup is a descendant of the royal family of Denmark. He fell into disfavor, the only member of his family to do so, and could no longer live with the royal family, however, he was still allowed to attend an exclusive club for male members of the royal family. His “sin”, it is rumored, was that he fell in love with, and married, one of the castle maids.

It is also rumored, but not confirmed, that Albert Edvard Emilius Hagerup was related to Nina Hagerup who was married to Edvard Greig, the composer, of Norway.”

Dette er skrevet i 1988 i et forord til en slægtshistorie om Hans Christian Hagerup, en sønnesøn til Eduard, der udvandrede til østkysten af USA i 1899. Skrevet af Reba Hagerup, en svigerdatter til Hans Christian Hagerup.

Skriv til os

I vores store, brede medlemsskare er der sikkert mange, der ligger inde med spændende viden og nyttige erfaringer inden for slægtsforskningen. Dem skal vi dele med hinanden, så skriv endelig løs! Vi modtager gerne gode slægtshistorier, men prioriterer højt, at der skal være noget at lære af dem, som brug af særlige metoder, kilder, nyttige sider på nettet m.v. Redaktionen hjælper gerne med den sproglige udformning, hvis det skulle være et problem.

Skriv artiklen i Word eller anden tekstbehandler og send evt. illustrationer som særskilte billedfiler; de må *ikke* være indsat i et Word-dokument. Husk, at der ikke må være ophavsretsproblemer med billederne; spørg redaktionen, hvis du

er i tvivl. Undlad gerne at formatere teksten – vores layouter sletter alligevel alle forsøg på opsætning af artiklerne og sætter dem op på sin måde. Angiv gerne, hvor billederne skal placeres eller vedhæft et udkast som PDF, hvis du har gjort dig tanker om layoutet.

Vi glæder os til at høre fra jer!

*Kærlig hilsen
Redaktionen*

EN GULDGRUBE AF AALBORG-FOTOGRAFIER

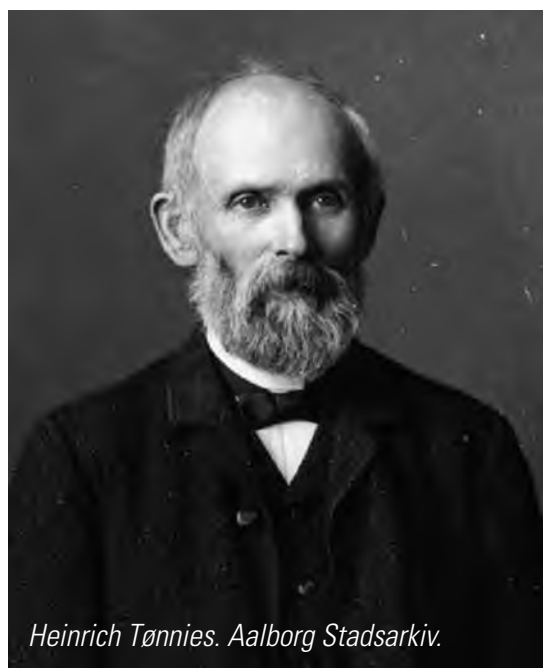
Medlem Klavs Guldager
har sendt følgende beretning:

Som gammel Aalborgdreng har jeg haft stor glæde af Aalborg Stadsarkiv, der har været særdeles hjælpsom. En dag spurgte jeg, om de måske havde noget vedrørende gamle fotos, da min mor havde efterladt sig billeder, hvorpå der ikke var skrevet navne, men dog et bestillingsnummer.

Specielt et foto voldte kvaler, men ved hjælp af bestillingsnummeret fik jeg oplyst navnet på den person, der havde bestilt fotoet, samt at det var en genbestilling af et billede taget i 1897. Samtidig fik jeg oplyst navn og adresse på bestilleren i Aalborg. Gadenavnet var tilfældigvis det samme som det, hvor min mors forældre senere boede.

Bestillerens navn var mig ikke bekendt, men jeg slog op her og der og fandt ud af, at bestilleren havde skiftet efternavn pga. ægteskab, men var født i samme sogn som min ene oldemor. Det viste sig, at denne 'ukendte' person og min oldemor rent faktisk var søstre, og at personen på fotoet var deres fælles mor og dermed min tipoldemor.

Det havde jeg aldrig nogensinde fundet ud af på anden vis! Så hurra for Tønnies. Jeg kan fint huske forretningen på Ny-torv, men har aldrig vidst, at alt, hvad H. Tønnies selv lavede op til sin død i 1903, var så komplet bevaret. Jeg er ret ny i slægtsforskning, så det var lidt af en åbenbaring for mig.

Heinrich Tønnies. Aalborg Stadsarkiv.

Den beretning blev anledning til at kaste spotlys på den store fotosamling. Den er godt nok ikke en nyhed, men der er sikkert en del, som ikke kender den, og den fortjener bestemt opmærksomhed.

Hvem var Tønnies?

Johann Georg Heinrich Ludwig Tønnies var født i Grünenplan, Braunschweig i 1825. Han var uddannet glassliber og -maler, men i 1847 slog han sig ned i Danmark, hvor han lærte den tidlige form for fotografi, daguerreotypi, og fra 1856 arbejdede han som fotograf i Aalborg. Han tog mange traditionelle portrætter, men udmærkede sig også ved at tage billeder, der viste folk i hverdagen, fx i arbejdstøjet. Desuden forevige han soldater på vej til krigen 1864, og han tog mange fotos ude i byen og omegnen, bl.a. den første jernbanebro over Limfjorden.

Tønnies' store atelier. Personerne er familie og ansatte. Aalborg Stadsarkiv.

Tønnies blev en meget velhavende mand med et stort, flot atelier med glasfacade og ovenlys, hvor der kunne foregå flere optagelser samtidig. Han havde op til 15 ansatte. Henning Bender, tidligere leder af stadsarkivet, fortæller i en artikel om arbejdet som fotograf i pionertiden:

Eksponeringstiden var op mod et minut, men Tønnies retoucherede øjnene, så de ikke var slørede af at blinke. Og ikke nok med det: Han glattede rynker ud, gjorde kvinderne slankere og lavede snevejr, hvis det var nødvendigt. Var en af personerne til et gruppeportræt forhindret i at møde op, gjorde Tønnies bare plads til vedkommende og indkopierede personen senere. Nogle gange blev det færdige sort/hvide

papirtryk også peppet op med for eksempel lidt farve på læberne.

Det er de lange eksponeringstider, der gør, at folk ofte sidder og står, så de har noget at støtte sig til. Det vigtigste er dog nakkestativet, der holder hovedet stille - ofte kan man se foden stikke frem bag den portrætterede.

Foto-negativerne var relativt store. Man kunne ikke lave forstørrelser, derfor skulle negativerne have samme størrelse som de ønskede papirbilleder (kilde: <https://www.fotohistorie.com/toumInnies-h-aalborg.html>).

Fotosamlingen

Da Tønnies døde i 1903 i Aalborg, efterlod han sig 170.000 fotoplader. Firmaet, Atelier H. Tønnies, eksisterede frem til 1974, og hele hans arkiv, både negativer og protokoller, er bevaret og findes i dag på Aalborg Stadsarkiv, hvor det er søgbart på adressen: <https://aalborgstadsarkiv.dk/>. Nederst i venstre hjørne findes linket til Tønnies Fotosamling.

Et eksempel på Tønnies fotos fra hverdagslivet: en håndværker med værktøjskasse og en øl. Aalborg Stadsarkiv.

Samlingen består af næsten 18.300 arkivalier. Søgningen har øverst et søgefelt, hvor der kan søges frit på emner, personer, stednavne og begivenheder – og altså også bestillingsnumre. Du kan desuden vælge at tidsbegrænse søgningen ved hjælp af felterne 'Fra' og 'Til'. Hvad du får ud af søgningen, vil selvfølgelig afhænge af dine søgeord, og hvor bredt du søger, men ofte vil du få en ganske overvældende række hits. Resultatet af søgningerne vil blive præsenteret som en liste med en miniversion af billedet og en kort beskrivelse; vil du se en større gengivelse af billedet, klikker du på titlen – ofte noget af la 'Billede (Bxxxx)' – hvorefter billedet toner frem nederst på siden med udførlige noter.

En søgning i fotosamlingen på 'kongebesøg'. Der er klikket på det første billede, som viser kvinder og børn i Østerågade ved et besøg af Frederik VIII.

Det er langt fra alle billeder, der er tilgængelige på siden, men alle kan søges. Ved billeder, der ikke er digitaliserede, må du nøjes med oplysninger om fotobestilleren og en mere eller mindre kortfattet beskrivelse. Det er heller ikke Tønnies, der har stået bag kameraet ved alle optagelser i samlingen. Mange billeder er fra årene efter hans død, nogle så sent som fra 1960'erne, men de stammer alle fra hans atelier.

Samtlige billeder er forsynet med et link, som du kan bruge, hvis du ønsker at bestille eller forespørge på billedet.

Kathrine Tobiassen

ORDINÆR GENERALFORSAMLING

LØRDAG 20. APRIL 2024

Der indkaldes hermed til ordinær generalforsamling i Danske Slægtsforskere lørdag den 20. april 2024 kl. 14 på Milling Hotel Park, Viaduktvej 28, 5500 Middelfart.

Dagsorden:

1. Valg af dirigent og stemmetællere.
2. Bestyrelsen aflægger beretning for det forløbne år.
3. Kassereren fremlægger det reviderede regnskab til godkendelse.
4. Godkendelse af budget for det nuværende og det kommende år samt godkendelse af kontingent for 2025.
5. Behandling af indkomne forslag.
6. Valg til bestyrelsen.
  - a. Valg af formand: På valg Kirsten Sanders.
  - b. Valg af bestyrelsesmedlemmer: På valg Kathrine Tobiasen, Karen Bendix Larsen, Jesper Skov og Michael Dupont.
  - c. Valg af suppleanter: På valg Yvonne Christiansen og John Buch Larsen.
7. Valg af interne revisorer.
  - a. Valg af en intern revisor for to år: På valg Svend Erik Christiansen.
  - b. Valg af en revisorsuppleant for et år: På valg Knud Spangso.
8. Eventuelt.

Før generalforsamlingen vil der være foredrag ved Ole Magnus Mølbak Andersen fra Rigsarkivet.

Deltagelse i foredrag og let frokost er åben også for ledsagere.

I forbindelse med generalforsamlingen vil Ole Magnus Mølbak Andersen fra Rigsarkivet fortælle om, hvad der sker af nyt på arkivet.

Deltagelse i frokosten kræver tilmelding af hensyn til forplejningen, og ikke-medlemmer skal betale 150 kr for at deltage.

Tilmelding sker på <https://dsshop2.dk/shop/15-arrangementer/>
Deltagelse i generalforsamlingen er forbeholdt medlemmer af Danske Slægtsforskere.

Program:

10.00 – 11.00: Ankomst, registrering, kaffe og croissant
11.00 – 13.00: Foredrag v/Ole Magnus Mølbak Andersen
13.00 – 14.00: Let frokost
14.00 – 16.00: Generalforsamling

HJÆLP TIL SØGNING I UDLANDET

Søger du familie i USA, Canada, UK, Østrig, Ungarn, Tjekkiet eller Australien?

Så skal du være klar over, at der sidder en gruppe forskere i disse lande klar til at hjælpe dig – som tak for den hjælp, de selv har fået af danske forskere. Alt hvad du skal gøre, er at sende dem en mail og forklare, hvad du søger efter. Du finder deres navne og mailadresser vores forum forum.slægt.dk/index.php > AneEfterlysning > emnet *Hjælp til søgning i udlandet* (øverst på siden blandt de faste indlæg).

Brug endelig dette fine tilbud!

BESTYRELSENS BERETNING FOR ÅRET 2023

2023 har været et godt og aktivt år for foreningen, hvor vi har haft stærkt fokus på at udvide og intensivere foreningens tilbud til vores medlemmer.

Vi har afholdt 6 bestyrelsesmøder, hvoraf det ene var en strategiske weekend, hvor vi også lige skulle prøve det nye sted af, hvor vi havde planlagt at afholde Slægtshistorisk Weekend.

De mange arbejdsopgaver, som hviler på bestyrelsens medlemmer og på de personer, der sidder i de enkelte udvalg, bliver løst godt og effektivt, også selv om det ind imellem godt kan trække lidt tænder ud. Det er dejligt at mærke, at alle deltager i bestyrelsesarbejdet med stor ansvarlighed for den fælles opgaveløsning.

Sidste års generalforsamling blev holdt i smukke omgivelser på Holmegaard Værk.

Administrationen

Foreningens administration varetages i al væsentlighed af en ekspeditionsmedarbejder (ekspedition og medlemsforhold), en ekstern bogholder, en kasserer og en administrationsansvarlig. Arbejdet forløb sidste år gnidningsfrit og uden væsentlige udfordringer.

Vi har skiftet revisorfirma til Mer Revision A/S. Det betød en del opstartsarbejde i begyndelsen af 2023, men vi er rigtig godt tilfredse med den service, revisionsfirmaet giver.

Økonomi

Foreningen havde et budget for året med kr. 50.000 i overskud. På trods af inflation, forhøjede udgifter og svagt faldende medlemstal, lykkedes det at slutte året med et noget højere overskud end budgetteret, idet indtægterne endte højere end budgettet på flere poster, blandt andet afholdelse af arrangementer, materialesalg og indtægter fra udlodningsmidler og fonde.

Udgifterne endte lavere end budgettet, og det var især omkostningerne til administration, herunder ekspeditionen og regnskabsafdelingen, der var under det budgetterede.

Foreningens regnskab har udvist overskud årligt siden 2019, og i 2023 kunne vi således igen styrke foreningens egenkapital, der foruden likvide midler består af en ejendom (kontorlokaler), værdisat til 2,4 mio. kr. Foreningen må siges at være velkonsolideret.

Året endte med 7.500 medlemmer af Danske Slægtsforskere. Det er et mindre fald på 1,7%, hvilket er på samme niveau som medlemsudviklingen i 2022.

Slægtsforskeren

Medlemsbladet er også i 2023 kommet i fire numre med 72-76 sider, fyldt med artikler, slægtshistorier og diverse tips og informationer. Mange medlemmer deler ivrigt deres erfaringer og historier med andre, og skrivelysten er stor. Stor tak til alle bidragyderne.

Temaerne har i årets løb været omkring så forskellige emner som håndværk og lavsvæsen, landboreformerne, folkelige bevægelser og kirkebøgernes mangfoldige ekstra oplysninger. Nye slægtsforskere har kunnet orientere sig i bl.a. folketællinger, flytninger, lægdsruller og ejendoms historie. Og i hvert nummer har alle kunnet øve sig i tyde gotiske kragetæer.

Redaktionsgruppen er blevet udvidet med John Buch Larsen.

Hjemmesiden og Forum

Vores mange hjemmesidesider, som både består af egne og arvede sider, er igen i år velbesøgte. Vores forum, facebook-side, wiki og dødsregistre er blandt de mest anvendte. Vi har løbende arbejdet på at opdatere både teknik og indhold, og det arbejde vil fortsætte i de kommende år.

Besøgstallet på Danske Slægtsforskeres Forum er nok præget af, at der i dag er mange frit tilgængelige muligheder for at få hjælp til problemer i slægtsforskningen, ikke mindst de mange forskellige grupper på Facebook. Men der er stadig travlt på Forum! I årets løb blev 8.292 nye brugere registreret, og der blev i alt postet 42.781 nye indlæg.

De suverænt mest brugte grupper er klart AneEfterlysning og Hjælp til tyding af tekster m.v. med hver langt over 400.000 indlæg. Hjælpsomheden er fortsat enorm; tre højdespringere blandt hjælperne er registreret for mellem svimlende 45.333 og 23.273 indlæg. Generelt ligger standarden højt, og kvaliteten af de svar, man får i Forum, overgår ikke andre steder.

Nyhedsbreve

Foreningen udsendte sidste år 24 nyhedsbreve. Halvdelen af disse var med nyheder fra Danske Slægtsforskere, der udsendes til ca. 8.500 personer. Der er stor interesse for disse nyhedsbreve, da andelen, der jævnligt læser disse og åbner links til yderligere oplysninger, ligger på 75%.

Den anden halvdel af nyhedsbrevene fokuserer på foreningens bibliotek, Danskernes Historie Online. Disse nyhedsbreve udsendes til ca. 15.500 personer, idet de også udsendes til et stort antal ikke-medlemmer af foreningen.

Nyhedsbrevene er en vigtig kommunikationskanal til medlemmerne, hvor vi blandt andet annoncerer de mange særlige medlemstilbud, som Danske Slægtsforskere tilbyder.

Publikationer og materialesalg

Sidste år bød på en vigtig udgivelse fra foreningen, idet bogen "DNA-Slægtsforskning" udkom i september måned. Det første oplag på 500 stk. blev meget hurtigt udsolgt, og den er nu trykt i andet oplag.

I alt solgte Danske Slægtsforskere 1.400 bøger sidste år. Langt de fleste – nemlig 70 % - var salg af foreningens egne udgivelser såsom nævnte bog om DNA. Men også vores forhandling af DNA testkit fra FamilyTree DNA er blevet meget populær og understreger, hvor vigtigt et emne DNA-slægtsforskning er blevet.

Bogudgivelserne og webshoppen bidrager positivt til foreningens økonomi med omkring kr. 100.000 i 2023.

Facebook og andre internetkanaler

Slægtsforskning. Gruppen har nu mere end 30.000 medlemmer. Spørge- og hjælpelysten er stor, og det er dejligt at opleve de mange frivillige, der med stor viden og indsigt hjælper med både stort og småt.

DNA-Slægtsforskning med 3.600 medlemmer er stedet, hvor man kan blive inspireret eller få hjælp til at komme i gang med eller videre med sine DNA-undersøgelser.

I virkeligheden er det ikke ukompliceret at give online hjælp til andre personers DNA-tests, da man jo ikke har adgang til at se de enkelte resultater, så derfor kunne man overveje en form for hjælp, hvor man kan overtage den anden persons pc og derigennem give en mere kvalificeret hjælp. Dette er et af de tiltag, som bestyrelsen overvejer at kunne tilbyde vores medlemmer. Men det kræver jo først og fremmest, at der er kompetente personer, som er villige til at stille sig til rådighed til denne type "fjernsupport". Det kunne være interessant at høre vores medlemmers reaktion på et sådant tiltag.

FB-gruppen Genealogy Research Denmark har haft vokseværk

og har nu 2.000 medlemmer. Gruppen er specielt målrettet engelsktalende slægtsforskere, der har brug for hjælp til deres forskning efter danske aner. Gruppen er godt besøgt, og det er en fornøjelse at indvi de engelsktalende i de mange særheder, der findes i fx navngivning og kirkebøger.

Slægtshistorier er en ny gruppe, hvor medlemmerne har mulighed for at dele deres gode historier om slægten, lægge billeder op og i det hele taget hygge sig sammen. Denne gruppe har sneget sig op på 1.000 medlemmer, og det er tydeligt, at gruppens medlemmer nyder at fortælle om deres seneste opdagelser og prale af deres nyeste fund.

Slægtsforskernes Bibliotek – Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online fortsatte i 2023 sin hastige udvikling med en række nye projekter og voksende bestand af titler online. Der blev tilføjet 12.500 nye titler til online-samlingen, der nu tæller ca. 42.000 bøger og tidsskrifter. Dermed har biblioteket etableret sig som Danmarks største digitaliseringsprojekt inden for dansk faglitteratur.

Online-titlerne blev downloadet næsten 1,5 mio. gange sidste år, hvilket er en stigning på 26 % i forhold til året før.

I løbet af året skiftede biblioteket navn fra Slægtsforskernes Bibliotek til Danskernes Historie Online for at markere bibliotekets mere generelle fokus – der også kom til udtryk gennem en længe ventet aftale med folkebibliotekerne. Herefter kan vore online-titler også søges gennem bibliotekernes fælles søgemaskine bibliotek.dk og dermed nå ud til alle danskere.

Et stort projekt inden for dansk søfartshistorie blev startet sidste år. Sammen med M/S Museet for Søfart i Helsingør digitaliserer biblioteket deres omfattende kartotek over navne relateret til søfart. Kartoteket er et unikt redskab til information om danske skibe, søfolk, rederier og andre navneoplysninger fra søfartens historie.

Et andet projekt var digitaliseringen af Ole Rostocks store kartotek over slægtsvåben hos Rigsarkivet. De 8.000 kartotekskort viser og beskriver våbenskjolde for ikke kun adelen, men også i høj grad for de mange borgerlige, der har antaget et slægtsvåben. Våbenskjoldene kan søges på både udseende og slægtsnavn.

Yderligere information om Danskernes Historie Onlines arbejde i 2023 kan læses i bibliotekets årsberetning, der findes på hjemmesiden slaegtsbibliotek.dk under "Om biblioteket".

Lokalforeningsrådet

Lokalforeningsrådet har i 2023 afholdt et enkelt møde. Der er god synergi og meningsudveksling, og man fornemmer, at lokalforeningerne har stor glæde af at mødes. Hans Mølgaard er stadig leder af rådet og deltager dermed i arbejdet i Danske Slægtsforskere bestyrelse sammen med Kurt Pajbjerg.

Markedsføringsudvalget

Ved foreningens strategiweekend i juni var hovedemnerne vores markedsføring, og hvordan vi når ud til både vores eksisterende medlemmerne og vores nye potentielle medlemmer med vores forskellige tilbud. Det skete i lyset af to udviklinger inden for slægtsforskning: Den stærkt øgede interesse i DNA-slægtsforskning og en stor andel af personer, der er mere interesseret i familiehistorie for den nærmeste familie end i traditionel slægtsforskning.

Vi har brug for at styrke vores markedsføring, bl.a. til disse nye målgrupper, og vi ser derfor fortsat på, hvordan vi kan få bedre kompetencer inden for dette område, bl.a. ved et øget samarbejde med eksterne parter. Et af de konkrete resultater er udarbejdelse af en helt ny hvervefolder.

I forbindelse med en revision af foreningens hjemmesider er det besluttet at udvikle en særlig DNA-hjemmeside, der skal hjælpe nye interesserede i gang med deres DNA-slægtsforskning. Vi kan se, at mange af de slægtsinteresserede starter med at tage en DNA-test. Vores nye hjemmeside er målrettet denne gruppe og vil hjælpe dem i gang – og senere forhåbentlig få dem gjort interesseret i egentlig slægtsforskning.

Der er trykt et nyt – opdateret – oplag af den gratis "Ny i slægtsforskning".

For første gang i mange år indrykkede foreningen annoncer i andre blade. Det var biblioteket, der markedsførte sit nye navn i magasinet Historie fra Bonnier. Den elektroniske markedsføring sker primært gennem Google Ads, der er en stor del af markedsføringsbudgettet, samt i vore Facebook-grupper.

Historiske Dage i Øksnehallen

Historiske Dage løb af stablen i weekenden den 18-19. marts 2023. Det blev et usædvanlig velbesøgt arrangement med en vækst i besøgstallet på ca. 30 %, og vi solgte også rekordman-

Danske Slægtsforskeres stand på Historiske Dage i Øksnehallen var velbesøgt.

ge bøger, nemlig for mere end kr. 20.000. Det var muligt for foreningen at uddele fribilletter til vores medlemmer – det blev til 670 gratis billetter med en værdi på over kr. 100.000.

Som noget nyt, var vi inviteret til at holde to foredrag på scenerne. Kirsten Sanders fortalte om slægtsforskning (introduktion) mens Per Hundevad Andersen fortalte om slægtens myter.

Aktivitetsudvalget

MyHeritage

Gennem en aftale med MyHeritage er det nu muligt for medlemmer af Danske Slægtsforskere at købe komplet abonnement til nedsat pris, hvor samme pris fastholdes i 5 år i alt. Når du har et komplet abonnement, kan du fx søge i folketællingen for 1940 samt i alle de danske og internationale oplysninger, MyHeritage har liggende, såvel som de slægtstræer, som brugerne har oprettet.

Ancestry

Ligeledes er det lykkedes at indgå aftale med Ancestry om, at medlemmer af Danske Slægtsforskere kan købe abonnement på Ancestry med 25% rabat. Abonnementet giver adgang til søgning i en af verdens største databaser for slægtsforskere.

DNA-kits fra FamilyTreeDNA

Endelig har Danske Slægtsforskere fået ret til at forhandle DNA-kits fra FamilyTreeDNA, som vi sælger til særligt reduceret pris til vores medlemmer.

Samarbejde med Slekt og Data, Norge

Slekt og Data, Norge, har en glimrende hjemmeside med mange gode hjælpemidler til slægtsforskning i Norge. Som medlem af Danske Slægtsforskere kan man få gratis adgang til denne hjemmeside, som ellers kun er tilgængelig for betalende medlemmer af Slekt og Data, Norge. Som medlem af Danske Slægtsforskere kan man også købe varer i deres webshop med den angivne medlemsrabat.

Samarbejde med Sveriges Släktforskarförbund

Som medlem af Danske Slægtsforskere kan du købe bl.a. Sveriges dødbok 9 til nedsat pris. Den danske rabat gælder også andre varer i deres webshop, hvor der er medlemsrabat.

DNA-kursus i Odense

De fleste af jer har formodentlig bemærket, at vi er begyndt at holde kurser for medlemmer af Danske Slægtsforskere. Det seneste var i Odense i efteråret 2023, hvor 25 kursister og godt en håndfuld hjælpere mødtes for at blive klogere på DNA-slægtsforskning. Hidtil har alle sådanne kursus-dage handlet om netop DNA-slægtsforskning, og de har alle været så populære, at folk har været på venteliste. Derfor leger vi i bestyrelsen med tanken om, at udvide kataloget, så vi også fremover vil tilbyde

kurser med andre slægtshistoriske temaer som et tilbud til foreningens medlemmer.

Slægtshistorisk Weekend

Det var 136 glade slægtsforskere, som den 29. september mødte op i helt nye omgivelser på Kysthotellet i Grenaa for sammen at få friske indspark til deres videre forskning - og for at mødes med alle de andre. Det var en stor fornøjelse, at så mange nye deltagere havde valgt at være med.

Vi hørte om Danskernes Historie Online, om dameundertøj gennem tiderne, om faderskabssager, om natmænd på Kalundborgegnen, om DNA, om at skrive slægtshistorie og om danske stednavne.

Årets Slægtsforskerpris gik til Rigsarkivet for deres indtastningsportal, som gør det muligt for alle de frivillige at have et sted, hvor deres indskannede materiale bliver gjort tilgængeligt for indtastning - til glæde for alle slægtsforskere i Danmark.

Alt i alt en weekend i slægtsforskningens tegn, spækket med alt det bedste.

Slægtshistorisk weekend 2024 bliver ligeledes på Kysthotellet i Grenaa, og den kommer til at foregå 4.-6. oktober 2024.

Dodsregister.dk

Denne hjemmeside, <https://dodsregister.dk/default.aspx>, der blev lanceret i december 2020, lider heldigvis af konstant voksevækst, både i indhold og i besøgstal. I 2023 rundede vi 810.000 årlige søgninger, eller 2,8 mio. søgninger i alt.

P.t. rummer dodsregister.dk 1,65 mio. dødsfald, og vi ser frem til hver gang, der bliver tastet en lægekreds færdig på Rigsarkivets indtastningsportal, for så kommer der nye navne ind på hjemmesiden.

Rigsarkivet

Danske Slægtsforskere noterer sig med glæde, at samarbejdet mellem Rigsarkivet og Danske Slægtsforskere kører gnidningsfrit. Samarbejdet viser sig bl.a. i den store velvillighed, hvormed Rigsarkivet overlader data til Danske Slægtsforskere forskellige projekter, som fx det ovennævnte dødsregister, hvor vi løbende modtager nye indtastninger af dødsattester fra indtastningsportalen.

Danske Slægtsforskere har også deltaget som betatere i Rigsarkivets forskellige projekter i forbindelse med ny hjemmeside og i forbindelse med Link-Lives projektet.

Andre institutioner

Forsorgsmuseet

Forsorgsmuseet har et projekt, der hedder Retten til egen historie. Projektet går ud på at hjælpe tidligere anbragte til at få

En af årets største begivenheder var Slægtshistorisk Weekend, der blev holdt i Grenaa.

kendskab til deres fortid gennem udarbejdelse af slægtshistorier/slægtstræer for de personer, der ønsker dette.

I denne forbindelse er der etableret en lille gruppe mennesker – medlemmer af Danske Slægtsforskere – der dedikerer tid til at udarbejde disse slægtshistorier.

Indtil nu er der udarbejdet ca 50-60 slægtshistorier, og de tilbagemeldinger, vi får fra de tidligere anbragte, viser med stor tydelighed, hvor meget vores arbejde betyder for disse personer. Vi forventer, at dette arbejde fortsætter 1-2 år endnu.

Folkeuniversitetet

Danske Slægtsforskere har haft en længere dialog med Folkeuniversitetet med henblik på at få bedre vilkår for vores lokalforeninger til at kunne arrangere foredrag under Folkeuniversitetets overordnede paraply. Dette har foreløbig resulteret i, at lokalforeninger, der ikke umiddelbart har en lokalkomiteé i deres område, kan anvende de nedennævnte folkeuniversiteter.

Folkeuniversitetets Komitestyrelse skriver: Vi er meget glade for samarbejdet med jer og jeres foreninger og ønsker at tilbyde en løsning, der kan understøtte det fortsatte gode samarbejde, vi ved allerede foregår flere steder. Derfor har vi forud for denne mail kontaktet en række komiteer, der venligst vil stille sig til rådighed for henvendelser fra slægtsforskningsforeninger om samarbejde lokalt. Vi henviser derfor til, at de lokale slægtsforskningsforeninger i første omgang fortsat søger samarbejde med deres nærmeste lokale folkeuniversitet, men i de tilfælde, hvor det ikke er muligt her at indgå samarbejde, kan slægtsforskningsforeningerne kontakte en af flg. nærmest beliggende folkeuniversiteter med henblik på nærmere aftale om samarbejde:

Helsingør Folkeuniversitet: helsingorfu@gmail.com eller pekandrup@gmail.com

Bjerringbro Folkeuniversitet: ahoejen@gmail.com

Thisted Folkeuniversitet: adammm@mail.tele.dk

Sønderborg Folkeuniversitet: fu.soenderborg@gmail.com

FRA BORUP OG ENGHØJ SOGNE

Der er grøde i arbejdet med lokalhistorie ude omkring i riget, og det ene sogn – eller mindre landsbyer – efter det andet får deres historie rullet ud i bogform. Et af de seneste eksempler er Borup og Enghøj Sogne lige nord for Randers Købstad, der nu er beskrevet i et stort, flot bogværk.

Initiativet kom i gang, da en gruppe tidligere elever på Helsted Skole ønskede at fremstille et skrift om skolen. Det fik interessen til at brede sig; Hvorfor ikke tage hele sognet med? Lokalhistoriker Karl A. Johansen, der tidligere har udgivet bøger om to sogne syd for Randers, Haslund og Ølst, påtog sig at være ankermand i projektet, og der blev dannet en historieggruppe på 4, som alle på forskellig vis har bidraget til bogen.

Borup Sogn, der i dag er en del af Randers Kommune, består af fire gamle landsbyer, Borup, Helsted, Bjergby og Kondrup. Enghøj Sogn er i denne sammenhæng en opkomling, en følge af befolkningstilvæksten, der betød, at sognet 1994 blev udskilt fra Sct. Clemens Sogn i Randers. Det nye sogn får et par sider og en håndfuld relevante billeder i bogen, der ellers koncentrerer sig om de gamle byer.

Der er tale om en gedigen sognehistorie, der forsøger at komme hele vejen rundt om emnet, og naturligvis indledes der med et fyldigt afsnit om den forhistoriske periode ved arkæolog Ernst Stidsing. Her følger vi udviklingen fra de ældste, sparsomme fund fra bondestenalderen op gennem bronze- og jernalderen, der byder på flere rige udgravninger og viser, at der allerede på dette tidspunkt var bosættninger på stedet.

Herefter følger hovedafsnittene om de fire byer. Der er afgjort mest at berette om Borup og Helsted, som derfor samlet breder sig over 3/4 af bogen. Der er tale om klassisk lokalhistorie, hvor der fortælles om navnenes oprindelse, om kirkerne, skolerne, herunder rytterskolen i Borup, og smedjerne, som har været de mest markante bygninger og institutioner i de små samfund. Præster og lærere gennem århundreder præsenteres med de oplysninger, det har været muligt at finde.

Også forsamlingshuse, brugsforeninger og møller får deres beskrivelse; der har været vandmøller i både Borup og Helsted, og den sidste, Oust Mølle, kan spores tilbage til Valdemar Atterdags tid og var i 17-1800-tallene sognets største arbejdsplads. Gården Helstedgaard, der op gennem

Karl A. Johansen: Borup og Enghøj Sogne fra stenalder til nutid. Lokalhistorie fra landsbyerne Borup – Helsted – Bjergby – Kondrup. Helsted Historieggruppe, 2023. 411 s., illustreret. Pris 300 kr.

Kan bestilles på e-mail: borup.enghoj@gmail.com eller telf. 86 44 72 34 eller 21 18 48 34.

1900-tallet udmærkede sig ved en særlig spændende historie, får også sit eget kapitel ved Stefan Heilskov-Rousing. Helsted Ungdoms- og Idrætsforening, der har kunnet glæde sig over flere flotte resultater især på håndboldbanerne, gøres der ligeledes en del ud af.

Hovedsagen er dog gårdhistorierne. Hvert matrikelnummer i sognene tages op, fra store gårde til husmandssteder og beskedne huse. De gamle, oprindelige gårde og fæsteforholdene i 16-1700-tallene, hvor Mariager Kloster og Dronningborg Slot var de vigtigste godsejere, behandles kyndigt af lokalhistoriker Ivan Kondrup, mens Karl A. Johansen tager over, når det drejer sig om de senere udstykninger og byernes huse. Overalt lægges der vægt på ejer- og fæsteforholdene; ved hver ejendom får vi ejere/fæstere beskrevet i overskuelige oversigter med årstal og oplysninger om ægtefæller og datoer for evt. skæder. Er der sket noget bemærkelsesværdigt på en gård, kan der godt bruges et par sætninger på det, men generelt er det de kolde fakta og oplysninger fra kirkebøger og folketællinger, der er fokus på. Gårdhistorierne kommer således til at fungere som et fint afsæt for yderligere studier i ejendommene.

Bogen er meget rigt illustreret med både gamle billeder hentet i lokalarkiverne og fra de omhandlede familier, og med nye fotos, hvoraf mange er taget af hovedforfatteren. Desuden er der mange klip fra lokale aviser; ikke mindst kapitlerne om sportsforeningerne suppleres med artikler, notitser og billeder fra aviserne. For alle med rødder i Borup Sogn vil det være ren fornøjelse at blade i bogen, der er smukt udstyret, indbundet og trykt på godt papir. Den er udgivet med støtte fra VELUX Fonden.

HISTORIER FRA KATTERØD

Bogen "Katterød" er med sine rigt illustrerede fortællinger en bog, som alle med slægt i Katterød bør anskaffe sig. Særligt afsnittet, hvor ejendom for ejendom beskrives fra første fæster til i dag, og det omfattende navneregister vil man sætte stor pris på.

Men bogen fortæller også om Katterød som et lokalsamfund, der fra oldtid til nutid har gennemlevet store drømme og forandringer, og mængden af indfaldsvinkler er stor: foreningslivet, jernbanen, hospitalet, skolerne og mange flere aspekter af Katterøds historie tages op.

For folk, der ikke har haft slægt i Katterød, er bogen et inspirerende studie i, hvor meget lokalarkiverne ofte ligger inde med af foto

Lennart Weber og John Krog:
Katterød. Portræt af en sydfynsk landsby.
Webers Forlag, 2023.
Hardback, 224 sider, illustreret.
Pris: ca. 220 kr.

og anden dokumentation, som enhver lokal- og slægtshistoriker vil elske.

Anmeldt af Peter Olsen.

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

Personalhistorisk Tidsskrift er en hæderkronet institution, der snart kan fejre 150 årsjubælum, idet det er udkommet siden 1880. Udgiver er Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie, der sammen med Danske Slægtsforskere udgør rigets to landsdækkende foreninger for slægts- og personalhistorisk interesserede. De første mange år kom tidsskriftet to gange årligt, men siden 2014 har der været tale om en enkelt årlig udgivelse, som til gengæld er en flot indbundet bog i et smukt og indbydende layout.

De sidste par år har indholdet være en blandet bolsjepose, og det gælder også den nyeste udgave fra 2023. Der spændes vidt, både med hensyn til tid og sted. Vi starter med en rundtur med kongelige og diplomater midt i 1700-tallet i Jørgen Benderfeldts artikel om Frederik V's søster, der ikke helt fik den ægtefælle, hun kunne ønske sig, men måske blot ville væk fra det pietistiske miljø ved hoffet. Da hun i sit lille tyske fyrstendømme skulle have barselsvisit af den danske ambassadør, giver det anledning til at berette om livet i samfundets højeste cirkler og om bl.a. karrieremuligheder og besværlige rejser. Derefter tager vi et mindre spring ned i klasserne, når vi bliver inviteret på togt med skipperen på et dansk slaveskib, et hverv, der gjorde det muligt for ham at investere i både en ejendom og et skib.

I den anden ende af standsskalaen finder vi en tysk indvandrerfamilie, der kom til Aarhus omkring 1850 og måtte klare sig ved tyveri og bedrag, mindre forseelser måske, som ikke desto mindre sikrede familiemedlemmerne flere ophold på vand og brød og i forbedringshus. I de næste generationer gik det dog langsomt fremad for familien. Der bydes også på en oprørende beretning om mange dødsfald blandt små børn i et område på Fyn midt i 1800-tallet, som distriktslægen forbavsende nok ikke fandt værdige til at indgå i de statistikker, han skulle udarbejde.

Endelig undersøger Michael Dupont i en artikel, hvor udbredt slægtskabet mellem forskellige medlemmer af Danske Kancelli var i 1743, et forhold, der nemt kunne vække mistanke om nepo-

Personalhistorisk Tidsskrift 2023.
Redigeret af Torben Albret Kristensen; anmelderredaktør Tommy P. Christensen.
Udgivet af Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie.
263 s., rigt illustreret i farver.

tisme; man skulle have sit netværk og sine forbindelser på plads for at gøre sig forhåbning om en karriere i ministerierne. Jørgen Mikkelsen viser med mange eksempler i den afsluttende artikel, at der kan gøres virkelig spændende fund i Rigsarkivets ellers lidt upåagtede håndskriftsamling.

Som det fremgår, kan PHT byde på en række læseværdige og interessante artikler, der kan gøre læseren klogere på mange ting, men der er endnu en god grund til at beskæftige sig med tidsskriftet. Ca. 1/3 af indholdet består af grundige anmeldelser af en stor del af årets høst af bøger inden for området. I 2023-udgaven er 20 bøger kommet under anmeldernes lup; hvad enten du har lyst til at følge med i, hvad der kommer af nyt indenfor historisk og personalhistorisk litteratur, eller du bare er på udkig efter godt læsestof, er PHT er rigtig godt sted at gå hen.

Redaktøren, Torben Albret Kristensen, bebuder i sin indledning, at PHT i sin næste udgave vil vende tilbage til traditionen med temanumre, som det fulgte i årene 2014-2019, og som bød på emner som bl.a. barnestemmer, indvandring og dansk-vestindiske skæbner. Der forlyder dog ikke noget om, hvad temaet for 2024 vil være.

Medlemmer af Samfundet får tidsskriftet tilsendt som en del af medlemskabet. Men både det nyeste samt ældre numre af det kan købes i Samfundets webshop, <https://webshop.genealogi.dk>, hvor enkeltnumre koster 250 kr.

ADRESSE-ÆNDRINGER

Husk, at du selv skal kontrollere og opdatere dine medlemsdata, såsom post- og mailadresse. Kun på den måde sikrer du dig, at du får bladet hvert kvartal.

Det er vigtigt, at vi har din mailadresse, da du så får vores nyhedsbreve, og vi kan kontakte dig, hvis der skulle opstå problemer.

DANSKE SLÆGTSFORSKERES HJEMMESIDE

www.slaegt.dk

Webmaster: Jesper Skov
webmaster@slaegt.dk

KOMMENDE MØDER I DANSKE SLÆGTSFORSKERE

Bestyrelsesmøder:
16. marts 2024 i Middelfart

Generalforsamling:
20. april 2024 i Middelfart

DANSKE SLÆGTSFORSKERES MEDLEMSSERVICE

Henvendelser til Danske Slægtsforskeres ekspedition sker via adressen:

ekspedition@slaegt.dk

Tlf. 52 79 90 20

Telefonen er åben for ekspedition

Onsdag kl. 15-17 – ellers telefonsvarer

Ekspeditionen står for:

- Pasning af foreningens medlemskartotek – Udmeldelser, adresseændringer for medlemmer, der ikke selv kan klare dette
- Forsendelse af bøger, blad, m.v.
Se udvalget her: dsshop2.dk
- Hjælp til medlemmer, der har login-problemer
- Besvarelse af diverse spørgsmål, dog ikke decideret slægtsforskningshjælp

DANSKE SLÆGTSFORSKERES BESTYRELSE

Kirsten Sanders, Formand. Asselsvej 169, 7990 Ø. Assels. Tlf. 21 21 30 91.	KIS@slaegt.dk
Peter Olsen, Næstformand. Æblevænget 12, 7700 Thisted. Tlf. 25 15 16 47.	PEO@slaegt.dk
Per Hundevad Andersen. Jyllingevej 111, 2720 Vanløse.	PAN@slaegt.dk
Kathrine Tobiasen. Korsagervej 13, 8940 Randers SV. Tlf. 41 28 65 30.	KTO@slaegt.dk
Bodil Grove Christensen. Hvedevej 1, 7490 Aulum. Tlf. 26 17 87 59.	BGC@slaegt.dk
Jesper Skov. Grøndalsvej 4, 9500 Hobro.	JKS@slaegt.dk
Michael Dupont. Erdalsvej 60, 2600 Glostrup.	MID@slaegt.dk
Karen Bendix Larsen. L. I. Brandes Alle 13, 1, 1956 Frederiksberg C.	KBL@slaegt.dk
Rikke Egebak Vestervig. Vrenstedvej 495, Vrensted, 9480 Løkken. Tlf. 61 35 98 00.	RVE@slaegt.dk

Valgt af lokalforeningsrådet

Hans Mølgaard. Markvej 46, 2660 Brøndby Strand.	HMG@slaegt.dk
Kurt Pajbjerg. Vestervænget 26, 8832 Skals. Tlf. 61 30 03 69.	KPA@slaegt.dk

Suppleanter

Yvonne Christiansen. Stubmøllevej 16, 4800 Nykøbing Falster. Tlf. 53 49 11 07.	YCH@slaegt.dk
John Buch Larsen. Mølholm Landevej 19, 7100 Vejle. Tlf. 40 44 72 25.	JBL@slaegt.dk

JAGTEN PÅ ARTEFAKTEN

Af Ole Stig Johannesen
Dommervænget 28 G
4000 Roskilde
osj@maritimes.dk

Vi kender det godt alle sammen, når vi går nogle hundrede år tilbage i slægtshistorien. Man sidder med en masse navne og måske også en del oplysninger, men det er sjældnere, at man er i besiddelse af håndgribelige ting, det kunne være et møbel, et gammelt stykke sølvtøj, evt. et smykke. Nogle få er dog så heldige, at de kan se tilbage på en bygning, som fx en slægtsgård, men oftest tænker man, det kunne være sjovt at have eller se noget konkret. I visse tilfælde kan man dog finde effekter på et museum – hvis man ellers kan finde frem til dem – og det handler disse linjer om.

Lad os gå tilbage til begyndelsen. For godt 400 år siden var der adskillige storkøbmænd i Randers og blandt dem også min 7 x tipoldefar, Peder Anchersen (f. 1587), der senere blev både rådmænd og borgmester gennem 29 år. Var man storkøbmand – og i dette tilfælde også skibsreder – måtte man selvfølgelig have en købmændsgård, og i 1618 lod Peder Anchersen opføre en stor gård i Torvegade 6. Herover indkørslen blev der anbragt en portoverligger – en såkaldt porthammer, der er det bygningstekniske udtryk. Gården blev senere nedbrudt, men porthammeren forsvandt ikke, da den blev nedtaget 1886. I en årbogsartikel¹ nævnes det, at porthammeren blev bevaret, og at den blev indleveret til det kort tid forinden nedtagelsen oprettede Folkemuseum. Jeg fandt frem til, at dette museum i 1920 blev indlemmet i Nationalmuseet, og nu skulle det vel så være en let sag at finde frem til genstanden, troede jeg.

Nationalmuseet kunne oplyse mig om, at man havde en registrering med beskrivelse af porthammeren og endog et foto fra 1907, men hvor den lige nu befandt sig, var man usikker på, men måske på Frilandsmuseet i Lyngby, hvortil den havde været udlånt. Man mente dog ikke, at man havde mulighed for en målrettet søgning.

Som bekendt beror et museums kvalitet på dets registeranter: Hvilke ting har man, og hvor helt præcis befinder den pågældende genstand sig?

Der fulgte nu godt to års korrespondance, hvor jeg holdt museet fast på sagen. Hvis en genstand på over 2 meters længde blot kunne forsvinde, måtte der jo nok være mange mindre effekter, der også var bortkommet. Jeg gjorde i den forbindelse gældende, at borgernes almindelige forventning er, at en bortkommet effekt skal efterspores, til den findes, idet effekters bortkomst eller forsvinden måske var et hyppigere fænomen end almindeligvis antaget og tilsyneladende først opdages, når en borger efterspørger en given effekt. Jeg bemærkede endvidere, at det var bekymrende, at der ingen notater fandtes om selve håndteringen af genstanden under dens udlån.

Endelig oprandt den store dag ultimo maj 2016, hvor jeg modtog en besked om, at det var med usigelig glæde og lettelse på museets vegne, at man kunne meddele mig, at porthammeren var dukket op på et magasin i Frilandsmuseet.

Desværre er det ikke første gang, at genstande forsvinder på et museum, men konklusionen er, at man ikke blot skal give op, fordi museet i første omgang affejer henvendelsen. Man må presse på til genstanden dukker op af gemmerne – jeg følte, at jeg som efterkommer havde om ikke en juridisk ret så dog en moralsk ret til at se porthammeren. Man kan nu så blot håbe på, at porthammeren bliver ført tilbage til museet i Randers, hvor den vitterlig hører hjemme.

Den genfundne porthammer, fotograferet 7. juni 2016. Foruden overliggeren, der er af egetræ, er der to hjørnetrekanter. Der er rester af rød og blå maling på træet. Bjælken bærer årstallet 1618, og der er to udskårne våbenskjolde, hvoraf det ene har P. A.'s bomærke samt bogstaverne P. A., og det andet indeholder som hustruens navnetræk, hendes forbogstaver M. A. D. flettet sammen med Jesu navnetræk: de græske bogstaver iota, eta, sigma: IHΣ=JES, hvilket var ret almindeligt på den tid. Foto: Marianne Lewinsky.

¹ J. S. Møller: Anchersønnerne i Randers. Fra Randers Amt 1913. Årbog for Randers Amts Historiske Samfund.

